YeniGündem

1-18 Ekim 1985 Sayı: 31/300 Lira (KDV Dahil)

•SHP: "BİRLEŞME"YLE BİRLEŞEMEYENLER

•TÜRK-ABD SAVUNMA İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI

•POST-MODERN BİR ESTETİĞE DOĞRU

•GENÇLİK İNTİHARLARI

1) Roger LeRoy Miller
Intermediate Microeconomics

2) Accounting.

ZİNCİRLİ HÜRRİYET

1946'DA DEMOKRATLARLA SOSYALİSTLERİN GÖNÜLSÜZ İTTİFAKI

Sol basın

Türkiye'de çıkan ilerici gazetelerin (Güney Amerika'daki askerî diktatörlükler, barış hareketleri, domuz yetiştirilmesi ve 19 mayıs kıyafetleri gibi) abonesi olduğu bazı haberler vardır. Bunlardan birisi de, sık sık çarşaflı-şalvarlı insanların fotoğrafını çekip, fotoğrafın altına "burası Humeyni'nin İran'ı değil, İstanbul'un Fatih semti" gibi yazılar yazmaktır.

Acaba bu haberlerle kimlere hangi mesaj verilmek istenmektedir? Evet, solcu ve ilerici basınımız, kendi halkını, 12 Eylül öncesi deyimlerini kullanacak olursak "egemen güçlere" ihbar etmektedir. (İlericilerimize göre; evinin hür ve huzurlu ortamından, çalışma hayatının zalim ve acımasız çarklarına atılan, kör karanlıklarda, yağışlı ve soğuk havalarda duraklarda çile doldurarak işine gidip gelen, amirlerin veya iş sahiplerinin kaba ve haksız davranışlarına muhatap olarak çalışan, böylece her gün biraz daha kadınlığından uzaklaşarak mekanikleşip analık hisleri dahi öğütülen bir ticari meta haline getirilen kadınlarımız "özgür" ve "kurtulmuş" kabul edilir.)

Çarşaf ve sakal gibi konularda çok hassas olan ilerici gazetelerde, acaba neden zulümlerin, haksızlıkların, sefaletin görüntüleri bu kadar sık yer almamaktadır? "Batıcı" ve "çağdaş" sistemimizin yanlış eğitimi, çarpık kentleşmesi ve bozuk iktisatı neticesi fuhuşa ve suça itilen insanların dramı, çarşaf ve şalvar giyilmesinden daha mı önemsizdir? Bütün sosyal olayların temelinde ekonomik sebepler olduğuna inanan bir zihniyetin temsilcileri, kılık-kıyafet gibi üst-yapı meseleleri ile bu kadar fazla uğraşmalarını, bu çelişkilerini nasıl açıklayabilirler?

Türkiye'de solculuk, devrimcilik ilkel bir din düşmanlığına indirgenmiş durumdadır. Ellerinde bir "gerici" damgası her önlerine gelenin alnına vurmakta, irticanın hortlamasından bahsederek bir umacı korkusu ile sürekli geçmişten örnek vermektedirler. Halbuki tarihimizde görülen, yeni icatlara, mesela matbaaya, motorlu araçlara, makineleşmeye karşı yapılan hareketler, bir "gerici başkaldırı" değil, işsiz kalmak istemeyen el sanatları ile uğraşan halkın sosyal muhalefetidir. Günümüzde de işçiler, robotların, bilgisayarların üretime sokulmasına karşı çıkmakla, bilime karşı gerici bir davranış gösteriyor olmayıp, sadece kendi içtimai ve iktisadi statülerini korumak istiyorlar.

Türkiye'de sol hareket; bürokratik merkeziyetçiliğe, dikta ve tek-parti yönetimlerine, devletçi-seçkinci cepheye karşı mücadele vermiş olan Ahrar fırkasına, Serbest Fırka'ya, DP'ye değil; İttihad ve Terakki'ye, Kadro Hareketi'ne, 27 Mayıs'a ve Yön devrimciliğine sahip çıkmaktadır. Bu yolda yürüdüğü sürece darbeci, halktan kopuk ve seçkinci özelliği kaybolmayacaktır. □

Meriç COŞKUN-ANKARA

Kızmadan darılmadan

YeniGündem'in de akıntıya kapıldığı anlaşılıyor. Adı solcuya çıkmış köşe yazarlarımızın (Oktay Akbal, Mehmed Kemal, Teoman Erel vs.) başlattığı bir kampanyanın sizi de etkilemesi acı (sizin için) oldu. Ne idi o kampanya? Efendim diyor ki bu dostlar: "Aman solu birleştirelim, tek oy heba olmasın, iktidar olalım." Doğal olarak da solda açılmakta olan ikinci bayrağı (güvercinli ve mavi bayrağı) şiddetle reddediyorlar. Red edişin ikinci gerekçesi ise, DSP'nin tüm sola değil sadece (sosyal demokrat sola) kapılarını açması!.. Şimdi **YeniGündem** de bu kampanyanın parçası oldu, olacak.

Yanlış şurada: Halkçı Parti ile SODEP birleşmiyor. Çünkü birleşme böyle olmaz. Sadece SODEP geçmişini inkâr edip, adeta günah çıkararak kendisini feshediyor ve birkaç ay öncesine kadar muvazaa partisi dediği HP'ye iltihak ediyor. Hangi ilkelere göre: bilmiyoruz! Ortak program: yok! Tek anlaşma noktası: birleşelim! Yahu böyle ilkesiz bir birliği sizler nasıl savunursunuz?

Gelelim bölünme hikâyesine. Ortada bir mal mı var ki bölüşülüyor. Kararı halk vermeyecek mi, ne korkuyorsunuz?

Gelelim olayın en acıklı bölümüne. Her nedense DSP'nin yiğitçe bir tavırla (cephe kurmuyoruz, parti kuruyoruz. DSP'de yalnızca demokratik solcular yer alır) sözü bazılarını çok incitti. Oysa ki samimi olsa idiler, SODEP'in tüccarca tavrı yerine DSP'nin açık tavrını övmeleri gerekirdi. Ama SODEP'e sığınıp politika yapmak, seçkinler için kolay oluyor. Oluyor da size ne oluyor? Siz bu çekişmelere daha nesnel bakmalısınız. Neden bu İlkesiz Birliğe Övgü Cephesi (İBÖC) içindesiniz. İBÖC 2 aydır her gün bir açıklama yapıp, Sahte Halk Partisi'ni (S.D. Halk Partisi'ni) övüyor. İBÖC bunu yaparken haklıdır: Çünkü içlerinde "bu anayasa iyidir, değişmesin" diyenler vardır. (6 ay önce Erdal Bey de öyle diyordu. DSP'nin korkusundan şimdi utangaç tavırla lütfen (!) değişebileceğini kabul buyuruyor.)

Neticeî kelâm, **YeniGündem**'e bu (İBÖC) içinde gözükmek yakışmıyor. İsterseniz bir tartışalım sütununuzda kızmadan darılmadan!.. □

Ahmet DEMET-BURDUR

İki dipnot

1) Sabahattin Sakman'ın dildeki ırkçılıkla ilgili enfes yazısına: Arapça'dan İngilizce'ye yedi binden fazla kelime geçmiştir.

2) Kürşat Bumin'in Afrika'daki açlara yardım konusundaki çarpıcı yazısına: Sözü edilen pop müzik konserlerinin yapıldığı ülkeler arasında Bahreyn ile Sovyetler Birliği de vardır.

Tarık GÜNERSEL
SUUDİ ARABİSTAN

Demirel ve anayasa

YeniGündem dergisini yakından izliyor ve takdir ediyorum. 28. sayınızdaki Süleyman Demirel'le anayasa konusunda yaptığınız konuşmayla ilgili görüşlerimi bildirmek istedim.

Sorularınızla Süleyman Demirel'in genel olarak, anayasadan, anayasa hukukundan, özel olarak da Türk anayasalarından, Türk anayasa hukukundan ne anladığını ortaya koyamadınız.

Aşağıdaki şu dört soruyu sormadıkça anayasa konusunda açıklığa kavuşmak olanağı yoktur. Bunun için bu soruları "Yeni(den) Gündem"e getirip tartışmaya açmanızın gerektiğine inanıyorum.

1- Anayasalar yöneticilere karşı yönetilenlerin hak ve özgürlüklerini saptayan, bunları hukuksal güvenceye bağlayan bildiri ya da konvansiyonlar mıdır?

2- Anayasalar yöneticilerin ve yönetilenlerin karşılıklı hak ve özgürlüklerini ödev ve sorumluluklarını belgeleyen geniş hukuk ilkeleri, sloganları mıdır?

3- Anayasalar ister birinci, isterse de ikinci maddelerdeki özellikleri düzenleyen, merkezî devletin "Esas Teşkilat Yasası" mıdır?

4- Anayasalar gerçek kişilerin gerçek kişilerle, tüzel kişilerin tüzel kişilerle, gerçek kişilerin tüzel kişilerle ilişkilerini düzenleyen "Medeni Kanun" ilkeleri midir? Diğer bir deyişle pandektli bir medeni yasa mıdır?

Bu duruma göre, anayasalar bu dört niteliğin permutasyonudur. Buradan da $2^4-1=15$ tür permütasyon olduğu sonucu çıkar. Siz bu on beş permütasyondan hangisini seçerek bir röportaj yaptığınızı belirtmemişsiniz ve Süleyman Demirel de söylememiş.

Biz anayasalarla ilgili görüşlerimizi Danışma Meclisi Başkanlığı'na, Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği'ne, Anayasa Komisyonu Başkanlığı'na mektupla ilettik. Ayrıca **Dönem** gazetesi ile **Toplum** dergisinde de açıklamıştık. Aynı görüşlere bugün de sahibiz. Bu nedenle şimdi size bunları açıklamaya gerek görmüyorum.

Bugünkü görevimiz, önce "Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu"nu anayasa olarak benimsemek, diğer bir deyişle 1982 Anayasası'nı, anayasanın meşruluğunu kabul ettiği yoldan 1982 Anayasası'nı yürürlükten kaldırmak. Sonra da pandektli bir "medeni yasa" düzenlemek. En son olarak da yukarıdaki iki özeliği güvenceye bağlayan, merkezi devletin "Esas Teşkilat Yasası"nı düzenlemek.

Pek doğaldır ki, bu üç özelliği gerçekleştirmek de, yine anayasamızın meşruluğunu kabul ettiği yoldan kurulacak bir "kurucu meclis"le mümkün olacaktır.

Bu özellikleri yaşama geçirmeni yolu Büyük Atatürk'ün izlediği yoldur. Bu da Büyük Atatürk'ün 1921 ve 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu yaşama geçirirken izlediği yoldur. Büyük Atatürk o yıllarda İstanbul Hükümeti'nin sadrazamı Tatar Tevfik Paşa'ya gönderdiği mektupta ve İstanbul Hükümet temsilcisi Abdülkerim Paşa'yla yaptığı görüşmede "biz Belçika Kanuni Esasisi'ni esas alan, Osmanlı Kanuni Esasisi'ne bağlıyız, bu nedenle devletimizin dini, dili, başşehri sözkonusu olamaz. Biz 1921 ve 1924 değişiklikleri ile merkezî devletin, bugüne kadar varolmayan Esas Teşkilat Yasası'nı düzenledik" demiştir.

Bugünkü durumda da yürürlükte bulunan Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu varken bir anayasaya gerek yoktur. Gerek duyulan Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nu yaşama geçirecek olan pandektli medeni yasayı ve Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ile pandektli medeni yasayı güvenceye alacak Devlet Esas Teşkilat Yasası'dır.

Doğaldır ki, tüm bu değişiklikler, anayasamızın meşruluğunu kabul ettiği yoldan oluşturulacak bir kurucu meclisle gerçekleşebilir. Kurucu meclisi toplayabilmenin yolu da, yine anayasamızın meşruluğunu kabul ettiği biçimde Türkiyeli sosyal demokratların ortak çabalarından geçmektedir.

Anayasa konusunda yukarıdaki sorularımızın da derginizde tartışılmasını sağlarsanız, demokrasiye yeni bir katkı yapmış olacağınıza inanıyorum. □

Abidin NESİMİ

DÜZELTME

YeniGündem'in 30. sayısında 36. sayfada yayınlanan "Sinan Çetin'in 14 Numarası" başlıklı yazının 4. sütun 2. paragraf 5. satırı "Neptün'ün sosyalistliğini iptal ettim" olması gerekirken, tashih hatası sonucu "... ifade ettim" şeklinde yayınlanmıştır. Düzeltir, özür dileriz.

YeniGündem "DEMOKRASİLER"DE

YeniGündem'in 9 sayı devam eden, seçkin imzaların yeraldığı ekler şu konuları kapsıyor:

Parlamento, Hükümet, Bürokrasi • Siyasal Özgürlükler ve Yargı • Özgürlükler ve Yasalar • Siyasal Partiler • Dernekler, Sendikalar, Meslek Kuruluşları • Yerel Yönetimler • Basın, Yayın, İletişim (I) • Basın, Yayın, İletişim (II) • Anayasaların Yapılması, Değiştirilmesi ve 1982 Anayasası •

• İsteyen okuyucularımız 9 adet eki 500 TL.'lık posta pulu karşılığı temin edebilir.

• Eksik eklerini tamamlamak isteyen okuyucularımızın ise, her ek için 100 TL.'lık posta pulu göndermeleri yeterlidir.

İSTEME ADRESİ: Klodfarer Cad. İletişim Han CAĞALOĞLU/İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

İÇ POLİTİKA

6 Yılmaz Hastürk: "Ecevit'in ismini sömürmüşlerdir"
7 Nuri Korkmaz: "HP-SODEP birleşiyor mu? Birleştiriliyor mu?"
7 M.Kemal Palaoğlu: "Yargıyı tarih verecek"
8 A.Güven Gürkan: "HP içinde muhalefetin izi bile yok"
9 Tanıl Bora: SODEP'te yeni ufuklar
10 Mehmet Şenol: Mehmet Yazar yine sahnede
10 Mehmet Yazar: "DYP'de Yazar'cılar vardır"
11 Mustafa Derin: "Partiyi basanlar DYP'li değildir"
12 Mehmet Şenol:

İsteyenin bir yüzü vermeyen ABD

13 Baskın Oran: İstediğimizi alırsak yandık demektir

FİRÇA

15 Latif Demirci: 2001 yılında

ARAŞTIRMA/İNCELEME

1946'da Demokratlarla Sosyalistlerin gönülsüz ittifakı

16 R.Nuri İleri: Çok partili döneme geçişte demokratik cephe kurma girişimi

TARTIŞMA

19 Muammer Aksoy: Düşünce suçu yoktur

TOPLUM

20 Kürşat İstanbullu: Gençlik intiharları. Ölüme beş kala
21 Ayşe Kublay: Amerikan gençliğinde intihar fırtınası

EKONOMİ

22 Faruk Tabak: Çok uluslu yatırımların kurbanları

DÜNYADAN

24 Hakan Keni:

Fransa: Kim yara aldı?

25 Jülide Ergüder: 500 askerin 9 saatlik darbesi
26 Nilgün Cerrahoğlu: Guernica'dan Gonzales'e İspanya
27 Gülay Kutal: Norveç: Zafer solun iktidar sağın
28 Yarının Gündemi

İNSANLAR

30 Sadık Özben: Otomobil uçar gider
30 M.Şenol-T.Bora: Sezon açılırken...
31 Mehmet Şenol: Rocksever bir milletvekili: Cüneyt Canver

KÜLTÜR-SANAT

32 Necmi Zeka: Post-modern bir estetiğe doğru
34 Cihan Oğuz: Kadın ve özgürlük
35 Ruhi Su:

Bunca emek, bunca yıl

36 Kitaplar
37 Değinmeler
40 Osman Balcıgil: İnsana dair

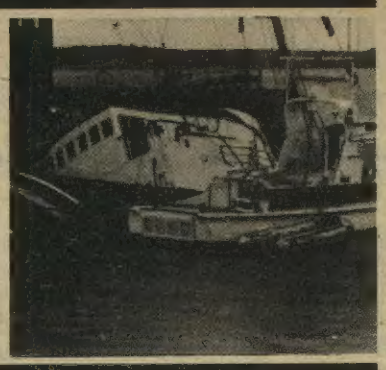

Türkiye'de solun geleneği nedir?

MURAT BELGE

Soldaki iki partinin, HP ile SODEP'in birleşmesi, **niceliksel** bir ilerleme sağladı. Yani, sola gitmesi muhtemel oyların dağılması önlenmiş oldu. Bu, solda birçok kişiyi sevindiren bir gelişme oldu. Ama olaya bu basitlikte bakmayanlar da var. Solun dışından, DYP'den gelen bir eleştiri, SODEP'in böylece "muvazaa" olarak kurulmuş bir yapıyla birleşmeyi içine sindirebilmesi. Birleşmeyi destekleyenler ise, HP'deki yönetim değişikliğinin temelde HP'nin kendi muvazaalı kökenini reddetmesi olduğunu düşünüyorlar. Bir başka soru işareti, bu biçimde birleşen iki partinin **ne kadar sol** olduğu konusunda ortaya çıkabilir. İzleyebildiğim kadarıyla böyle bir soru en net şekilde DSP çevresinde beliriyor. Bu, şüphesiz önemli bir soru. Cevabını da ancak **SHP** verebilir; ama herkesin o cevapla ilgili tahminleri olmasına engel değil bu durum.

Böylece konu, "solun ne olduğu" veya biraz daha özgülleşmiş düzeyde "Türkiye'de solun ne olduğu" sorusuna geliyor. Bu bakımdan, son dönemde "solun geleneği" kavramının sık sık gündeme getirilmesi şaşırtıcı değil. Örneğin İlhan Selçuk, 24 Eylül tarihli yazısında "Türkiye'de geniş anlamda solun kökeni genç Osmanlılara, Jöntürkler'e, İttihat ve Terakki'ye değin uzatılabilir" diyordu. İlhan Selçuk'a göre "27 Mayıs bu oluşumun sert atılımıdır ki CHP'yi ortanın solu yörüngesine çekmiştir."

HP ile SODEP'te de geniş ölçüde kabul gördüğü anlaşılan bu "gelenek" tanımı bana gerçekçi gelmiyor. Kısaca şöyle açıklamaya çalışayım itirazımı: sözkonusu oluşumlar ve toplumsal-politik olaylara benim verdiğim anlam, evrensel ölçülerle "sol" kavramına verdiğim içerikle uyuşmuyor. O zaman şunu düşünmek zorunda kalıyorum: eğer Türkiye'de sadece ve sadece ve oluşumlar solun geleneğini meydana getiriyorsa, o halde Türkiye'de sol bir gelenek yoktur!

Bu da ileri sürülmesi güç bir tez olduğuna göre, konuya bir başka yanından yaklaşalım.

Sağ veya sol, politik güçler, tarihlerini her zaman ve istedikleri gibi seçemezler. Çünkü kendilerinden önce oluşmuş toplumsal çelişkiler yumakları içinde yer alır ve bu önceden verili yapı içinde davranmak zorunda kalırlar. 27 Mayıs'ı ele alalım. Diktatörleşen bir sağ iktidar karşısında sol ne yapacaktı? Elbette elindeki imkânlar neyse ona göre mücadeleye girecekti. Solun mücadelesi uzun vadelidir ve mutlaka kitleselliğe ulaşmak zorundadır. Bu konjonktürde ordu da aynı iktidara tavır almış ve bir süre sonra bir eyleme girişmişse, solun bunu değiştirmek üzere yapabileceği fazla bir şey yoktur. Bunun gibi 1961 Anayasası'na tavır almak da benzer bir durumdur. Anayasanın kendisi sola da avantajlar veren, görece ileri bir anayasa olabilir ve sol bunu değerlendirir. Ama aynı anayasa Güvenlik Kurulu benzeri kuruluşlarla bir tür otoriter yapı oluşturmaktadır; senato gibi bir kuruluş, kontenjan ve tabiî senatörlük, seçkinler denetimini gerçekleştirecek yapılardır. Sol bunları da değerlendirmelidir. Hepsinin ötesinde, ortada bir darbe vardır (Kurucu Meclis'in yarı korporatist yapısının yanı sıra); onu, sonuçları nedeniyle meşrulaştırmaya çalışan bir sol, sonraki darbelerin de meşrulaşmasına hizmet etmiş olur. 27 Mayıs'ı savunuyorsak, 12 Eylül'e razı olmalıyız. Çünkü solun yalnız pratik bir tarihi değil, bir de ilkeleri vardır, olmalıdır.

Azgelişmiş ülkelerde solun çıkışı Batı Avrupa'dakine benzemez ve bunun anlaşılır nedenleri vardır. Çok zaman liberal veya radikal burjuva politik hareketleriyle içiçe doğar sol. Doğduktan sonra da, uzun bir süre, bu gibi hareketlerin şemsiyesi altında yaşamak zorunda kalabilir. Bu onun nesnel, kaçınılmaz zayıflığının sonucudur. Ama buna bakarak şemsiyeyi solun beşiği yerine koymak, bir zamanın gönülsüz müttefikini solun kendisiyle özdeşlemek yanlıştır. 1870'lerde Avrupa'da otururken, Paris Komünü olayını postanın gecikmesi dışında dikkate almayan Osmanlı devletçi reformatörü nasıl solcunun atası olabilir ki?

İlhan Selçuk çizdiği "sol gelenek"te "çağdaşlaşma ve bağımsızlaşma özlemi"ni vurguluyor. Evet, çağdaşlaşma ve bağımsızlaşma her zaman solun özlemleri arasındadır. Ama bunlar yalnız sola özgü özlemler değil. İran Şahı da kendine göre bir çağdaşlaşmayı yukarıdan aşağıya empoze etmek istiyordu ve Hitler'in en fazla önem verdiği konulardan biri bağımsızlıktı. Recep Peker'in tanımladığı inkılap ve altı okla solun ne ilgisi olabilir (bugün iki "sosyal-demokratım" diyen partinin benimsediği o altı ok arasında "demokrasi" diye bir ok bulunmadığını bir daha hatırlatmak gereğini duyuyorum)?

Yani, çeşitli burjuva hareketlerinin de paylaşabileceği "çağdaşlaşma ve bağımsızlaşma" özlemleri olabilir. Ama solun bunlara ortak olmaktan öte, yalnız kendine özgü, dolayısıyla ayırdedici özellikleri olmalıdır ve bir geleneği varsa gelenek o yalnız sola özgü özelliklere, ögelere göre kurulmalıdır.

"Sol" geleneğin ne olduğu, gerçekten de, bugünün çok önemli ve belirleyici sorusu. HP ile SODEP'in birleşmelerinin "niceliksel" bir olaydan öte, "niteliksel" bir yenilik getirmesi de bu soruya vereceği cevaba büyük ölçüde bağlı.

* * *

On beş günlük derginin bir sorununu, bir yılı aşkın bir süredir okurlarımızla birlikte yaşadık. Ay başında çıkan sayıyı izlemek kolay, ama ay ortasında çıkan unutulabiliyor. Bunu düşünerek iki haftada bir, ama hep aynı günde çıkmayı kararlaştırdık. Böylece bundan sonraki ilk sayımız 18 Ekim Cuma günü çıkmış olacak ve sonra da aynı iki haftalık süreyi devam ettireceğiz. □

YeniGündem

15 günlük dergi
Yıl: 2
Sayı: 31
1-18 Ekim 1985

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Vedat ÇAKMAK, **Genel Yayın Yönetmeni:** Murat BELGE, **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Jülide ERGÜDER, **Ankara Temsilcisi:** Aydın KÖYMEN, **İzmir Temsilcisi:** Tülay CENGİZ, **Teknik Yönetmen:** Bürge İRTEL, **İstanbul:** Osman BALCIGİL, Yiğit EKMEKÇİ, Ahmet GÜNLÜK, Kürşat İSTANBULLU, Alpay KABACALI, Hakan KENİ, Can KOZANOĞLU, Nihat TUNA, **Ankara:** Serpil BİLDİRİCİ, Tanıl BORA, Mehmet ŞENOL, Serdar TURGUT, **Katkıda Bulunanlar:** Bülvin EREN, Lütfi KUZU, Abdullah ONAY, Mehmet ÖZCAN, Mümtaz SEZGİN, **Reklam ve Halkla İlişkiler:** Aslı YADA, Çiğdem ÖZKAYA, **İstanbul:** Klodfarer Caddesi İletişim Han Cağaloğlu, Tel: 520 14 53 - 54 - 55, **Ankara Bürosu:** Konur Sokak 24/4 Kızılay, Tel 25 36 00 - 25 20 71, **İzmir Bürosu:** 857. Sokak İzmiroğlu İşhanı, Kat: 3 No: 306 Konak, Tel: 14 90 42, **Dizgi ve Teknik Hizmetler:** PERKA A.Ş., **Baskı:** Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., **Dağıtım:** GAMEDA, **Fiyatı:** 300 TL. (KDV dahil) KKTC'de 400 TL., **Abone Koşulları:** Yurtiçi 6 aylık 3.600 TL., 1 yıllık 7.200 TL., Yurtdışı: Avrupa 6 aylık 11.700 TL., 1 yıllık 23.400 TL., **İlan Tarifesi:** Kapak içleri tam sayfa: 200.000 TL., İç sayfalar: 150.000 TL., Yarım sayfa: 75.000 TL., 1/4 sayfa: 40.000 TL.

Aşı kampanyası

Haydi çocuklar aşıya!

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 11 Eylül günü büyük bir aşı kampanyasını başlatmıştı. Dünya Sağlık Örgütü'nün desteği, UNICEF'in yardımı ve işbirliği, Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı'nın koordinasyonu ile Türk Hükümeti tarafından yürütülen kampanya, Türkiye'de oldukça yüksek düzeye ulaşan çocuk ölümleri oranını düşürebilmek için düzenlenmişti. Kampanya, resmî ağızlardan çeşitli yönleriyle tanıtıldı, küçük çocuklar televizyonda hep bir ağızdan şarkılar söyleyerek "aşıya çağrı" yaptılar.

Uzmanlık alanı itibariyle konunun odak noktasında, sağlık politikasının yönlendirilmesi sürecindeki etkinlik bakımından ise dışında olan Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi üyesi Doç. Dr. Uğur Cilasun, öncelikle kampanyanın sunduğu "imajdan" rahatsız olduğunu söylüyor:

"Türkiye'de daha Cumhuriyet'in kurulmasıyla, hükümet tabipliği dönemiyle beraber ele alınan işlerin başında bu aşılama işi gelir. Sağlık hizmetleri yönünden sosyalleştirilebilmiş olan yerlerde verilen hizmetlerin başında da aşılama gelir. Şimdi sanki bugüne dek hiçbir şey yapılmamış gibi bir imaj veriliyor. UNICEF bunu daha önce Kolombiya'da yaptı. Kolombiya'nın buna gerçekten ihtiyacı vardı. Ama biz Kolombiya değiliz ki!"

Cilasun'un canını sıkan, Türkiye'nin aşıya muhtaç bir zafiyet içerisinde, "Kolombiya gibi" bir ülke görünümü sunarak dış âlemde itibar yitirmesi değil. "Böyle bir kampanyaya girip milyonlarca lira harcamanın gereği yoktu" diyor: "Türkiye bunu dışardan yardım da almadan kendi olanaklarıyla düzenli biçimde yürütebilirdi."

Dışardan bakan ve bunları dinleyen biri, doğal olarak Türk Tabipler Birliği'nin bu işi sırf "şeref ve haysiyet meselesi" yaptığı için eleştirdiğini düşünebilir. Ama Doç. Dr. Uğur Cilasun, "imaja" ilişkin eleştirilerini daha köklü bir nedene bağlıyor: "Aşı üretimi bizde Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde yapılır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, diyelim ki 8-10 kalem aşı üretirken, şimdi yeni yapılan düzenlemelerle öyle bir hale geldi ki, iki kalem aşı bile üretemiyor bu enstitü. Yani Türkiye'de bütün sağlık hizmetleri gibi bu alanda da geriye gidiyoruz." Dolayısıyla aşı kampanyası, hele şimdiki şaşaalı sunuluşuyla, bu geri gidişin süreceğinin ve Türkiye'nin bu alanda kendi kaynaklarını geliştirmek için fazla çaba harcamayacağının göstergesi gibi geliyor Cilasun'a.

İki eleştiri de, kampanyanın kendi işlerliği içinde gündeme gelen sorunlara yönelik. Birincisi, kampanyanın kıymet-i harbiyyesi ile ilgili. **Toplum ve Hekim** dergisinin de yöneticisi olan Uğur Cilasun'a göre Türkiye'de çocuk ölümleri başlıca zatürre ve ishalden kaynaklanıyor. Kızamık, çocuk felci, difteri, boğmaca, tetanoz aşılarını kapsayan kampanya, böylece önemli bir boşluğu doldurmamış oluyor. Kaldı ki, kampanya sürekli olmadığı ve hepsinden önemlisi beslenme yetersizlikleri, dengesizlikleri ile ilgili çözümler geliştirilemediği sürece yalnızca aşıdan fazla bir şey beklememek gerekiyor. İkinci eleştiri noktası, daha köklü bir nedenle ilgili: "soğuk zincir". Cilasun'a göre Türkiye'nin yıllardan beri en büyük sorunlarından biri, aşının üretildiği yerden tatbik edildiği yere kadar hep soğuk muhafaza içinde nakledilmesini sağlayacak bir sistemin geliştirilememiş olması, "ebe hanımların aşıları çantalarına atıp haftalarca gezmeleri". Hele böyle büyük bir kampanya içinde, bir seferde Türkiye'nin her bir yanına dağılan aşıların en küçük birimlere kadar, etkililiklerinden bir şey kaybetmemelerini sağlayacak biçimde nasıl taşındıkları, uzmanlık dalı "sağlık yönetimi" olan Uğur Cilasun için merak konusu.

"Dev aşı kampanyası" gibi hayırlı bir girişime, "işin ehilleri" tarafından yöneltilen eleştiriler bu çerçevede. Uğur Cilasun "Tabiî eninde sonunda kampanya kötü bir şey değil" diyerek sözlerini bağlıyor. Ayrıca, halkın bu konuda eğitilmesine yönelik bir adım atılmış olmasını kampanyanın en önemli yönü olarak görüyor: "Bir de, alınmış olan dış yardım, soğuk zincirin oluşturulması ve aşılama hizmetinin yürütülmesi için kalıcı yerlerin oluşturulması yönünde kullanılsaydı çok iyi olurdu..."

Haydi çocuklar, aşıya!.. □

Üstte: Doç.Dr. Uğur Cilasun, altta: Aşı kampanyasından.

Mikrop saçan gazete

Ankara Anakent Belediyesi'nin çukurlara, çöplere ve haşarata karşı başarıyla sürdürdüğü mücadeleye yeni bir "düşman" daha eklendi: Ankara'nın akşam gazetesi **Ulus!**

Yerel gazetenin belediye hakkında yazdığı haberlerde "eleştiri dozu"nun yüksek olduğunu düşünen belediye yöneticileri, mücadele yöntemi olarak nasıl bir yol bulabileceklerini uzunca düşündüler. Zabıta yönetmelikleri karıştırıldı, maddeler tek tek tarandı. Ve sonunda, yaratıcı ve üretici yönü hemen belli olan biri, "Buldum!" diye haykırarak 84. maddeyi gösterdi. Bu maddeye göre, yere konulmuş eşyaların satılması durumunda, mikrop geçirme olasılığı bulunduğu için, belediye bunu engelleyebiliyor. Ayrıca para cezası da verebiliyor!

Kararların "hızlı yürütücüleri" hemen zabıta memurlarına haber verdiler... O akşam Anakent Belediye Başkanı Altınsoy, koltuğuna gömülmüş, yarı uyuklar bir halde ve muhaliflerini ezeceğinden emin, Amerika'ya uçarken zabıta memurları da arabalarına binip Atatürk Bulvarı'nda gazete satan 20 çocuğun gazetelerini "mikrop saçma tehlikesi olduğu" gerekçesiyle topladılar. Gazetelerini vermek

ALAÇATI'DA SEÇİM

İSMAİL KAYHAN

Alaçatı, Türkiye'nin en batı ucunda bir turizm cenneti olan Çeşme ile sırt sırta, 6000 nüfuslu şirin bir bucak. Geçim kaynağı esas olarak tarım, fakat ülkemizin gözde turistik tesislerinden Altın Yunus Oteli'nde de 150-200 kadar Alaçatılı çalışıyor. Yaz sezonunda bu sayı 300'e kadar çıkıyor. Altın Yunus Tatil Köyü Alaçatılıların önemli bir geçim kaynağı durumunda.

Birbirine ağ gibi örülmüş, daracık uzun sokaklarla birbirini kesen, yüksek tipik Rum evleri bucağın mimari tablosunu çiziyor. Her yerleşim yerinde görülebilen esnafların merkezdeki yoğunluğu, Alaçatı'da çarşıdan uzaklaştıkça da sürüyor. Bucak tam bir esnaf cenneti, haliyle bol miktarda kahvehane var (15 kadar) ve gerektiği için öğrendik ki yalnızca ikisi tuvaletli.

Alaçatılılar şanssız. Şu an ne belediye başkanları, ne de TBMM'de temsilcileri var. Sevilen Belediye Başkanı Nazım Aydoğdu da, Alaçatı'yı kapsayan İzmir ikinci bölge milletvekili HP'li Mahmut Akkılıç da ölmüş. Ekim ayı sonunda (27 Ekim) tekrarlanacak belediye başkanlığı seçimi, politik çevrelerce 1986 ortasında yapılacak milletvekili ara seçimleri için bir nabız yoklaması olarak değerlendiriliyor. Bu seçim sonucunda İzmir ikinci bölgesinin milletvekili seçimindeki genel eğilimi bir ölçüde de olsa belirecek. Alaçatı bucağının belediye başkanlığı seçimi, bu yönüyle tüm Türkiye'nin dikkatini çekeceğe benziyor.

Alaçatı seçimleri, Refah Partisi dışında tüm partilerin dikkatlerini çekiyor ama, Yaşar Holding'inkini daha bir yoğun çekiyor.

Yapımına başlanan yat limanı, turizm yatırımlarına uygun çevre, Yaşar Holding'e "iyi davranacak" bir belediyeyi "zorunlu şart" kılıyor şüphesiz. Selçuk Yaşar Altın Yunus Oteli ile başlayan Çeşme yatırımlarını genişletmek istiyor. Geçtiğimiz günlerde Alaçatı'ya gelerek, bucak düğün salonunun açılışını yapması, halka Alaçatı ile nasıl yakından ilgilendiğini göstermesi bakımından iyi bir örnek olmuş. Alaçatılılar Selçuk Yaşar'ı iyi tanıyorlar. Bucağın hiç de azımsanmayacak bir nüfus potansiyeli Selçuk Yaşar'ın sahip veya ortak olduğu işletmelerde çalışıyor. Kısaca Yaşar Holding bu yöre halkı için, belediye başkanlığı Yaşar Holding için çok önemli.

Ömer'in üssünde sosyal demokratlar

istemeyen çocuklar hırpalandı, bazı zabıta memurları da ağızlarından kaçırıp, "Bir daha bu gazete satılmayacak!" diyerek iyi niyetlerini ortaya koydu.

Aynı senaryo, ertesi akşam da gerçekleştirildi. Ancak, önceki günden ders almış çocuklar, "mikrop bulaştırmamak için" gazetelerini yere koymayıp ellerine aldılar. Ne var ki bu çocuklar, belediyenin niyetini ve uygun madde bulmaktaki üstün gücünü hesaba katmamışlardı.

Bu sefer "işportacı"lara uygulanan madde gerekçe olarak gösterildi. "Kaldırımlara taştıkları, bağırarak vatandaşı rahatsız ettikleri" için, gazete satan çocuklar, 400'er lira ceza ödeyerek belediye bütçesine katkıda bulundukları gibi, gazetelerini yine zabıta arabalarının arkasına atmak zorunda kaldılar.

Haber gazetelere, hattâ yurt dışına yayılınca, aynı zamanda Ankara Belediyesi'nin basın düşmanlığını yapan **Tercüman** gazetesi muhabiri Mevlüt Işık apar topar görevine dönüp, "Çok ayıp, bir daha yapmayın, aleyhimize kötü propaganda oluyor" dedi. Bunun üzerine "uygulama"dan vazgeçildi. Şimdi **Ulus** gazetesi yine satılıyor. Ve başyazısında şöyle diyor:

"Yoruma hiç gerek yok. Gazetemizi okuyun, niçin toplatıldığını anlarsınız. Demokrasi çiçeklerinin niçin yolunduğunu, kaba kuvvete niçin başvurulduğunu, bizi yönetenlerin özgürlükten ne anladığını bakın görün... **Ulus**'un toplatılması Batı basınında 'sivil sıkıyönetim' diye yer aldı... Gazetemizi toplayan cahiller ne düşünürler bilemiyoruz, ama biz gazetemizin böyle ülkemizi küçük düşüren bir habere malzeme olmasından üzüntü duyduk... Üzülüyoruz, ama okuyucularımızın desteğini duymanın mutluğu içinde demokrasi çiçeklerinin kopartılmaması için de uğraşımızı sürdürmeye çalışacağız."

Hiç belli olmaz... Belediye hakkında herhangi bir şey yazan bir gazete, her zaman "mikrop saçma" tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ankaralıları "mikroptan" koruyan belediyeye, "Gazanız mübarek olsun" diyoruz!..□

"Gözyaşlarınızı tutun"

"Yüreciğim üç yıldır içerde. Üç yıldır yüzünü bile görmemişek. Ölmüş müdür, kalmış mıdır bilemek."
"Çocuklarımız içerde her gün ölüyor. Devlet çocuklarımızdan intikam alıyor. Ama neden?"
"İçerde dört can var bizden. Kaç yıl oldu yüzlerini görmedik. Ne zaman gitsem 'görüşme yasağı var' diyorlar. Acaba yaşıyorlar mı?"
"Çocuklarımıza güneşi, geceyi, gündüzü, mevsimleri unutturdular. İçerde bir oğlum var, onu da bize mi unutturmak istiyorlar? Nasıl unutturabilirler, o benim bedenimin yarısı."
"Acaba oğlumu idam ederler mi?"

Tutuklu Analarından

Bu sözler geçtiğimiz hafta SODEP İstanbul İl Yönetim Kurulu tarafından kurulan "İnsan Hakları ve Af Komisyonu'nun ilk toplantısında tutuklu analarının gözyaşları arasında dudaklarından dökülüyordu.

İnsan hakları, af, ölüm cezaları herkesi farklı ölçülerde, ama tutuklu ailelerini yaşadığımız şu koşullarda öncelikle ilgilendiriyor. Bu ilgiyi "oğlum bedenimin yarısı, bedenimin yarısını elimden aldılar. Onu bana geri verseler; onu bir görebilsem, öpüp, koklasam" diyen bir anadan daha güzel kimse ifade edemezdi. Herhalde Efe Özal da bir hücreye kapatılmış olsaydı, eminiz Semra Hanım da Efe'ye olan sevgisini bu kadar güzel ifade edebilirdi. Belki de gözyaşları arasında dudaklarından ancak bir-iki sözcük dökülebilirdi: "Acaba oğlumu idam ederler mi?"

Böyle soğuk senaryoları bırakalım ve yaşanan olaylara dönelim. Şu anda hapisanelerde yüzbinin üzerinde tutuklu af bekliyor. Özal'ın seçim konuşmalarında açıkça çıkartacaklarını söylediği af, artık SODEP İstanbul İl Başkanı Sadullah Usumi'nin basın toplantısında söylediği gibi "bir sonuca bağlanmadığı sürece işkence halini" almıştır.

SODEP İstanbul İl Başkanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre: "Adil olmayan bir af yasası, acıları dindirmek yerine daha da artıracaktır. Çeşitli nedenlerle suça yönelen insanların topluma yeniden kazandırılmaları için siyasi suçluların af kapsamına alınması gerekir. Toplumda barış, cezaevleri doldurularak sağlanamaz. Geniş kapsamlı af, gerek siyasal, gerekse toplumsal ve hatta demokrasinin işlerliği açısından gereklidir."

Sadullah Usumi basın toplantısında yaptığı konuşmasında, Özal'ın çıkartmayı düşündüğü "af"ın silahlı sağ eylemcileri kapsayacağını belirterek şöyle dedi: "Duvarlara afiş asmak 'siyasal nitelikli suç' sayılmaktadır. Sadece, adi suçlara getirilecek bir af, kahveleri tarayıp katliam yapan silahlı sağ eylemcileri affedecek, buna karşı afiş asan veya derneğe üye olanlar kaderleri ile başbaşa bırakılacaklardır. Şu anda pişmanlık yasası ile katillerin serbest bırakıldıkları da dikkate alınırsa, siyasal suçlulara yapılacak bir haksızlık ulusumuzun vicdanında yara açacaktır."

1974 Affı'nın 80 öncesi yaşanan terör üzerinde hiçbir etkisi olmadığını da açıklayan Sadullah Usumi, "Eğer Türkiye'de sık sık bu tür olaylar yaşanıyorsa, bunun da sorumluluğunu başka yerlerde aramak gerekir. Bazılarının dediği gibi, Türkiye'de sık sık af yapılmışsa bunun da nedeni Türkiye'de hâlâ birçok şeyin bozuk olduğunu gösterir. Bugünlere hep zor koşullarda geldik, hep dikenli tellerden geldik. Türkiye'de demokrasinin geleceği açısından geniş kapsamlı bir genel af kaçınılmazdır ve talep ediyoruz" dedi.

Tutuklu anaları birbiri peşine sıraladıkları isteklerinden sonra, hiç kaybetmedikleri bir umutla belki de cezaevinin yolunu tutuyordu. Ve bir ana "cezaevinde ziyaret yine yasak. Çocuklarımızın göğsüne 'adım, soyadım, şunu öldürdüm, bunu yaraladım' gibi bir yafta asmaya çalışıyorlar, onlar da istemiyormuş. Haklarında daha mahkeme kararı vermedi ki. Cezaevi kapısına da 'Tamirat ve Tadilat Dolayısıyla Görüşme Yasaktır' yazılı bir levha asmışlar" derken. Bir başka ana şöyle diyordu: "Dışarı çıkıyoruz. Gözyaşlarınızı tutun." □

Bir turizm cinayeti

Bir Eylül akşamı, yani uzun bayram tatili bitimi iki genç,biri Ankara SBF öğrencisi Celal Öztürk, diğeri Boğaziçi Ü. felsefe bölümü öğrencisi şair-öykücü İsmet Solmaz çorba içmeye girerler Lugana isimli lokantaya... Gece sabahın üçüdür. Cam şişede bir su isterler masadan kalkarlarken... 150 TL. istenir. Bunun üzerine gençler satış fişi isterler. Vay sen misin fiş isteyen!... Lokanta sahibi Mehmet Siren, personelden Veysi İlhan, Sait Demeç, Mehmet Vecdi Türkan, korunmasız bu iki genci tekme yumruk dövmeye başlarlar. Bir ara hepsi akraba olan bu kişilerden kasada oturan lokanta sahibi Mehmet Siren'in işareti ile Veysel İlhan isimli, doğudan gelmiş yirmi yaşlarındaki genç, felsefe öğrencisi İsmet Solmaz'ı sırtından bıçaklar. Sizler TRT'nin "Bir Dakika" programına aldanmayın. Satış fişi istemek o kadar kolay değil.

Sonrası ise içler acısı.. Ambülans yok, polis de ortalarda yok... Sırtından yaralı İsmet arkadaşı tarafından zorlukla Bodrum Hastanesi'ne götürülür. Yaralı gencin hastaneye alınması için arkadaşı Celal Öztürk yirmi dakika süre ile nöbetçi doktorun kapısını çalar. İçerden gelen şudur: "Tamam, tamam geliyoruz"... Alkollü olduğu belli olan Halil İbrahim Doğan isimli nöbetçi doktor yaralının durumunun önemli olmadığını ve ilk operasyonun yüzeysel bir dikişle atlatılabileceğini söyler ve yaralının sırtına yüzeysel bir dikiş atar. Durumdan tatmin olmayan Celal Öztürk yaralıyı İzmir Tıp Fakültesi Hastanesi'ne göstürmek ister. Ancak nöbetçi doktor durumun vahim olmadığını ve sabah başhekim gelmeden onları gönderemeyeceğini söyleyip umursamazlıkla gider.

Dört saati aşkın bir süre serum dahi takılmadan kendi haline bırakılan Solmaz, sabah başhekim geldiğinde bürokratik işlemler tamamlanmak koşulu ile İzmir Devlet Hastanesi'ne gitme izni alır. Çünkü en yakın devlet hastanesi olan Muğla'da da eleman, araç ve gereç yoktur. Solmaz'ın yaşam savaşı bitmez bununla... İzmir'e gidecek iki ambülans da bozuktur. Tutulan bir taksi ile dört saatlik İzmir yolculuğu sonucu, yanlış operasyonun da yardımıyla Solmaz yaşama karşı saatle mücadelesini İzmir Tıp Fakültesi Hastanesi kapısında 14 dolaylarında noktalar. Ölüm teşhisi: iç kanama...

Şu mısralar da ona ait.

biz biz
insanı özlemedik biz. □

İş böyle olunca, Selçuk Yaşar'ın desteğini kazanmak, başkan adayları için seçilme şanslarını etkileyici bir durum sağlıyor. DYP adayı İlhami Tütüncü "sol çevreler Selçuk Bey'e çamur atıyorlardı, biz karşı çıktık. Demokrasi âşığı olduğumuz için holdinglere bekçilik yaptık" diyerek bunun farkında olduğunu dile getirmiş oluyor. Geçen seçimde Selçuk Yaşar MDP'yi desteklemişti ve hem Alaçatı'da, hem Çeşme'de MDP, belediye başkanlıklarını kazanmıştı. Buralarda Selçuk Yaşar ne derse o oluyor.

SODEP'in desteklediği HP adayı Erol Artun, Yaşar Holding'in ANAP adayı İsmet Dinçer'i desteklediğini söylemesine rağmen, DYP adayı İlhami Tütüncü umudunu yitirmemiş, "sanmıyorum" diyor. Ama DYP'liler şanslarını yitirmiş görünüyor. Siyasi partilerin kuruluşuna izin verildiği günden beri MDP'yi destekleyen ve ilk günden beri Özal'a karşı olan Yaşar Holding, "nedense" ANAP ile barıştı. Selçuk Yaşar'ın geçen seçimlerde desteklediği MDP'li Çeşme Belediye Başkanı Nuri Ertan, ANAP'a geçti. Alaçatı Belediye Başkanlığı'na ANAP'tan soyunan İsmet Dinçer de bir Yaşar Holding mensubu.

Politik bir merkez: Dost terzihanesi

Ömer bir yandan elindeki dikiş işiyle uğraşırken, bir yandan da konuşuyor: "Altın Yunus'ta 150-200 kişi çalışıyor. Onlara şuna oy atacaksın diyecekler, anala-

İlhami Tütüncü ortada ve yanında İzmir'den gelen kurmaylar.

rına, karılarına da attıracaklar, 600 oy eder. Ama bu milletin üstüne fazla gidilmez. Oy kullanılan hücrede adam yalnız, basıverir zeytin dalına, basıverir gölge adama bitirir işi belli olmaz." Ömer'in dükkanı sosyal demokratların üssü durumunda. Bucak teşkilatları kapatılalı beri politika esnafların işyerlerinde sürüyor. Nitekim DYP'lileri de İlhami Tütüncü'nün kahvesinde bulmuştuk.

Ömer'in terzihanesinde politik hava çok yüksek, sohbet "Millet Meclisi" üslûbu içinde sürüyor.

Altın Yunus'ta çalışan Dursun:

"Benim pantolon ne zaman bitecek Sayın Ömer Bey?"

Ömer kürsüden konuşmacıyı uyaran başkan edasıyla:

"Beş dakikanız kaldı Dursun Bey!"

HP adayı Erol Artun ve ekibinin fotoğraflarını çekerken Ömer'in aklına terzi olduğu geliyor:

"Aman kumaşlar güzel çıksın."

Sosyal demokratları üzen bağımsız bir aday var: Erol Aktoğan. "SODEP adayıyım" diyor, ama SODEP'liler HP adayına oy verecekler. Sonunda bağımsız aday olmaya karar vermiş. "Alaçatı'da da, İzmir'de de bağımsız adayın hiç şansı yok. İzmirli partilere oy verir. Geçen seçimde Alaçatı'da bir bayan bağımsız aday oldu. Propaganda çalışmaları döneminde kahvede masalarına çıkıp oynadığı 7 genç oy vermişti o kadar..." diyor Ömer.

Alaçatı seçimleri nedeniyle Ege'de siyasi tansiyon yükselecektir. Köyceğiz seçimlerine benzeyebilir... Hele hele Özal'ın Alaçatı'ya ne denli önem verdiği ve önümüzdeki günlerde İzmir'e geleceğinin ANAP kulislerinde fısıldandığı hesap edilirse, önümüzdeki günlerde "Ege'de yine şenlik var" diyebiliriz. □

BİRLEŞME'NİN HP KANADI

"Birleşme"yle birleşemeyenler

SODEP-HP birleşmesi, HP içinde varolan muhalif grupların netleşmesini de beraberinde getirdi. Ana muhalefet partisinin ilk büyük kurultayı ile birlikte, parti içi iktidardan düşen eski yönetim ekibi Calp etrafında toplandı, HP yönetiminin politikalarına ve özellikle de SODEP-HP birleşmesine karşı olumsuz tavır aldı. Şu anda HP Meclis Grubu içinde bir hayli güçlü olan Calp kanadının birleşmeye karşı çıkış nedenlerinin başında DSP olayı var. Gürkan ve arkadaşlarının Ecevit ve DSP motifini kullanarak kurultayda başarı sağladıktan sonra eski HP yönetimiyle aynı "ideolojiyi" savunur hale geldiklerini öne süren Calp ekibi, birleşmenin seyrinden kendilerinin kadro dışı kalacağı endişesine kapılmış görünüyor. Nitekim, birleşme konusuna muhalefet noktaları ve talepleri de bunu belirginleştiriyor.

SHP oluşumunun ilk kez net bir tavır almaya zorladığı Nuri Korkmaz, HP içinde DSP sözcüsü konumunda. Özellikle Aydın Güven Gürkan'ı kişisel olarak "politik ahlâk" kaygısı taşımamakla suçlayan Nuri Korkmaz, HP tabanının kurultayda "DSP ve Ecevit" sözleriyle kandırıldığını, oysa bu konuda olumsuz kararın çok önceden verilmiş olduğunu savunuyor. Ve SHP oluşumunu da ilkesizlikle suçluyor. Korkmaz'ın görüşleri ne MKYK'nda, ne de grup içinde şu anda yaygınlıkla paylaşılmıyor. Ancak, Calp ekibinin "Korkmaz ve arkadaşlarına" sahip çıkma eğilimleri var. Parti içindeki yaygın kanı, Korkmaz'ın, Gürkan'a karşı Calp'le böyle bir ittifaka yanaşmayacağı yolunda.

Parti içi muhalefetin iki kanadının da dışında kalan ve birleşmeye olumsuz yaklaşan HP'lilerden biri, Mustafa Kemal Palaoğlu. Palaoğlu, birleşme konusundaki tartışmaların farklı bir platforma kaydırılmasının gerekliliğini savunuyor. SODEP tercihinin "ideolojik" bir tercih olduğunu vurgulayan Mustafa Kemal Palaoğlu, HP yönetimini tercihinden dolayı değil, tercihini tabana açık-seçik anlatmamakla suçluyor.

***YeniGündem**'in bu sayısında HP içinde muhalif görüşlere, ağırlık noktası HP-SODEP birleşmesi olmak üzere yer verdik. Ayrıca, Aydın Güven Gürkan'a da yöneltilen eleştiriler konusundaki görüşlerini sorduk.* □

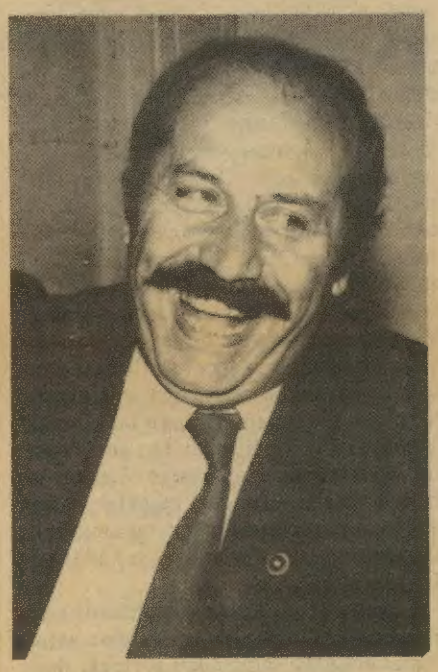

YILMAZ HASTÜRK*:

Ecevit'in ismini sömürdüler

— Sayın Hastürk, siz Halkçı Parti'nin eski yönetim ve bugünkü muhalefet grubu içindesiniz. Sanıyorum, özellikle SODEP-HP birleşmesi konusunda HP yönetimi ile ciddi anlaşmazlıklarınız var. İçinde bulunduğunuz grubun HP Büyük Kongresi öncesinde HP-SODEP birleşmesi konusuna olumlu yaklaşımını da biliyoruz. Bize, şu anda iki partinin birleşmesine niye muhalefet ettiğinizi açıklar mısınız?

— HP bir kurultaya hazırlanmıştır. Kurultaya hazırlanış döneminde, iki mesaj ortaya çıkmıştır. Şu anda yönetimde olan arkadaşlarımız "eğer bu ekip yeniden kazanır ise bu partiyi SODEP'le bütünleştirecek, biz demokratik solcuyuz, demokratik sol konum içinde Ecevit'e bağlıyız ve o partinin kurulmamasını sağlayacağız, onun için bizi seçin" mesajını vermişlerdir. Kongre yapılmıştır ve bu kongreyi arkadaşlarımızın kişisel güçleri almamıştır. Kurultaydaki delegeler, bu ekibe tercihini yapar iken, açık ve seçik Ecevit tercihi yapmıştır. Yani bir yönüyle bu alınan oylarda Sayın Ecevit için yapılan bir tercih ortadadır. Daha sonra ne olmuştur? Bildiğiniz gibi yeni bir gelişimle SODEP'le birleşme gündeme gelmiştir. Biz ne diyorduk? Ben bu partinin kurucusuyum. İlk günden beri, tüm samimi sosyal demokratlar, yani başka tür beklentileri olmayanlar bir araya gelmeli ve bir çatı altında birleşmelidir diyorduk. Biz, bunun öncülüğünü yaptık ve misyonumuzu tamamladık. HP'ye hep birlikte sahip olmamız gerekir mesajını veriyorduk. Bu olmadı. Bugünkü gerçek şudur: SODEP'le bir birleşme dönemi başlamıştır, hayli ilerlemiştir, ama DSP gerçeği de ortadadır. Bu bütünleşmenin içinde yer almamaktadır. Kişisel kanım, bu aşamadan sonra yer alması da mümkün değildir.

Nasıl oldu?

Bu birleşmenin iki boyutu olması gerekirdi. Bir kere, Sayın Erdal İnönü'nün gösterdiği özveriyi gerek HP, gerekse SODEP içinde yer alan tüm üyelerin göstermesi gerekirdi. Bu olmadı. Nasıl oldu? Seksen kişilik Merkez Karar ve Yönetim Kurulu çıktı. Yirmi iki kişilik Başkanlık Divanı çıktı. On tane genel başkan yardımcısı, dokuz tane genel sekreter yardımcısı. Bu, hiçbir siyasi örgütte görülmeyen ve toplumsal yönetimlerde piramitin üst bölümünü teşkil edecek kısmın neredeyse tabana yakın olacağı bir oluşum ortaya çıkardı. Bu tabiî bizim şu anda tespit edemediğimiz birtakım nedenlerle olmuştur. Ne olduğunu bilmiyorum. Bir ikinci önemli konu da, bu partide herkesin iktidara birlikte yöneldiğinin tescili, herkesin özveride ubhunacağının ispatı için, ilk yapılacak genel seçimlerde, kontenjan müessesesi gibi ayrıcalıklı bir müessesenin kullanılmasını ve ilk yapılacak genel seçimlerde hiç kimsenin kontenjan adayı olmayacağının protokolde yer almasını istedik. Buna da itibar etmediler. Bu kadar çok sayıda üst yönetici kadrosuyla işlerin zamanında yürümeyeceği açık. Yani seksen kişilik MKYK'nu toplayacak yer bulamayacak HP. Bunu anlamak mümkün değil. Niye seksen kişi? Niye otuzüç kişi değil. Örneğin, onyedi tane SODEP'li, onaltı tane HP'li, bir de genel başkan, dört genel sekreter yardımcısı seçerler. Mesele biter.

Ama görülüyor ki, bu birleşmede her şeyden evvel matematiksel bir birleşme yani isimsel bir birleşme yapılıyor. Kişilerin isimleri, parti birleşmesi içinde ana öge oluyor. Oysa, parti birleşmesinin temelinde, ilkesel bir birleşmenin sağlanması, sosyal demokrat bir parti olarak iktidara yönelişin ana öge olarak yer alması gerekirdi. Bu tercih yapılmadı. Tabiî, bu tercihe itirazlarımızı, belli zamanlarda, toplantılarda arkadaşlarımıza ilettik. Ümit ediyorum ki, bu itirazlardan yararlanırlar. Olaya doğru teşhis koymak gerekir. HP'nin sayın yöneticileri çok kısa bir süre önce, suskun bir toplum değil, konuşan bir toplum istediklerini belirtmişlerdir. Aynen katılıyorum. Parti içinde de, susan üyeler değil, konuşan üyelerden yana oldukları inancındayım. Suskun milletvekilleri aramamalıdırlar. Konuşan milletvekillerinin bu hareketi güçlendirmekte, rotasına oturtmakta, kendilerine büyük yardımları olacağına inanmaları gerekiyor. Olaya herkes bu açıdan bakmalı ve birtakım eleştirilerin yalnızca muhalefet yapmak için veya parti içinde bir karşıt görüş sergilemek için ortaya konmadığını kabul etmek gerekir. Olayla bütünleşmek ve olayı bütünleştirmek için konduğunu kabul etmek gerekir. Olayın özü de budur.

— Peki, Sayın Hastürk hatırlarsanız aynı grup içinde yer alan Sayın Sabit Batumlu'nun Küçük Kurultay'da bir konuşması olmuştu. HP'nin bugünkü yönetiminin kongre öncesinde farklı bir ideoloji sergilemekle birlikte, bugün eski yönetimle aynı ideolojiyi paylaştığını belirtmişti Sayın Batumlu. Bu durumda, parti içinde bir muhalefet grubu oluşturmanın anlamı var mı?

— Söyledikleri kişileri bağlar. Bunu Sayın Batumlu'nun kendisinden sormanız lazım.

İsim sömürüsü

— Genel olarak sorayım o zaman. Gürkan ekibi demokratik sol diyordu, siz sosyal demokrasi diyordunuz...

— Bugün, her ikisi de farklı değil diyorlar, mesele kalmıyor. Ben olaya şöyle bir teşhis koyuyorum. Kişisel bir teşhisti bu. Arkadaşlarımız kurultayı kazanabilmek için bazı mesajlar bulmak zorunda olduklarından böyle bir yöntem kullandılar. Ama ben, genel sekreter seçildikten hemen iki gün sonra, bir gazeteye verdiğim demeçte; "sosyal demokrat için en zor şey bir sömürüde bulunmaktır. Sayın Ecevit'in ismini sömürmeye hiç kimsenin hakkı yoktur" dedim. Olay şimdi beni doğruluyor. Bu olayda, Ecevit'in ismi sömürülmüştür. Sömürü düzenine karşı olan bir hareket içinde böyle bir yaklaşımın yadırganması hattâ güçler oranında da soyutlanması son derece doğaldır. Olaya, Sayın Korkmaz ve arkadaşlarının hareketi açısından bakılmasında yarar görürüm.

— Sayın Hastürk, söylediklerinizden HP yönetimine ve iki partinin birleşmesine, bir DSP dışarıda kaldığı için, iki birleşme protokolündeki bazı noktalar açısından karşı çıktığınız, başkaca bir sorununuz olmadığı anlaşılıyor. Öyle mi? Yani birleşme protokolündeki sizin dikkat çektiğiniz aksaklıklar giderilirse ve DSP içine alınsa HP yönetimi ile hiçbir sorununuz kalmayacak. Büyük Kongre'den önce Gürkan ekibinin söylediği gibi ideolojik bir anlaşmazlığınız yok yani.

— Hayır. Tabiî yok. Biz gücümüz yettiğince, sosyal demokrat bir milletvekilinin yerine getirmesi gereken işlevi Meclis'te yerine getiriyoruz.

— Partiniz içinde, yönetimle ideolojik anlaşmazlıklardan kaynaklandığı belirtilen başka muhalefet grupları da var.

— Katiyyen. Başından beri güç birliği dedik. Hele hele böylesine bir iktidara karşı muhakkak güç birliği yapılması lazım. Ama güç birliğinin yapılması mecburiyetinden kimsenin yararlanmaması gerekir. Kişisel çıkarlar aramaması gerekir. Kendisine kişisel ayrıcalıklar bulmaması gerekir. □

** HP eski Genel Sekreteri, İstanbul milletvekili*

SERPİL BİLDİRİCİ

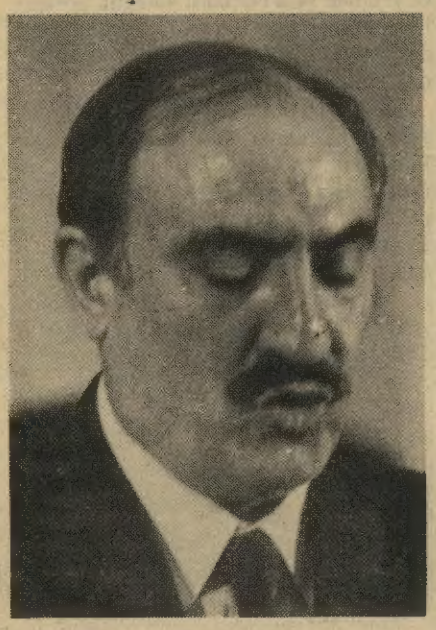

NURİ KORKMAZ*:

HP-SODEP birleşiyor mu, birleştiriliyor mu?

— Kongre gününe kadar Gürkan grubunun içinde yer aldınız. Hattâ hatırlarsanız sizinle kongrede yaptığımız görüşmede, sonucun son derece anlamlı olduğunu şöylemiştiniz. Coşkuluydunuz. Ne oldu da hemen kongre ertesinde Nuri Korkmaz bu hareketten koptu? Hareketi eleştiren bir tutum içine girdi?

— HP'de biz demokratik sol grup olarak bir hareket başlattık. 12 Eylül'den sonra, olağanüstü koşullarda kurulan ve sosyal demokratlık iddiası olan HP'nin, sosyal demokrasi adına veya bu kuruluştan bir şeyler bekleyen insanlar adına bir şey vermediğini gördük. 24 Ocak Kararları'yla başlayıp, 12 Eylül harekâtıyla perçinlenen ekonomik sistemin ve bilahare getirilen anayasal düzenin Türkiye'de demokrasiyi göstermelik bir hale dönüştürdüğünü gördük ve ızdırap duyduk bundan. Bunun sonucunda, önce parti içerisinde kendi içinde yoğrulan bir hareketle 12 Eylül'le oluşan parti yönetiminin değiştirilmesi gerektiğine karar verdik.

Ama hemen kongre ertesinde Aydın Gürkan ve bugünkü ekibi, hareketimizin esas amacına aykırı bir tutum içerisine girdi. Hareketi güçlendirmek gerekesiyle kadrolaşma ilkelerinden taviz verdi. Sistemle, onun yasal çerçevesiyle hiçbir çelişkisi olmayan unsurları hareketin içine almakta ve böylece hareketi sulandırmakta herhangi bir sakınca görmedi. İşte bu noktada Sayın Genel Başkan'la ters düştük.

Sayın Genel Başkan'la ikinci anlaşmazlık noktam da kendisinin DSP'ye karşı olan tavrıdır. Şu bir gerçektir ki, biz örgütümüzden DSP'yle özünde bir bağlantımız bulunduğu için destek görmüştük. Kongreyi kazanmamızda bu etmenin önemli bir rolü olmuştur. Oysa kongreden iki gün sonra kendisiyle yaptığım görüşmede Gürkan bana açıkça "DSP'ye karşı tavır koyacağını" söyledi. Ben Gürkan'ın bu tavrını hem siyasi ahlak, hem siyasi tutarlılık, hem de Türkiye'nin sorunlarına yaklaşış açısından son derece yadırgadım.

Bilinmeyen ilişkiler

— Yani Gürkan'ın DSP'yle ilişkilerini daha Rahşan Ecevit'le görüşmeden önce kopartma kararını verdiğini mi söylüyorsunuz?

— Evet, öyle. Bu, benim affedemediğim bir olay. Demek ki, Sayın Genel Başkan, bizim kavrayamadığımız etkilerle böyle bir noktaya gelmişti. Demek ki, bizim bilmediğimiz ilişkiler içindeymiş.

— Bir tahmin yapamaz mısınız?

— Bakın, ben başından bu yana DSP hareketini ve Sayın Ecevit'in düşüncelerini köklü bir sosyal demokrat hareket için tek ve asgari koşul olarak görüyorum. Bugün DSP hareketi bir disiplin ve yapılanma farklılığı gösteriyor. Gerektiği ve özlendiği gibi tabandan gelişiyor.

Türkiye'de demokrasi ikide bir kazaya uğruyorsa, bunun başta gelen nedeni politik kadroların tutarlı ve ilkeli olmayışıdır. İşte DSP bu niteliklere sahiptir ve ben HP'deki hareketimizi hep bu bağlam içinde değerlendirmişimdir. Sayın Gürkan da kongreye kadar bu düşüncelere karşı çıkmamıştır.

Kongreden sonra ne olmuştur? Sayın Genel Başkan hangi etkilerle, hangi ilişkilerle yönünü değiştirmiştir? Gerçekten bilmiyorum ama şu soruları sormaktan da kendimi alamıyorum.

Acaba birileri HP-SODEP birleşmesiyle sosyal demokrat hareketi sisteme entegre mi ediyorlar?

Bugün açıkça sadece DSP hareketi sisteme temelden karşı çıktığına göre, acaba karşı çıkışın tek simgesi olan Ecevit mi etkisiz hale getirilmek isteniyor?

Sisteme entegrasyon

— HP-SODEP birleşmesine sisteme entegrasyon, sistemle bütünleşme diyorsunuz...

— Tabiî Sayın Köymen, bu konuda çok dikkatli olmak lazım. Ama Türkiye'de tekelci sermayenin, egemen güçlerin sosyal demokratları bölünmüş ve güçsüz tutabilme gayreti içinde olduklarını unutmamak gerekiyor. Ben bu güçlerin, Türkiye'de demokratik solun iktidara gelebileceğini gördükleri için bu birleşmeye alelacele tezgâhlamış olmalarından endişe ederim. DSP'ye karşı SODEP-HP birleşmesi bir birleşme midir yoksa demokratik sol hareketi bölme midir? Kolayca cevap verilebilecek bir soru değil bu.

Geçenlerde Hasan Fehmi Güneş "Sayın Korkmaz, değer verdiğimiz bir kişisiniz, birleşmeye neden karşı çıkıyorsunuz?" dedi. Anlattım ve sonra da "HP ile SODEP birleşiyor mu yoksa birleştiriliyor mu?" diye ben sordum. Elini yüzüne vurdu, "ben bunu hiç düşünmemiştim" dedi.

— SODEP ve HP yönetimlerini kısaca tanımlar mısınız?

— Bir anlamda SODEP ve bugünkü HP yönetimi, eski CHP felsefesini hiçbir eleştiriye tâbi tutmadan miras kaygusuyla devam ettirmek dışında düşünceleri olmayan, sisteme karşı çıkmayan yönetimlerdir.

— Siz sisteme karşı mısınız Sayın Korkmaz?

— Evet ve ancak yeni bir program ve egemen güçlerin tasallutundan kurtulmuş, tabandan gelişen bir hareketle sistemin değiştirilmesi mümkündür.

— Hesap vermek ve kendisinden hesap sorulması politikacının kaçınamayacağı bir şey değil mi?

— Evet, öyle..

— Şimdi siz bu tutumunuzla, sözlerinizle mevcut yapılanmalardan epey solda görünüyorsunuz, sisteme karşısınız. Ama yine siz 12 Eylül yönetiminin tayinle gelmiş Adana Belediye Başkanı'ydınız. Bu çelişkiyi nasıl izah edeceksiniz?

— Ne yapabilirdim? Bir asker olarak, emir-komuta zinciri içerisinde bana bir görev tevdi edilmiş... Benim kökenim halktan yana olmamamı gerektirmez. Atatürk de askerlikten soyunmuş, padişah hizmetinde bulunmuş ama Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır. Ben bu görevde ne yaptım? Asıl önemli olan budur. Adana Belediyesi'nde benim zamanımda bir tek solcunun burnu kanamamıştır. Bu görevde halka hizmet etmişimdir. Sonuç ortada, halk bana teveccüh etmiş, kendisini temsil edeyim diye Meclis'e göndermiştir.

— Son bir soru. Bunca anlaşmazlığa rağmen, hâlâ HP'de kalacak mısınız? HP grubu içinde sizinle beraber olan arkadaşlarınız var mı?

— Halka hizmete devam edeceğim. Ben bize belli yetkiler veren kurultayımızın benim hakkımda karar vermesini talep ediyorum.

— Teşekkür ederim Sayın Korkmaz.

— İznînizle Sayın Köymen, bir olayı anlatarak bitireyim konuşmamızı. Bir toplantıda ben çok net bir soru sormuştum; "Gürkan DSP programını benimseyecek düşünceye, yüreğe sahip mi?" diye. Sayın Genel Başkanın cevabı aklımdan çıkmıyor:

"Bütün dünyada sosyal demokratlar içinde iki kanat vardır. Biz ılımlı kanat olmak durumundayız. Bırakalım Sayın Ecevit de radikal kanat olsun." □

** HP MKYK üyesi, Adana milletvekili*

AYDIN KÖYMEN

Yargıyı halkımız ve tarih verecek

M.KEMAL PALAOĞLU*

HP-SODEP birleşmesi, başından beri, aşağı yukarı şöyle anlatıldı, şöyle savunuldu: 12 Eylül sonrasında sosyal demokratlar dağıldılar, parçalandılar, birbirlerinden uzak düştüler. Aralarında yapay ayrılıklar doğdu; iki ayrı partiye dağıldılar, üçüncüsü de kurulmak üzere. Bu gelişmelerin arasında da, varolan ve olacak partilerin arasında da nitel bir fark, bir mahiyet farkı yoktur. Bu nedenle, bu insanlar, bir tek siyasal çatı altında toplanmalıdır. Kurulacak olan partiye çağrı üstüne çağrı yapıldı; gelmiyor, razı olmuyor; ayrılık güdüyor. Bekleyemezdik, birleşmeyi başlattık...

Gerekçe aşağı yukarı böyle. Böyle olunca da sorun kamuoyuna şöyle sunulmuş oluyor: Sosyal demokratların birliği mi, yoksa ayrılığı mı? İki partinin birleştirilmesi olayına şu veya bu şekilde ve ölçüde her eleştirel yaklaşım sosyal demokratların birliğine karşı olmakla eşanlamlı olup çıkıyor.

Bu kısa incelemede ben bunu arayıp bir çözümleme yapmaya, "olay nedir"in yanıtını aramaya çalışacağım.

İyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargıları koymadan, olayın gerçekte ve "sorunsal" içinde, bütün içinde ne olduğunu saptamaya çalışacağım.

Şüphe yok ki, bu çözümleme denemesinde esas olacak olan benim yorumlarım, benim yaklaşımlarım olacaktır; yani bu "öznel" olacak. Buna, kişisel görüşlere, eleştirel bir yaklaşıma ve hoşgörüye ve olayı güneş gibi koymadan özgür tartışmaya açmaya, her şeyden önce olayın, sorunun ve sorunsalın kendisinin ihtiyacı bulunduğuna inanıyorum.

12 Eylül sonrası koşulları, solda bir parçalanma ve dağınıklık yarattı. Ama bu, diyalektik olarak bütünleşme ihtiyacını ve sorununu da beraberinde getirdi.

Ben ötedenberi bu sorunu, "ortak ideoloji alanımızda bütünlük" gibi, tasvir edici bir biçimde anlatmaya çalıştım. Bundan kastım, açıktır ki, CHP'nin ideoloji alanıdır. CHP bugün gerçi resmen-hukuken yoktur. Ama, bir sosyal-siyasal gerçeklik olarak vardır, yaşıyor.

Bu alan, dinamik-diyalektik olarak düşündüğüm ve anladığım CHP ideolojisi alanıdır. Yoksa, 11 Eylül 1980 veya 16 Ekim 1981 günü donmuş bir CHP mekânı değil.

İdeolojiyi, bazı ideoloji tanımlarının aksine, dinamik-diyalektik sistemli bir dünya görüşü olarak anlıyorum. Örneğin, Altı İlke'yi sık sık ama sadece tekrarlamak ve onu bazı siyasal metinlerin başına sadece aktarmak fazla anlamlı değildir.

Bugün önemli olan o ilkelerin, yeniden yorumlanması ve üretilmesidir.

Bütünleşme alanını, böyle bir tasvirden hareket ederek, bir siyasal kavramla anlatmak gerekirse -ki gerekiyor- bu bence, demokratik solda bütünleşme olmalıdır. Sorunun adı, üstbaşlığı, siyasal şapkası bu olmalı. Hemen belirteyim ki, bununla somut bir siyasal gelişmeyi ima etmiyor, bir siyasal düşünceyi anlatmak istiyorum.

Bir üstbaşlık olarak, bütünün adı olarak demokrat solu seçişimin iki nedeni var:

Demokratik sol, CHP'nin son programının resmî adıdır. Bu açıdan demokratik solla, ortak ideolojimizi, bugün de paylaşmak, omuzlamak ve yarınlara taşımak isteyecekler arasında ahlakî bir bağ vardır, olmalıdır.

Ayrıca CHP'nin demokratik sol programı, Türkiye'de geçen yüzyılın sonundan gelen "halkçılık ideolojisinin evrim çizgisi üstünde" 1970'li yıllara rastlayan ciddi bir

devamı 15'te

aşama, bir yeni yorum, bir gelişmedir. Bu ise, demokratik solla aramızda ideolojik bir bağ oluşturmuştur.

* * *

HP-SODEP birleşmesi için başlatılan gelişme, şüphe yok ki, sorunsalın içinde, bütünün içinde bir parça, bir olay. Ama nasıl bir parça, nasıl bir olay?

Demokratik solda bütünlüğe bakış açısı, sanıldığı ve kamuoyuna sunulmak istendiği gibi tek değil.

Bakış açılarından biri, eski CHP'lilerin ve o ideolojiyi paylaşanların, bir yerde, aritmetik olarak toplanmalarıdır. Bir tür siyasal restorasyon. Bunun için eski âşinâlıklar, eski siyasal yakınlıklar kâfidir. İnsanlar, eski siyasal yakınlıkları dolayısıyla önce ve zaman kaybedilmeden bir araya gelsinler; örgütlenme biçimi, ideolojinin yeniden yorumlanması sonra yapılabilir. Bunun mantığı ve gerekçesi ise şudur: Halkın, daha uzun vadeli ve farklı siyasal biçimlenmeler için sabrı ve tahammülü yoktur; aksine hareket, kapımıza gelmiş olan bir sosyal demokrat siyasal iktidarı kaçırmak ve ertelemek olur. Ve ilave ediliyor: Üçüncü parti oluşumu da, bütünün bizden farksız bir parçasıdır, ama iyi niyetli bütün çağrılarımıza olumsuz yanıt vermektedir.

Mutlu an: Protokol imzalanıyor

Öteki bakış açısı ise, değişmeyi-gelişmeyi ön plana çıkarıyor. Ona göre, demokrasi yolculuğumuzda, tarihimizin sunduğu acı, tatlı bütün malzemeye eleştirel biçimde yaklaşmalı, onları bugünün değer yargıları içinde irdelemeliyiz. İdeolojiyi -özüne bağlı kalarak- yeni yorumlarla, yeniden üretmeliyiz. Önemli demokratik birikimleri olan azgelişmiş bir toplumda, yeni ve özgün arayışlara gereksinim bulunduğunu düşünmeliyiz. Demokrasiye, toplumun sahip çıkabilmesi, demokrasinin kendi iç dinamikleriyle yaşayabilmesi için, onun, toplum tarafından ve yeniden inşa edilmesi gereğini görmeliyiz. Bunun için ise, yeni partileşmelerde, yeni kuruluş ve örgütlenme biçimleri önerebilmeliyiz.

Bana göre iki bakış açısı özetle bu. Görülüyor ki, bunlar birbirlerinden derin şekilde farklı yaklaşımlar. Dolayısıyla, somut siyasal gelişmeleri ve biçimlenmeleri de farklı. Yani, bir fizik olayıyla karşı karşıya değiliz. Birbirinden farksız üç parça var, ama ne yapalım ki, bunlardan biri, "bütün iyi niyetimize rağmen gelmiyor" sözleri gerçeği hiç yansıtmıyor. Ortada niteł olarak, mahiyeti birbirinden çok farklı iki gelişme var, iki seçenek var. Gerçek budur. Bunlardan birini seçmek siyasal bir haktır. Ama, ne yaptığını bilmek ve yapıların ne olduğunu saklamadan, gizlemeden dürüstçe söylemek ve kabullenmek koşulu ile.

Bugünkü gelişmeyi başlatanlar, ciddi bir siyasal tercih yapmışlardır. Bununla ilgili yargıyı, halkımız ve tarih verecektir.

Bu tercihi yapanlar, onun ödülüne de, sorumluluğuna da hazır olmalıdır.

Tarihin cebinde, hazır zafer çelenkleri de, hazır darağaçları da bulunabileceğini sanmıyorum.

Her şeyi zaman gösterecek. □

** HP Sivas milletvekili*

AYDIN GÜVEN GÜRKAN:

HP içinde muhalefetin izi bile yok

— Sayın Gürkan, parti içi muhalefeti ya da muhalefetleri, parti içi demokrasi kavramı çerçevesinde değerlendirir misiniz? Parti içi muhalefete yaklaşımınız nedir?

— HP'de Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanvekili seçiminde ortaya çıkan dalgalanmayı parti içi muhalefet diye adlandırmak doğru değildir. Ben parti içi muhalefetin izlerini dahi görmüyorum. Bir parti içi muhalefet olabilmesi için, parti yönetimince oluşturulan politikaların seçeneğinin oluşturulmuş ve onun etrafında birtakım insanların kendi içinde demokratik süreçleri çalıştırarak toplanmış olması lazım. Bunun izi dahi yok. Parti içi muhalefetten, Meclis başkanvekilliği seçimindeki kilitlenmeyi kastediyorsanız, o konuda şunu söylemek isterim: Eğer aynı iç yönetmeliği uygulasalardı, aynı kilitlenme öbür partilerde de ortaya çıkacaktı. Ayrıca biz kurultaydan yeni çıkmış bir partiyiz. Kurultaya ciddi bir parti içi muhalefetle gidildi ve ciddi, çekişmeli bir kurultay oldu. Bu kurultayda doğal olarak kazanamayan insanlar vardı. Onların şimdi bir tür varlıklarını kanıtlama ihtiyaçları sözkonusu.

— Efendim, ben sorumu sadece Meclis başkanvekilliği seçimlerine bağlı olarak sormadım. Aynı muhalif grup HP-SODEP birleşmesine de olumsuz tavır alıyorlar...

— Bakın, bunu hiç anlayamıyorum. Konu, MKYK'da tartışıldı. Kurultayda, küçük kurultayda tartışıldı. Grupta iki gün üst üste tartışıldı. Parti içi muhalefeti temsil ettiklerini söyleyen kişilerden hiçbiri, ortaya çıkıp da derli toplu bir şekilde bu birleşmenin niçin karşısında olduklarını ifade etmediler. Onun için sizin bu konuda algıladığınız parti içi muhalefeti ben algılamıyorum. Hiçbir yerde izine dahi rastlamazsınız. Neye karşı muhalefettir, gerekçeleri nelerdir, hiç rastlamadım. Ama sağda, solda, kendi içinde tutarlı olmayan bazı beyanlara rastlıyorum.

Eğer, parti içi muhalefetin DSP ile ilgili bir yaklaşımı var ise, bu konuda HP'nin yapabileceği bir şey yok. Yani biz kendimizi DSP'nin yerine koyarak irade beyanında bulunamayız. Gayet açık ve net olarak istemiyorlar.

— Pardon efendim. Şimdi ben o konuyla ilgili başka bir soruya geçeceğim. İlk soruya cevabınız, özetle parti içi muhalefet olmadığı biçiminde...

— Doğal olarak, bazı kızgınlıklar, kırgınlıklar, kişisel olarak beni beğenmemeler, yönetimdeki bazı insanlardan hoşlanmamalar olabilir. Ama, bunu idealize ederek parti içi muhalefet adının verilmesini doğrusu parti içi muhalefet kavramının küçümsenmesi sayarım.

Önce daha kolayı çözerek

— DSP ve Ecevit ile ilgili olarak, Rahşat Ecevit ile görüşmeden sonra verilmiş bir kararınız var mıydı?

— Evet, verilmiş bir kararımız vardı. Bu kararımızı da yüksek sesle söyledik. Sosyal demokratların birliği ve bütünlüğü önce HP ile Demokratik Sol oluşumun birleşmesinden geçer, yolundaydı benim kararım. İki nedeni vardı bunun. Birincisi, DSP henüz kurulmamış olduğu için ortaya çıkabilecek bazı hukuki sorunlar bu yakınlaşmada sözkonusu olmazdı.

İkincisi, yine defalarca söyledim, benim kamuoyundan saklı hiçbir şeyim yok; örgütler arasındaki yabancılaşma dozu HP ile DSP arasında daha az düzeydeydi. Çünkü iki seçimde yarışmamışlardı. Dolayısıyla benim bütün umudum, SODEP'i hiç dışlamadan, dışlamayı hiç düşünmeden, önce daha kolayı çözerek daha zora yönelmekti. Nitekim, **YeniGündem**'de de SODEP'i dışlamamanın tanıklığını yapacak pek çok ifadem yer almıştır. Ama aldığımız cevap açık ve netti. Üstelik o cevap kişisel olarak bana da verilmiş değil ki, yanlış yorumlamış olayım. Kamuoyu kanalıyla Sayın Rahşan Ecevit, bu aşamada birleşmenin bütünleşmenin asla gündemde olmadığını, hattâ bu konunun konuşulmasına bile razı olmadığını, yapılacak bir ziyaretin ancak kişisel ve özel bir ziyaret olacağını, yani bu konuların konuşulmaması kaydıyla kabul edeceğini gayet açık bir biçimde ifade ettiler. Mesele zaten bitmiştir. Yani ben başkalarının iradesini belirleyebilecek bir konumda değilim. Bunun olmayışından üzüntü duyan arkadaşlarım var ise, şikayet kapısı ben değilim, başka bir kapıdır.

Daha az radikal olmak

— Sizin HP-SODEP birleşmesinden doğacak yeni partinin ılımlı sosyal demokrat, kurulacak DSP'nin ise radikal sosyal demokrat çizgilerde olduğu yolunda bir beyanınız oldu mu?

— Hatırlamıyorum ama düşüncem odur. Büyük olan, daha çok insanı kapsayan ve daha çok insanı kazanmaya yönelik partiler, ister istemez ılımlı olmak zorundadırlar. Çünkü ister istemez, kendi içinde daha çok uzlaşmalar yapmak zorundadırlar. Toplumsal kesitlerin, insanların, kadroların arasında uzlaşma sağlamak zorundadırlar. Her uzlaşma ılımlılığı beraberinde getirir. Çünkü iki radikal düşünceden iki farklı düşünceden uzlaşmacı bir ara düşünce üretiyorsunuz. Biz genel tutumumuzla toplumsal uzlaşmalara yakınız ve yatkınız. Dolayısıyla biz doğal olarak daha az radikal olmak durumundayız. Ben DSP'nin radikal olma zorunluluğu vardır derken, ideolojik anlamda bir radikalizmi, aşırı solu, ama tırnak içinde aşırı solu falan kastetmedim. Tavrında, tutumunda uzlaşmalara açıklığındaki radikalizmi kasdettim. İdeolojiyi hiç tartışmadık.

DSP'nin programı da açıktadır, SODEP'inki de açıktadır, HP'ninki de. Bunların arasında nihayet üslup zerafeti farkı görebilirsiniz, nesnel yaklaşımla biraz daha edebi yaklaşım farkı görebilirsiniz, biraz yaratıcılık farkı görebilirsiniz, kelimelerin seçilişinde farklılık görebilirsiniz. Ama bir ideolojik farklılığı algılamanız mümkün değildir.

Ecevit motifi

— SODEP'le birleşmenin gündeme gelmesinden bu yana size yöneltilen bir eleştiri var. Ben bu konuyu da sormak istiyorum. Siz HP kurultayını Ecevit motifini kullanarak mı kazandınız?

— Siz kurultayı izlediniz. O kurultayda Ecevit'in adının kullanıldığını ya da arkamızda Ecevit var izleniminin verildiğini yaşadınız mı, tanık oldunuz mu? Ne yapıldı? İki arkadaşımızın kendiliklerinden gidip benim bilgim ve rızam dışında - sorulmadığı için rızam dışında dediğimi de ifade edeyim- konuşmuş olmalarının kurultayı etkilediği iddia ediliyorsa, bilemiyorum. Ama bunun dışında herhangi bir şey yapılmadı. Yalnız şunu ifade etmek isterim, bizim kurultayımıza katılan delege arkadaşlarımız bizim birikimimize sahiplenen insanlardır. O birikimin parçalarına, kadrolarına ve liderine de sahip çıkan insanlardır. Ben bundan hiç üzüntü duymam. Özendiririm, bundan mutluluk duyarım. Bizim kurultayımıza gelen ve bizi destekleyen insanlar eğer Sayın Ecevit'e sevgi duyuyorlarsa, bu kurultayın Ecevit motifiyle kazanıldığı anlamına gelmez. Evet, seviyorlar, doğrudur. Sevmelerine benim hiçbir itirazım yok, hattâ görevleridir. Ama bu farklı bir ol-

gudur. Sanıyorum, SODEP'te de Ecevit'i seven insanlar vardır.

— Siz, gerek kongre öncesinde, gerekse kongrede demokratik sol kavramını daha sık kullanıdınız. Sanırım, kongredeki konuşmanızda da demokratik sol kavramı, sosyal demokrasi yerine seçilerek kullanılmıştı. Bu arada DSP ile yakınlığınız da sürekli vurgulanıyordu. Eleştiriler sanıyorum buradan kaynaklanıyor.

— Anlıyorum. Yalnız benim bütün demeçlerim, söyleşilerim, konuşmalarım açıktır. Sizinle oturalım, bir gün tek tek sayalım. Kaç defa demokratik sol demişim, kaç defa sosyal demokrasi demişim. Sanıyorum sayı itibariyle üç aşağı beş yukarı aynıdır. Ben, içerik farklılığı olmayan bir kavram farklılığının yaratılmasından yana değilim. Ve hiçbir konuşmamı gösteremezsiniz ki, salt demokratik sol ya da sosyal demokrasi kavramı kullanılmış olsun. Ben kendimce bu ikisini kullanırken, bu vesileyle sosyal demokrat hareketin bölünmesi tehlikesini aşmaya çalıştım. Ama biz kendimize Demokratik Sol grup da dedik. Ve ben gene de demokratik sol bir insanım. Eğer, demokratik soldan, sosyal demokrat hareketin ulusal niteliğini vurgulanmak isteniyorsa, sosyal demokrat harekette ulaştığımız nokta ile yetinilmeyip, bir yenileşme gereği vurgulanıyorsa, ben gene demokratik solum ve yine kullanıyorum. SHP'nin de bu kelimeyi büyük gönül rahatlığı için korkmadan, ürkmeden kullanmasını öneririm. Bunu kullanmayanların ve kullananların kendi aralarında yapay bir biçimde bölünmeye gitmeleri çok ucuz bir bölme siyasetidir.

İlkesel mi, matematiksel mi?

— Ben son olarak, birleşme protokolü ile ilgili bir soru sormak istiyorum. 80 kişilik MKYK, 22 kişilik Başkanlık Divanı...

— Yeni partinin MKYK sayısı protokolde belirlenmedi. Basın aceleyle son metin sanıp, kamuoyuna yansıttı. Sayı belirlemedik. Bunu tüzük çalışmalarımız sırasında belirleyeceğiz. Muhtemelen 80'in altında olacaktır, muhtemelen 66 kişi. Bu sayı çok değildir. Kapatılan CHP'nin son parti meclisi de yanılmıyorsam, 67 kişiden oluşuyordu.

— Sayının az veya çok olması başka bir tartışma konusu. 80 veya 66 rakamının yarattığı soru şu: İki partinin MKYK ve başkanlık divanları bir araya getiriliyor. Dolayısıyla bu birleşme ilkesel değil, matematiksel bir birleşme.

— Bunu tartışalım. Bir, bugünkü HP MKYK kurultayından büyük güvenler alarak yeni çıkmıştır. SODEP MKYK'nın süresi Temmuz ayında bitecektir. SODEP kurultayı bu arkadaşlarımıza iki yıl için güven göstermiş ve seçmiştir. Öyleyse bu 66 kişilik MKYK ayrı ayrı zamanlarda ve ayrı ayrı kurultaylarda seçilmiş olsa bile, ortak tabanımız güven göstermişlerdir. Şimdi bunu 40'a, 30'a indirirsek, demokratik iradeyi o zaman zedelemiş oluruz.

— Yani seçilmiş insanlar arasında bir seçme yapmamız gerekecekti sayıyı düşürseydik ve biz bu hakkı kendimizde görmedik, diyorsunuz.

— Evet. Öyle söylüyorum. Kaldı ki, sayıyı da çok bulmuyorum. Birleşme olmasa da biz sayıyı yükseltmeyi düşünüyorduk.

— Ama aynı şey Başkanlık Divanı için de sözkonusu.

— Hayır. Son protokol metnine göre öyle değil. Bu sayı protokolde belirlenmedi. Onu da tüzük belirleyecek. Ama her halükârda 22 kişi olmayacak. Yani HP ile SODEP Başkanlık Divanları bir araya gelmeyecek. Optimal sayıyı tüzük çalışmaları sırasında belirleyeceğiz. Ortak MKYK tarafından, demokratik bir biçimde ve ortak irade ile yeniden seçileceklerdir. □

SERPİL BİLDİRİCİ

BİRLEŞMENİN SODEP KANADI

Yeni ufuklar

TANIL BORA

SODEP'te artık açıkça "birleşmeye karşıyım" diyebilen yok. Diyebilecek olanlar, kamuoyunda ve tabandaki heyecanı gördükten sonra birleşmeye karşı görünmekten vazgeçtiler. Fakat birleşmeye "kerhen" evet diyenler hâlâ var; birleşmeye değil, ama protokole ve birleşmenin koşullarına karşı çıktıklarını söyleyenler ise oldukça kalabalık bir grup oluşturuyorlar.

Tutucular ve Baykalcılar

6 Kasım seçimleri arefesinde oldukça etkili olan ve dönemin geçici genel başkanı Cezmi Kartay'ın şahsında simgelenen eğilim, birleşmeye gene "vetonun meşru sayıldığı günlerde geçerli olan kaygılarla bakıyor. "Sol sızmalara" karşı uyanık olma saikiyle partinin fazla genişlemesini kuşkuyla karşılıyor bu eğilimde olanlar.

SODEP içinde "Baykalcılar" olarak adlandırılan grubu oluşturan kişiler ise birleşme karşısında başka motiflerle ihtiyatlı bir tutum takınıyorlar. Örneğin Fikret Ünlü, "HP'nin, 6 Kasım seçimlerinin oluşumu, yapısı hakkında ciddi bir özeleştiri getirmesi gerektiğini" savunuyor; aksi takdirde SODEP'in kuruluş gerekçesini koruduğundan kuşku duyabileceğini söylüyor. "Baykalcılar"a yöneltilen temel eleştiri, Cezmi Kartay'a yöneltilenle bir ortak paydada birleşiyor. Suçlama şu: "Kontrol edemeyecekleri, rahatça yönlendirmelerinin zor olacağını düşündükleri bir oluşum olduğu için, birleşmeye karşı çıkıyorlar."

Bu grup, İnönü'yü "geçici" konumda gördükleri için, birleşme sürecinin sürükleyicisi olarak onun güçlenmesinden, "kalıcı" olduğunu göstermesinden çekinmekle suçlanıyor. Bu suçlamaya karşı Baykalcı ekipten olarak bilinen MKYK üyesi Fikret Ünlü, "Zamanında Ecevit'e karşı çıkanlar onu geçici gördükleri için mi eleştiri yapıyorlardı?" sorusunu soruyor.

Bütün bunlar tartışılırken, "Baykalcı" olarak nitelenenlerle partinin "aşırı sol" unsurlara açılmasına, kontrolün güçleşmesine tepki duyanların birlikte hareket etmeye başladığına ilişkin bir görünüm oluştuğu ifade ediliyor. Belediye başkanlığı seçimi ile ilgili hazırlık yapmak üzere Sarayköy'e "tesadüfen" birlikte gelen Cezmi Kartay ile Deniz Baykal'ın orada başlayan diyaloglarının "tesadüfî" olmadığı öne sürülüyor. Baykalcı olarak bilinen MKYK üyelerinin, Başkanlık Divanı üyeleriyle olan ilişkilerini giderek geliştirmeleri, bu arada Divan'ın daha etkin çalışıp politika üretebilmesi için yeniden oluşturulmasını savunan Genel Başkan Yardımcısı Muzaffer Saraç'a karşı tavır almaları bu çerçevede yorumlanıyor.

Birleşmeye karşı en net eleştiriyi getiren Saim Kendir ise "HP ile bütünleşmeden, geçmişteki bağlantıları unutmak"tan söz ederken, "SODEP içinde birlikte hareket eden, tavır alan insanları dıştalayıcı tavırlar almanın yanlışlığı" üzerinde duruyor. SODEP MKYK'nın içinde "bir hizbin adamı" olarak karalanmayan, fakat belki de "sadece kendisini temsil ettiği için" fazla etkili de olamayan Kendir'in eleştirileri oldukça kapsamlı:

"Öncelikle, varolan parlamentonun millî iradeyi yansıtmadığını kabul etmek ve buna göre bir strateji çizmek gerekir. Bunun çeşitli yolları olabilirdi. Benim yeğlediğim, SODEP'i güçlendirmek, etkili çalışmak ve seçim arefesinde zaten o zamana dek tabanı iyice eriyecek olan HP'yi konumunu yeniden değerlendirmeye zorlamaktı. Veya HP'nin SODEP'e katılması ve bu nedenle milletvekillerinin parlamenterliklerinin düşmesinden sonra bunlar için yapılacak olan yenileme seçimlerinden kamuoyunda büyük bir güç ve etki bırakılarak çıkılması sağlanabilirdi. En geri noktada, protokole 'erken seçim için çalışma'yı hedef olarak koymayı bile sağlayamadık. Önemli olan nokta, Kurultay'ın Sayın Genel Başkan'a HP ile birleşme yetkisi değil, solda bütünleşme yetkisi vermiş olmasıdır. Bu noktada da şunu belirtmek gerekir: Ecevit Türkiye'de bütün sosyal demokratların anasıdır. Ecevit'i ezip geçmek olmaz. Nasıl bu birleşmede HP'nin parlamenterlerinden, SODEP'in örgütünden söz ediliyorsa, DSP'nin de programından yararlanma yoluna gitmek gerekirdi. Erdal Bey, Aydın Güven Gürkan'dan DSP'yi birleşme için zorlamasını isteyebilirdi."

Korunmaya muhtaç mı?

Örgüt... Birleşme ve protokol konusunda kuşku belirtenlerin en net biçimde anlaştıkları nokta, "Örgüt ne olacak, örgüt korunacak mı?" sorusu. Protokole verilen karşı oylar, hep "SODEP örgütünün gücünü ve etkinliğini korumak" misyonu çerçevesinde tanımlanıyor. Fakat "örgüt savunuculuğu" konusunda işler çatallaşıyor. Örgütle, tabanla ilişkisi yok denecek kadar az olan veya bölge toplantılarında örgüt tarafından "bizim gerimizde kalıyor, etkinlik potansiyelimizi düşürüyor" diye eleştirilen bazı MKYK üyelerinin örgütü sahiplenme rolünü üstlenmeleri tepki yaratıyor. Tabanla ilişkisi olan tecrübeli itirazcılar (özellikle de Baykalcı olarak adlandırılanlar) ise örgütü korumaya çalışıyor imajı verirken, aslında "sizi koruyucu hiçbir madde yok, dikkat edin" diyerek taşradaki yöneticileri olumsuz yönde koşullandırmakla suçlanıyorlar. İl ve ilçelerdeki arkadaşlarını "korunmaya muhtaç" olarak görmeyenler, SODEP örgütünün gücüne nitelik ve nicelik olarak tamamen güvendiklerini, bunu kâğıt üzerinde kurallara bağlamanın anlamsız olduğunu belirtiyorlar.

"Örgütü koruma/kollama" olarak dışavurulan tepkiler, kimi zaman birleşme için özveri göstermekte sınır tanımayanları "örgütü satmakla" suçlamaya dek varabiliyor. "Zamanında HP'lilere en sert eleştirileri yapıp onları muvazaalı olmakla suçlayanlar şimdi her türlü ödünü vererek birleşmeyi destekliyorlar" deniyor: "Onlar HP'liler için köprüleri atıcı sözler söylerken örneğin bir Deniz Baykal sosyal demokratların hiçbir kesimini incitici söz söylememeye özen göstermiştir." SODEP'liler, HP'liler hakkında ne düşündüklerini yalnızca birbirlerine söylemiyorlar tabiî. Birleşmeyi eleştirenler HP'nin Çalp'çı grubuyla birleşmeyi sosyal demokrasi açısından yeni ufuklar açacak bir oluşum olarak destekleyenler ise şu anda Aydın Güven Gürkan'a yakın görünen radikal HP'lilerle ilişki halindeler. Bu ilişkiler, birleşmeyi engellemek/zorlaştırmak veya pekiştirmek gayretinin ötesinde, kalıcı fikirlerin ve ittifakların oluşmasına yönelik.

Yeni ufuklar

Bu tartışmaların içinde, birleşmeyi gayet kararlı biçimde destekleyenler, bu girişimin amacını berraklaştırmaya çalışıyorlar. Tevfik Çavdar, "Bu oluşum, Türkiye'de demokrasiyi pekiştirip sol düşünceye zemin sağlayacak bir yığın partisi olmayan yöneliktir" diyor. Genel Sekreter Yardımcısı Hızır Ekşi, birleşmenin yeni kesimlere yönelmek, halkla kurulan ilişkileri yoğunlaştırmak bakımından bir hamle olacağını düşünüyor. Genel Sekreter Yardımcısı Yiğit Gülöksüz, "Fikirlerin ve bir siyasî hareketi güçlendirecek olan düşünce farklılıklarının, hattâ gruplaşmaların partinin büyüyüp kitleselleşmesiyle kişileri aşıp nesnelleşeceğine ve üretkenleşeceğine" inanıyor. Birleşmeye daha bir kaygısızca bakanlar bu olayın salt bir aritmetik toplam olmadığına, sosyal demokratların siyasal çerçevesinin yeniden tanımlanması için vesile oluşturacağına inanıyorlar. Bu nedenle, HP'li, SODEP'li ayrımının bir an önce aşılması için bütünleşmeyi hızlandırmaya çalışıyorlar. Halil Akyüz, "HP'de herkes gerçekten sosyal demokrat olmayabilir" diyor. "Eski CHP'de de herkes gerçek sosyal demokrat değildi, SODEP'te de herkes sosyal demokrat değildir."

Tabiî bu son iddiayı, son küçük kurultayın öğle arasında "Sayın İnönü her HP'liyi Aydın Güven Gürkan gibi medeni zannediyor; bizim oradaki sahtekârları, dolandırıcıları bilmiyor" diye yanıp yakınan bir ilçe başkanına kabul ettirmek zor. "Kim kimdir, ne nedir?"in tartışılması, büyük ölçüde birleşme-bütünleşmenin hızla ve pürüzsüzce yürümesine bağlı. Oluşacak Başkanlık Divanı'nın yapısı ve oluşum tarzı, bu bakımdan önem kazanıyor. Muzaffer Saraç, Mustafa Gündeşlioğlu ve Hızır Ekşi, 10 genel başkan yardımcısının, 9 genel sekreter yardımcısının da yerlerinin korunarak etkinliğin azaltılmaması, kamuoyunda "hiç kimsenin ödün vermediği samimiyetsiz bir birleşme" havasının yaratılmaması için uğraş verdiler. Başkanlık Divanı'nın seçimle yeniden oluşturulması için bu nedenle ısrar ettiler.

Halil Akyüz, "Bu kitabın kapağı parlak. Önemli olan bu" diyor. "Tarihçiler ilerde bu kitabın içeriğini değil, kapağını yazacaklar" diye ekleyerek, birleşme olayının anlam ve önemi konusundaki kuşkuları bir tarafa itiyor. Ama görünen o ki, kitabın içeriği daha uzun bir süre tartışma konusu olacak...□

DYP'DE KARIŞIKLIK!

Mehmet Yazar yine sahnede

MEHMET ŞENOL

Doğru Yol Partisi'nde 14 Mayıs'ta yapılan Büyük Kongre sırasında yaşanan "kamplaşma beş ay sonra yeniden orta ya çıktı. Mehmet Yazar'ın kongrede genel başkanlığa adaylığını koymasıyla başlayan "gerçek demokrasi taraftarları" ve "partiye dışarıdan müdahale eden uzlaştırıcılar" mücadelesi Cindoruk'un seçilmesiyle biter gibi olmuştu aslında. Ancak oyların üçte birini almayı başaran Mehmet Yazar'ın parti içerisinde kendisine önemli bir taraftar kitlesi sağladığı da açığa çıkmıştı. Trabzon, Kayseri, Van gibi il örgütlerinde "Yazarcılar" olarak adlandırılan taraflar, kongrede yenilmiş olmalarına rağmen, bazen "ağırlıkta" bile olabiliyordu.

Ancak Kayseri İl Örgütü, "rahatsızlığı bulunan" illerin başında geliyordu. Mehmet Yazar'ın DYP'ye buradan üye olması, Kayserililerin "hemşerilik bağlarının' güçlü olması, bu ili kongre sırasında bile tartışılır hale sokmuştu. Kongre öncesinde Kayseri İl Başkanı Mustafa Derin, Mehmet Yazar'ın Kayseri'den üye olmak isteğine diğer etkenlerin yanında bunu da düşünerek karşı çıkmamıştı. Ancak "birleştirici" niteliği ile Kayseri'deki iki grubu birarada tutmayı başaran Mustafa Derin'in kongre sırasında Hüsamettin Cindoruk'un listesinden genel merkeze seçilmesi ve genel başkan yardımcısı olması, Kayseri'deki grupları tekrar ikiye böldü. Kayseri İl İdare Heyeti'ni oluşturan 15 partili, 7'si "genel merkez taraftarı", 8'i de "Yazarcı" olmak üzere ayrılmıştı. Mustafa Derin'den boşalan il başkanı seçimini de böylece Yazarcı gruptan Mehmet Ünal kazandı, Derin'in desteklediği aday olan Mehmet Necef kaybetti.

İki farklı yorum

Kayseri olayının bundan sonraki gelişimi iki yoruma göre farklılık gösteriyor. Genel merkez yöneticilerinden Mehmet Gölhan'a göre, seçimden hemen sonra "Mehmet Yazar'ın kışkırttığı bazı kişiler bu durumdan yararlanmaya çalıştı ve ilçe örgütleriyle il örgütünün arasını açmaya" başladı. Mehmet Yazar'a göre ise, "Mustafa Derin'in adayı kazanamayınca Kayseri örgütüne tehditler yağdırılmaya" başlandı. Ve sonuçta genel merkez iki il yönetim kurulu üyesini görevden aldığını açıkladı. Bu karar Yazarcılar'ın yönetim kurulunda azınlığa düşmeleri demek oluyordu. Ortalık iyice karışmıştı. Ankara'dan gönderilen müfettişler, böyle bir ortamda Kayserili partililerle "epey sert geçen" bir soruşturma süreci sonunda raporlarını hazırladılar. Yazarcılar'a göre, gelen müfettişler "Yazar'la yemek yediniz mi?" gibi sorular sorarak açıkça taraf tutmuştu. Mustafa Derin'e göre ise "Büyük kongre ile kapanmış olan bir mesele, sırf Yazar'ın ikbal hevesleri için yeniden canlandırılmaya çalışılmış, hatta bunun uğruna parti disiplini ayaklar altına" alınmıştı.

Mağdurlar Ankara'da

Müfettiş raporları genel merkezde değerlendirilip karar açıklandığında Kayseri örgütü tekrar karıştı: Müfettişlere hakaret eden üç kişi, haysiyet divanına verilmişti. Azınlığa düşen Yazarcılar bu kararla "mağdur" duruma düşmüşlerdi. Haber vererek Ankara'ya geldiler. Gelenler Cindoruk'un geziye çıkacağını biliyorlardı. Ancak Gökberk Ergenekon'a göre "kararlardan gerçekten rahatsız olan samimi partililerin dışındaki 15-20 kişi" parti-içi bir meseleyi "parti baskını" haline getirdiler. Derin'e göre bu kişiler Muhafazakâr Parti'den, ANAP'tan gelen militanlardı. Olayın "baskın" haline gelerek çirkinleşmeye başlaması, hatta o sırada birkaç kişinin dövülmesi genel merkez yöneticilerini çok kızdırmıştı. Kayseri olayının Mehmet Yazar tarafından kullanıldığına inanıyorlardı. Ergenekon, "Son hadise bir tertiptir. Mehmet Yazar daha neyin peşindedir?" derken Yazar da "Genel merkez parti içi demokrasiye inanmıyor" diyordu.

Sonuçta genel merkez yönetimi Yazar hakkında karar vermek ve Kayseri olayını bitirmek üzere toplandı. Mehmet Yazar hakkında "şimdilik" bir karar alınmamasına karşılık, Kayseri İl İdare Kurulu'nun diğer üyelerinden bazıları ve asil üyelerin istifası istendi. 17 kişi istifa etti ve Kayseri İl İdare Heyeti "müstafi" hale geldi...

Şimdi Kayseri İl Örgütü yöneticileri "atama" usulü ile Ankara'dan atanarak yeniden oluşturulacak. Ancak Mehmet Yazar da artık tevazu gösterip "sade üye" olma iddiasını bırakıyor. Kendi deyimiyle "bu kadar hadiseler içinde belli bir durumu" olan Yazar'ın "aktif muhalefet" temsilcisi olarak bundan sonra "hangi ilden ortaya çıkacağı" merakla bekleniyor. □

MEHMET YAZAR:

DYP'de Yazar'cılar vardır

Gerçek demokrasinin parti içinde de kabul edilmesini sağlamak için mücadele edeceğiz. Demokraside ağızlara gem vurulamaz demiyor musunuz?

— Mehmet Bey, bize parti içi demokrasi ve parti içi muhalefet kavramından ne anladığınızı açıklar mısınız?

— Türkiye'de partilerin fazla güçlenmesi, partiyi idare edenlerin aşağı yukarı kendi iradeleri istikametinde seçmenleri yönlendirebilme imkânını doğurmuştur. Bu yüzden de, hatırlarsanız bir zamanlar parti hegomonyası, parti diktatörlüğü gibi kavramlar gündeme gelmiştir. Bu anlayışladır ki sanıyorum, son partiler kanununda bu husus biraz dikkate alınmıştır. Türkiye'de ne yazık ki, demokratik olmayan değişik usullerle delegeler yönetimin irade ve istekleri doğrultusunda yönlendirilmiştir. Türkiye'de parti içi demokrasilerin mükemmel işlediğini söylemek mümkün değildir. Bugün bunun örnekleri çoktur ve bu yüzden çeşitli çatışmalar, gelişmeler varittir. Bu yüzden parti içi demokrasinin yeterli işlemesi için sadece yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı kanaatindeyim. Bunun yanında ister parti içinde olsun, ister olmasın demokrasiyi herkesin bir hayat tarzı olarak görmesi lazımdır. İşte seçim var, parlamento var, partiler var, demek ki, demokrasi var demek yetmez. Herkesin karakter yapısı, davranışları, ruhu, bizatihi kendisi demokrat olmalıdır.

— Sayın Yazar, bu çerçeve içerisinde siz Mayıs ayındaki DYP kongresine neden adaylığınızı koyduğunuzu açıklar mısınız?

— Milletten gelen arzu.

Kasıtlı adaylık

— Buna bağlı olarak bir soru geliyor aklıma şimdi. Kongreyi kaybetmek doğal bir şey, ancak Mayıs ayından bu yana geçen süre içinde size çeşitli suçlamalar yönetildi. Adaylığınızın kasıtlı olduğu, partinin fikrine karşı bir fikir öne sürdüğünüz söylendi.

— Demokrasilerde kasıtlı adaylık diye bir müessese olmaz. Şimdi demokrasiyi iyi anlamamız lazım. Anayasamızın temel hak ve özgürlükleri içinde yer alır, hiç kimse seçme seçilme hakkından mahrum edilemez. Milletin gözü önünde cereyan ediyor her şey, uzayda değil. Ve ben bir Türk vatandaşı olarak bir partide adaylığımı koydum, bunun ne kastı var. Esas demokratik olmayan, bizim eski dediğimiz dönemlerden kalma bir takım yanlış yöntemler vardı. Hiç kimse demokrasiyi adaylık koydu diye suçlayamaz. Gerçek demokrasi diye bangır bangır bağıranların da iddiası bu değil mi?

— Sanıyorum yanlış anladınız, ben sizin fikirlerinizin partinin fikriyle uyuşmadığı söylendi dedim.

— O zaman neden DYP'de adaylığımı koyayım? Neden 262 tane delege bana oyunu versin? Neden tüm kamuoyu bu mesele ile ilgilendi? Eğer mesele kongre olayı ise, kongre daha demokratik bir ortamda olsaydı netice tam tersi olurdu. Öyle değil mi? 10 Mayıs'ı, 11 Mayıs'ı, 12, 13 Mayıs'ı hatırlıyorsunuzdur. O gün direkt bir seçim olsaydı, bir plebisit olsaydı kamuoyunda, o zaman sonuç daha farklı çıkacaktı, bu bir gerçek. Saklamaya gerek yok: Kongrede ve kongre öncesinde tam demokratik bir netice ortaya çıkmamıştır, bunu kabul etmek lazım. Ama ben neticeyi saygıyla karşıladım. Bu da benim demokratik anlayışım. Madem ki sistem bu, mekanizma bu dedim, gerçek demokrasinin parti içinde de kabul edilmesini sağlamak için mücadele edeceğiz. Demokraside ağızlara gem vurulamaz demiyor musunuz? Kimseyi susturamazsınız. Konuşacağız. Parti içinde tek bir kişi laf edecek, tek bir hareket olacak. Bu mümkün değil. Dünya değişiyor.

Parti-dışı faaliyet

— Ama Sayın Yazar, yöneticilerin söylediğine bakılırsa partiyi dinamikleştirici bir ortamın yaratılması için sizin partinin çeşitli platformlarında olmanız gerekiyor. Hiçbir parti zemininde yer almayıp faaliyette bulunmanız, parti-dışı faaliyet olarak görülüyor...

— Ben seçilemedim. O yüzden ne genel yönetimde yer alıyorum, ne de başka bir parti platformunda... Olsa olsa partinin gezilerinde olmam düşünülebilir. Bu gezilere de parti disiplini gereği genel başkanın davet ettiği insanlar katılır. Hiç kimse davet edilmeden "selamün aleyküm ben geldim" diyemez. Böyle bir davet olsa tabiî ki, katılırım, ama olmadı şimdiye kadar. Onun dışında özel toplantılar olur.

MUSTAFA DERİN*:

Partiyi basanlar DYP'li değildir

— Siz şu an hizip misiniz, parti içinde muhalefet mi oluşturuyorsunuz?

— Bu hizip lafı benim karakterime uygun değil, lugattan çıkarmak lazım. Ben adaylığımı koyduğumda partinin kadroları ile çalışma beraberliğini koydum, ayrıca bir ekip, bir kadro getirmedim. Dolayısıyla bir hizip olmam sözkonusu değildir. Ancak, şu anda parti içindeki durumum nedeniyle demokrasi anlayışı, demokrasi uygulaması ve bilhassa partimizin Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasi konularına yaklaşımı konusunda inançlarıma, anlayışıma tes düşen noktaları ifade etmekten de çekinmem. Bunlar partinin iyiliği açısından söylenen şeylerdir. Parti içi muhalefet de diyemiyorum. Çünkü peşinen muhalefet yapmıyorum. Doğru olanlara doğru derim. Bugün Doğru Yol Partisi iktidara gerçek alternatif olamıyorsa, bu görüntüyü veremiyorsa bu beni yaralar.

— Adaylığınızı koyduğunuz zaman "iktidar meselesi"nden yola çıkmıştınız. Parti içi demokrasi fikri o zaman yoktu sanıyorum...

— Ben tabiî adaylığımı koyduğum sırada, parti içi demokrasiyi var olarak kabul edip hareket etmiştim.

Kayseri olayı

— Burda hemen şunu sorabiliriz galiba. Kayseri olayını iki taraf da farklı yorumluyor. Genel Merkez grupta bulunan 10-15 kişinin parti içi bir meseleyi "olay" haline getirdiğini söylerken, bunların "Yazarcı" olduğunu söylüyor.

— Demek ki, ortada bir rahatsızlık var. Kayseri'nin bir özelliği var, benim memleketim. Orada partiye kaydoldum. Eski Kayseri İl Başkanı genel başkan yardımcısı olunca, il başkanı seçilmesi gereği ortaya çıktı. Ben o tarihlerde yurt dışındaydım. Geldiğimde öğrendim ki, Mustafa Derin'in gösterdiği aday kaybetmiş. İşin bütün özeti bu. Demokrasi bu işte, kazanamamış... Ama o kazanamadı diye tehditler, asmalar, kesmeler, tekrar seçim yapın önerileri... Ne demek bütün bunlar yahu? Bütün bu baskılar yapıldıktan sonra, tabiî bunda eski il başkanının politik hesabının da payı var, gelip bu seçimi genel merkezin meselesi yapma çabası var. Halbuki ben genel merkezin yerinde olsam, "bu bir münferit olaydır, yeniden seçim yapalım," derim. Ama genel merkez, kanaatimce çok gereksiz ve anti-demokratik bir tavır almıştır. İki tane insanı görevden almış, üçünü disiplin kuruluna vermiştir. Hadi disiplin kuruluna verilenler tartışma çıkardıkları için verilmiş olabilirler. Ama görevden alınanlar "re'sen' " alınmamalıdır. Kayserili partililer aralarında imza toplayıp, olağanüstü kongre istediler. Genel Merkeze haber vermişler. Orada bir rahatsızlık var, bu açık. Genel başkanımızın kendisinin gidip ne oluyor, ne bitiyor, bakması gerekirdi. Bunlar yapılmadan müfettişler gönderilmiş, gerekçelerini ben bilmiyorum, Kayserililer de bilmiyor ve iki kişi görevden alınmış. Bunlar demokratik olan yollar değil. Kayserili partililer "geliyoruz" diye haber vermişler. Tabiî heyecanlılar ve orada duygularını ifade etmeye kalkmışlar. Bir iki tatsız hadise olmuş. Şunu ifade etmeliyim ki toplum psikolojisini iyi bilmek lazım. On-on beş kişi biraraya gelmişse, orada artık toplumsal bir hadise vardır, toplumsal bir psikoloji vardır. Bunları görmezlikten gelip onların ruh haline uymayan davranış göstermek yanlış olur. Beşeri ilişki hatası bu. Burada hemen Gökberk Ergenekon Bey'e teşekkür etmek isterim. Toplum psikolojisini kavrayarak meseleyi sakinleştirmiştir. Mesele bu kadar basitken, bir takım insanlar kendilerinin haksızlığa uğradığını farzederek olayı büyütmüşlerdir.

— Olayın "Yazarcılar" partiyi bastı diye basında yer almasına ne diyorsunuz? Özellikle "Yazarcılar" diye bir tabir kullanılmasına ne diyorsunuz?

— İnsanları sevdiği kişiler yüzünden mahkûm edemezsiniz. İnsanlar hem parti içinde, hem de parti dışında bize karşı sempati besliyorlarsa bunun mahkemesi olmaz. Eğer benim karakterimde azıcık sertlik olsa, benim Büyük Kongre'de feryat etmem lazımdı. Bu kadar şeylere sabretmiş bir insanım.

— O halde bundan sonraki faaliyetleriniz yine "sade bir üye" olarak mı sürecek?

— Gerçekçi olmak lazım. Ne kadar sade bir üyeyim desem de benim parti içinde belli bir durumum var. Bu kadar hadiseler içinde "Yazarcılar" diye bir durum hasıl olmuştur. Ve ben hadiseler içindeki bu durumumdan uygun tarzda, partiyi daha ileriye götürmek için çalışacağımı ifade etmek isterim. □

— Mustafa Bey, siz Kongre'den önce Kayseri İl Başkanı'ydınız. Kayseri örgütünüzde meydana gelen değişiklikler ve karışıklıklardan da en başta siz sorumlu tutuluyorsunuz. Neler söyleyeceksiniz bu konuda?..

— Biz partiyiz. Parti olduğumuz için hadiseleri sükûnetle karşılamak durumundayız. Şu veya bu kişinin şahsi çıkarı için partiyi dejenere ettirmeyiz. Bugüne kadar susmuş isek, parti için, demokrasinin en iyi şekilde işlemesi için sustuk. Partinin organları var, eğer bu organlar görev yapmayacak idiyse ne diye seçildi? Parti hiyerarşisini ayaklar altına alan insanları gerekli mercilerde gerekli muamelelere tâbi tutmaz isek, o zaman partiyi yürütemeyiz. O zaman bu particilik olmaz da, aşiretçilik olur. Biz aşiret değiliz. Partiden adam atmış değiliz. İki arkadaşımız görevden re'sen alınmıştır. Son olaylar da bunların görevden alınmasının ne kadar doğru olduğunu gösterdi. Kayseri'den getirip Ankara'da takviye ettikleri provakatör militanları kullanan adamlardır bunlar. Onun dışında hiçbir şey yapılmamıştır. Yönetim, genel merkezimizin bazı kararlarını askıya aldığı halde, herhangi bir yara açılmaması için üstüne üstüne gidilmemiştir. Ama bu gidilmeyecek demek değildir. Ama her şeyin bir zamanı ve zemini vardır. Bu partiyi hiç kimse dışarıdan idare edemez. O düşüncede olanların alnını karışlarız. Yazar'ın Kayserili olmasından dolayı Kayseri'nin özel bir durumu var. Bunları açık açık konuşmakta fayda var. Yazar hadiseyi nereden götürmeye çalışacaktır? Kayseri'den tabiî... Yazar particiliği bilmez, partici değildir. Particiliği bu tür olaylarla gider zanneden bir arkadaşımızdır. İyi insandır, ama particiliği bilmez. Siyasi partilerde görev yapmakla Odalar Birliği'nde görev yapmak arasında dağlar kadar fark olduğunu bilemeyecek kadar bu meselenin dışında bir insandır.

Sıradan bir üye

— Yalnız parti içinde demokrasinin işlemesi açısından bakıldığında...

— Parti içi demokrasiyi işletmemişiz de ne yapmışız? Mehmet Bey partinin sıradan bir üyesi. Şimdiye kadar o kadar hadiseler yaratmıştır, bugüne kadar bir kere çağırıp da "ne yaptın?" diye sormadık. Çünkü partide yüzlerce, binlerce Mehmet Yazar var. Eğer bir insanın şahsi ikbal arzusu parti görevlerinden önde geliyorsa, bu insan kim olursa olsun, bırakın sakal traş etmeyi, kol da olsa keser atarız... Bunu herkes bilsin. Kayseri il teşkilatı şimdiye kadar yaptıklarıyla çoktan feshedilmeliydi. ANAP İzmir İl Kongresi'ni seçimden bir saat sonra feshetti. Biz böyle bir şey yapmadık. Sebep de şu: Biz başka şeylerin peşinde koşan bir partiyiz. Hizipleri, çekişmeleri önplâna çıkararak hiç kimse partinin gelişmesini durduramaz. ANAP gitti yerine Doğru Yol geliyor. Doğru Yol nasıl getirilmezin kavgasını veriyorlar. Bizim dışımızdaki mihraklar ipleri ellerine almak için bunun kavgasını veriyorlar. Parti-içi demokrasi zedelenmeden bu hadise en kısa zamanda bitirilecektir. Son provakasyonlar da hadisenin bitiyor olmasının en büyük delilidir. Sayın Yazar hadise olup bittikten sonra kendisine gelenlere "bunlar ayıptır" diyeceği yerde arkadaşları tahrik edici laflar etmiştir. Partideki olaya herkes şahit oldu: Muhafazakâr Parti'den, ANAP'dan geldiklerini söylediler, partiyi karıştıran 10-15 kışkırtıcı ajan... Siteler'den adam toplayarak partiyi basanların parti içi demokrasiyi savunmaya hakları yoktur.

— Efendim sizin Kayseri olayında taraf olduğunuz iddia ediliyor. Ne diyorsunuz?

— Suret-î katiyetle... Disiplin Kurulu karar verecek, karar yönetime gelecek. Yönetim nasıl emrederse, nasıl karar alırsa öyle çıkacaktır. Bundan daha iyi demokrasiyi hiç kimse bulamaz. Ayrıca o arkadaşların yönetimden alınmasına 33 oydan, 27'si evet dedi. Bütün hepsinin yönetimden alınmasını isteyen altı arkadaşımız vardı. Onların oyu da çoğunluk olamadığı için dikkate alınmadı. Yani bunlar Ahmet'in Mehmet'in isteğine göre değildir. Özellikle şunu da söyleyeyim. Ben hiçbir zaman taraf olmadım, olmam da. Ben öbür seçimlerde seçilen arkadaşın seçilmesini istiyorum. Ama hiçbir zaman kimseye "ona oy ver" demedim. İnsanının yapısı budur, kimiyle çok konuşursunuz, kimiyle de az konuşursunuz. Yani niye onun seçilmesini istiyordun diye bir düşünce tarzında olanlar varsa, gelsin beraber konuşalım. Burada taraf tutuyorum tabiî. Ben 78'de AP İl Başkanı adayı oldum, rakibimi ezerek geçtim. 25 Mart'ta Kayseri Belediye Başkanı adayıydım. Yüzde 26 oy aldım. O zaman da benim seçilmemi isteyen yok muydu? Niye böyle istiyorsun mu diyeceğiz? Mutlak taraf olacağım, mutlak.. Bizim parti darağacında sallanıyor durumda olduğu zaman onlar neredeydi?

Kaşımayı biliriz!

— DYP'de bir hizip mücadelesi, bir muhalefet olduğunu kabul ediyor musunuz?

— Tabiî hizip var. Her partide de mutlaka vardır. Kongrede iki grup çekişmiş ise kaybeden kazananın hizibidir. Hizip zaten particilik demektir Arapça'da. Ama bu hizipler kendilerine her zaman bir kalkan ararlar. DYP'de hiç olmayan hizip, Büyük Kongre'den sonra oluştu. Kayseri'de bir grup kendisine kalkan olarak Yazar'ı seçti, öbür grup da "biz genel merkeze bağlıyız" dedi. Şu habere bakın, bugün Kayseri'den gelen yerel gazetede yayımlanmış: "Kim kimi kaşıyacak görürüz!.." Bu söz bile bunların partiden atılmaları için yeterli nedendir. Açık söylüyorum, başka yerlerde planlanan oyunlarla Doğru Yol Partisi'ni küçültmeye kimsenin gücü yetmez. Biz de kaşımayı biliriz!.. □

** DYP Genel Başkan Yardımcısı, Kayseri eski İl Başkanı.*

TÜRK-ABD SAVUNMA İŞBİRLİĞİ ANLAŞMASI:

Kim kime taviz verdi?

İsteyenin bir yüzü vermeyen ABD

MEHMET ŞENOL

Türkiye ile ABD arasında 1980 yılında imzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması'nın geçerlilik süresi 18 Aralık'ta sona eriyor. Geçtiğimiz günlerde Türk hükümeti anlaşmanın yenilenmesi için görüşmelerde bulunmak üzere ABD hükümetine çağrıda bulundu. Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk'ün birkaç ay önce 1980 Anlaşması'nın bazı hükümlerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin Dışişlerinde çalışmalar yapıldığını açıklaması, Türk hükümetinin görüşmelerde bazı taleplerde bulunacağını açığa çıkarmıştı. Önümüzdeki günlerde başlaması gereken görüşmelerin oldukça hareketli geçmesi bekleniyor. ABD'nin "bütçe yılı" başlangıcı olan 1 Kasım'da yürürlüğe girmesi gereken yeni anlaşma, ABD yasama organlarında Şubat ayından itibaren görüşülmeye başlanacak. Dolayısıyla anlaşma metninin beş ay içerisinde kesinleştirilmesi gerekiyor.

Her iki tarafın da görüşmeler öncesinde farklı görüşlere sahip olmasının yanında, uzlaşmaya varılmış metnin ABD Kongresi'nce kabul edilmesi zorunluluğu, birtakım sorunlar çıkaracak. Metin, Temsilciler Meclisi'nden "yetki" izni almak için alt komite - komite - genel kurul engellerini aşmaya çalışırken, Senato'da da, yine aynı zincir içinde, "tahsisat izni" alınması gerekiyor. Çıkacak iki kararın birbirine uymaması olasılığı bulunduğu için, ayrıca Dış İlişkiler Komisyonu'nda iki kararın "uyuşturulması" için uğraşılması sözkonusu.

Yeni anlaşma metninin oluşturulmasına az bir zaman kala Türk hükümetinin öngördüğü düzenlemeler ile ABD hükümetinin "karşı noktalarını" belirtmekte yarar var.

Türk hükümeti gözüyle bakıldığında, 1980 Anlaşması'nın beş yıllık uygulaması açısından, mutlaka düzeltilmesi gereken bazı hükümler var. Türkiye, en başta, 1980 Anlaşması'nda ABD'nin Türk ordusunun modernizasyonu için elinden gelen her türlü çabayı göstereceğine ilişkin vaadi (anlaşmada geçen deyimle "best effort"u) üzerinde ABD hükümetini sıkıştırmaya çalışacak. "Best effort" kelimesini bugünkü muğlaklığından çıkarıp netleştirmek, önümüzdeki görüşmelerde Türk hükümetinin ana amaçlarından biri. Çünkü geçen beş yıl içerisinde ABD'nin "elinden gelen her türlü çabayı" göstermediği kanısında Türkiye. Dışişleri Bakanı Halefoğlu, geçenlerde yaptığı açıklamada Türkiye'nin ABD ile yaptığı anlaşmaların şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da iki ayağı olacağını söylerken, bu dengesizliği vurgulamak istiyordu. Halefoğlu'na göre bu iki ayaktan biri, Türkiye'nin ABD'nin üslerden yararlanmasına müsaade etmesi, diğeri de ABD'nin Türk ordusunun modernizasyonunu gerçekleştirmeye söz vermesi. Eğer bu ayaklardan birisi eksik olursa, yani denge sağlanamazsa, savunma anlaşmasının Türk tarafı aleyhine işleyeceğini söylüyor bakan. Nitekim 1980 Anlaşması da böyle bir sonuç yarattı. Bu yüzden de ABD'nin "vaadlerini" gerçekten yerine getirmesi gerekiyor.

Kongre faktörü yok sayılabilir mi?

Türkiye'nin görüşmelerde üzerinde duracağı ikinci konu, Ankara'da "eşit koşullarda" yapıldığı ve üzerinde anlaşıldığı varsayılan her anlaşma metninin Kongre'de kuşa çevrilmesinin önlenmesi olacak. Oluşturulmuş yardım miktarlarında, Kıbrıs, Ermeni Soykırımı, Türk-Yunan anlaşmazlığı ve 7/10 oranı gibi konular yüzünden sürekli "tenkisat" yapan Kongre'nin bu tutumunun önlenmesini istiyor Türk hükümeti. Türkiye'nin Amerika'da yasama ile yürütme arasında kurumlaşmış olan bu ilişkinin bir tarafının devre dışı kalması isteğini nasıl gerekçelendirdiği belli değil. Nitekim Amerikan temsilcileri, böyle bir öneri geldiğinde hemen önceden hazır olan cevaplarını, yani bunun ABD'nin "olmazsa olmaz" bir yasal prosedürü olduğunu söylüyorlar. Ancak Türk tarafının yapılacak anlaşmanın "treaty" şeklinde olması gibi bir ısrarı var. "Treaty" şeklindeki anlaşmalar Amerikan yasalarına göre Temsilciler Meclisi'nden geçmiyor; ancak bunların Senato'da 2/3'lük bir çoğunlukla kabul edilmesi gerekiyor. "Treaty"nin Türk tarafı açısından hiç olmazsa Temsilciler Meclisi'nin "yetki" engelini aşmak gibi bir avantajı var. Ama bu, bir yandan yine Senato'nun "tahsisat izni"ne tâbi olacağı, diğer taraftan da "yeni yükümlülükler" getireceği için kendi içinde çeşitli olumsuzluklar taşıyor.

Aslında Türk hükümetinin Kongre faktörünün ortadan kaldırılması için diretmenin birtakım dayanakları var: Türk-Amerikan Savunma İşbirliği Anlaşması Kongre'de görüşülürken ABD hükümeti "bariz bir duyarsızlık" gösteriyor. Örneğin İsrail ve Mısır'la Savunma İşbirliği Anlaşmaları görüşülürken, Savunma Bakanı Weinberger veya Dışişleri Bakanı Shultz, komisyonlarda anlaşmayı savunurken, sıra Türkiye'yle yapılmış anlaşmaya geldiğinde bakanların yardımcıları, hattâ bazen yardımcıların yardımcıları savunma yapıyor.

1980 Anlaşması'nda hükümetin "savunma" için gönderdiği yetkili bakan yardımcısı, Burt'dü. ABD'nin Türkiye için silah ambargosunun kaldırılması sırasında olduğu gibi canla başla çalışmaması ve Kongre'nin alacağı kararları destekler hale gelmesi, Türk hükümetinin böyle bir öneri geliştirmesine neden oluyor. İşin ilginç yönü, ABD yönetiminin "gevşek" olarak nitelenebilecek bu tavrının bazen kasıtlı hale gelmesi. Örneğin, komisyonların toplanmasından çok önceleri üyeleri bilgi sahibi yapmak ve görüşlerini anlatmak için çalışmalara başlaması gereken (ve buna "söz veren") ABD hükümeti, 1980 Anlaşması üzerinde görüşmeler yapılacağı sırada, toplantıların başlamasından bir gün önce mektup göndererek üyeleri etkilemeye çalışmıştı. Bu gibi kanıtlar da, Türk hükümetine göre, "ikiyüzlülüğün" diplomasi dilindeki ifadesi olan "samimiyetsizliği" ortaya koyuyor.

FMS kredileri

Türkiye'nin görüşmelerde "hassasiyetini" önemle belirteceği üçüncü konu ise savunma desteğinin artırılması ve yardım koşullarının hafifletilmesi. FMS kredileri (Foreign Military Assistance), Türkiye'ye yapılan askerî yardımın büyük bir bölümünü kapsıyor. Bu kredilerin özelliği, ticarî nitelikte olması. 10 yıllık bir ödemesiz dönemi olan bu krediler, piyasa faizine bağlı olarak geri ödeniyor. ABD'deki piyasa faizinin yüzde 12 civarında olması bu tür krediyi oldukça pahalı hale getiriyor.

Türkiye'nin 1974-85 yılları arasında aldığı FMS kredilerinin şu andaki toplamı 3.5 milyar dolar. Bu miktarın sadece yüzde 40'ını anapara oluşturuyor; yüzde 60'ı ise faiz borçları. Türkiye'nin "yardım koşullarının hafifletilmesi"ni istemesi, işte bu FMS kredilerinin verilmesinden doğan borçların silinmesi şeklinde olacak. Borçların silinmesinin ABD tarafından kabul edilip edilmeyeceği bilinmiyor ama Türkiye'nin bu isteğe karşı da dayanakları var: Amerika, geçen yıl kongre kararı ile İsrail ve Mısır'ın oldukça yüklü bir miktar tutan FMS borçlarını sildi. Türkiye, bu silinme işleminin kendisi için de yapılmasını isteyecek önümüzdeki görüşmelerde.

Türkiye'nin askerî yardım konusunda görüşmelere getireceği bir başka konu da MAP kredileri (Military Assistance Project). Borç değil de hibe şeklinde olan bu yardım, Türkiye'nin işine geliyor. Nitekim son beş yıllık askerî yardım miktarına bakıldığında, hibe yardımının gittikçe arttığı görülüyor. Grafikte FMS kredilerinin de beş yıllık gelişimi yer alıyor.

Türk hükümeti, önümüzdeki görüşmelerde hibe yardımının artırılmasını veya en azından FMS kredileri ile aynı oranda tutulmasını isteyecek.

Amerika ne diyor?

ABD'nin Türkiye'nin görüşmelere başlama çağrısından çok önce saptadığı bazı görüşleri var ki, bunlardan dolayı görüşmelerin -Türk tarafı açısından- çok zor geçeceğini tahmin etmek güç değil. ABD hükümeti her şeyden önce 1980 Anlaşması'nın aynen korunması görüşünde. Amerikalıların bu görüşe nasıl ulaştıkları, Türk hükümetinin taleplerine verdikleri cevaplar izlenerek anlaşılabilir.

ABD hükümeti, 1980 Anlaşması'nın son beş yıllık uygulanması gözden geçirildiğinde, kendi "yükümlülüklerini" yerine getirdikleri kanısına ulaşıyor. "Best effort" var mı, yok mu tartışmasında, gittikçe artış gösteren hibe oranlarını göstererek "var" diyorlar. Sadece hibe yardımı değil tabiî. Ordunun modernizasyonu çerçevesinde, tank modernizasyonunun gerçekleştiğini ileri sürüyorlar. Gerçekten de, Halefoğlu'nun da açıkladığı gibi, 600 adet tankın yeniden onarımı yapıldı ve bunlar bugünkü tank teknolojisi düzeyine getirildi. Yine Amerika'ya göre, Türkiye NATO'nun enfrastrüktür programı çerçevesinde önemli bir miktar yardım alıyor. Milyar dolarlarla ölçülen bu yardım, toplamın yüzde 25'ine kadar ulaşıyor. Ve bu fona en büyük parasal destek de yine ABD tarafından veriliyor.

Amerika'nın gösterdiği yükümlülüklerini yerine getirdiğine ilişkin bir diğer ka-

nıt da, görünmeyen kalemlerden yapılmış olan askerî yardımlar. ABD, Türkiye'ye yaptığı silah satışı sırasında silahlar için yapılmış araştırma geliştirme harcamalarını fiyata eklemiyor. F-16 uçaklarının alımı sırasında da uygulanan yöntemle, Türkiye, silahları bir miktar ucuza satın alabiliyor. ABD hükümeti, bütün bunlara ekonomik nitelikteki yardımların da eklenmesi halinde "best effort"un kendileri tarafından tamamen gösterilmiş olduğu sonucuna varıyor. Bundan fazla güvence vermenin mümkün olmadığını ve zaten daha fazlasının da Kongre tarafından budanacağını belirtiyorlar. Nitekim geçenlerde ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Hupe'nin "Aslında Türkiye'nin onları Sovyetler Birliği'nden koruduğumuz için üste para vermeleri gerekli" yolundaki tepkiyle karşılanan sözleri ABD'nin niyetini açıklıkla ortaya koyuyor sanıyoruz.

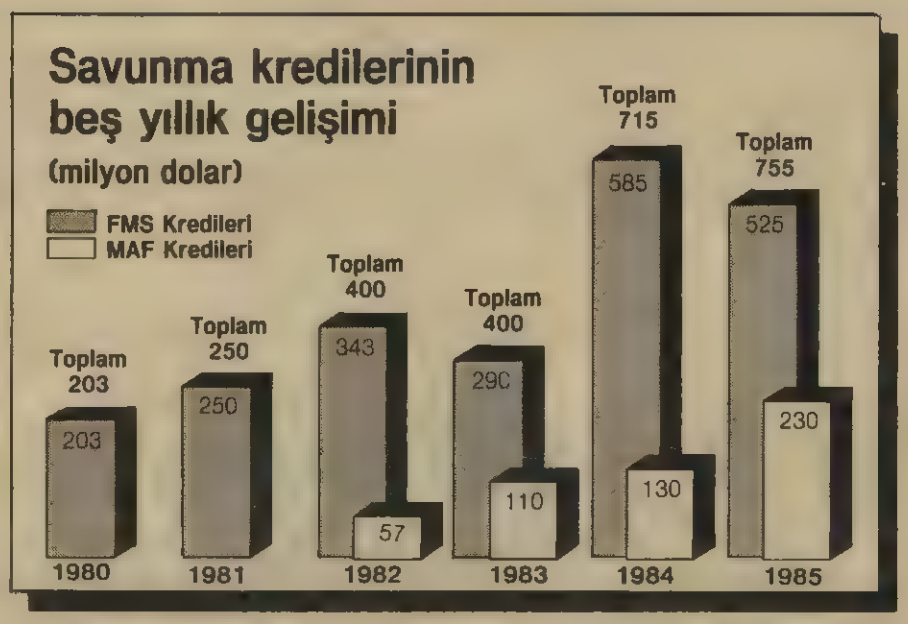

Uzlaşma mı, taviz mi?

Ancak, yine Amerika hükümeti 1980 Anlaşması'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi yönündeki Türk hükümeti görüşüne çok uzak değil. Richard Perle'in geçen Haziran'da Türkiye ziyareti sırasında yaptığı "anlaşmada tadil istemiyoruz" anlamına gelen sözlerinin hemen arkasından, yeni bir anlaşmanın yapılması halinde bunun sadece kendilerine değil Türkiye'ye de ek yükümlülükler getireceğini söylemesi, bir "açık kapı"nın olduğu izlenimini veriyor. Bu açık kapının daha önce sözünü ettiğimiz "treaty" şeklinde olması, Türkiye açısından ABD'nin "best effort"unu kesin hale getireceği için, belli bir avantaj taşıyor. Öte yandan, "treaty" şeklindeki anlaşma Temsilciler Meclisi'nde "yetki" izni dolaşımına çıkmayacağı için, 14-15 aşamalı ve her zaman Türkiye'yi yenilgiye uğratmış olan yolculuğunu kısaltmış olacak. Nitekim, Türkiye'nin ABD ile yaptığı askerî anlaşmaların "en iyisi" olduğu uzmanlarca kabul edilen (fakat Kongre'de takılan!) 1976 Anlaşması'nın "treaty" şeklinde olması, bunu daha cazip kılıyor. Bu yüzden, 1983 yılında Yunanistan'ın, daha sonra da İspanya ile Endonezya'nın ABD ile imzaladıkları Savunma İşbirliği Anlaşmalarını "eklettirdikleri", anlaşmadaki Amerikan taahhütlerini garantiye alan Ek Mektup (Side Letter) oluşturma düşüncesi, Dışişleri'nde geçen aylardaki "itibarını" yitirmiş durumda.

Çeşitli güçlükler

Bütün bunların yayında, "treaty" şeklindeki anlaşmanın, yeni ek yükümlülükler getireceği için Türk hükümeti tarafından çeşitli güçlükleri var. Çünkü Amerika'nın teklif edeceği "ek yükümlülükler" henüz tam olarak bilinmediği gibi, bilinenler de yenir yutulur öneriler değil. Örneğin, ABD'nin uzun süredir süreli öneri halinde hükümete götürdüğü ve Türkiye'nin de bir türlü "cesaret edip" kabul edemediği Çevik Kuvvet üsleri; radyo istasyonları ağı kurma projeleri büyük bir olasılıkla gündeme gelecek. Ayrıca, ABD'nin Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki havaalanlarında bulundurduğu askeruçak-silah sayısının artırılması da istenebilecek.

Bütün bu "yükümlülüklerin" "treaty"de açık seçik yer almasının Türkiye kamuoyunda yaratacağı tepkiler Türk hükümetini fazlaca düşündürüyor. Bu "açıklık tehlikesi"nin önlenebilmesi için şimdiye kadar bulunan çözüm yolu, gizli protokol. Gizli protokolde yazılanlar, verilen taahhütler Türkiye'de TBMM kürsüsüne gelmediği için (ve tabiî "gizli" olup hükümetleri zor durumda bırakamayacağı için) Türk hükümetince tercih edilebilir.

Tabiî bunun yanında "treaty" sonrası ortaya çıkacak çeşitli zorluklar da var. Örneğin "treaty", Senato'da "tahsisat izni"ni nasıl alacak? 2/3'lük oy gerektiren kabul kararı, Ermeni ve Rum lobileri aşılıp nasıl çıkarılacak?

Esas yanıtlanması gereken sorular ise, bizim her zaman gözardı etmeye alışık olduklarımız. Türkiye böylesi koşullar altında Amerika'nın "daha öz" çocuğu olmaz mı? Savunma ve saldırı teknolojisinin bugünkü düzeyinde Amerika'ya "stratejik" konumunu koz olarak oynayabilen Türkiye, "Yıldız Savaşları"nın uygulanabilir olacağı gelecekte kendisini ABD'den nasıl koruyacak? □

İstediğimizi alabilirsek yandık demektir

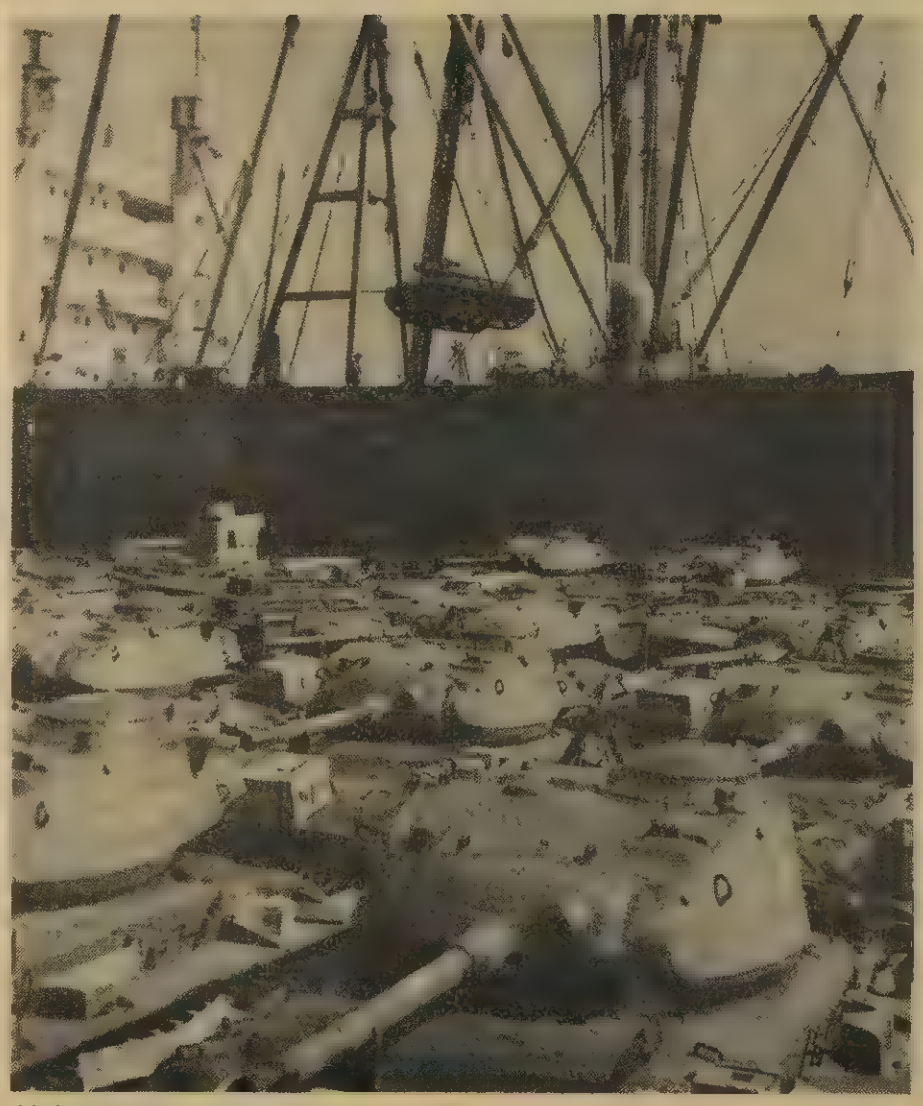

Modernize edilen tanklar: "Her şey karşılıklı"

BASKIN ORAN

The Economist dergisinin bir kısım abonelerine gönderilen yarıgizli bir eki vardır: **Foreing Report.** İşte bu ekin 1985 Mart başında şöyle yazdığı görüldü: "Türkiye bu kez işi sıkı tutacak".

Sıkı tutulacak iş, bugünlerde basında çarşaf çarşaf çıkan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması konusu. Nam-ı diğer, Amerika'yla "Üsler Anlaşması!" Sıkı tutma olayının esprisi de şu:

Bugünlerde sözkonusu olan anlaşma, 29 Mart 1980'de imza edilene dek epey tartışıldı. Türkiye, kendisine yapılacak yardımın her yıl küçük düşürücü bir biçimde lobiler tarafından kuşa çevrilmesinden kurtulmak için belli bir rakam ve güvence istedi.

Amerikan yetkilileri, böyle bir güvence vermenin hukuksal ve pratik açıdan olanaksız olduğunu, fakat Türk ordusunun gerçekten gereksinmesini duyduğu modernizasyon için ellerinden geleni yapacaklarını (**"best effort"**) söylediler. Anlaşma imzalanırken Türkiye bu "güvence" ile yetinmek zorunda kaldı. Fakat aradan geçen beş yıl içinde bu "best effort"un oldukça yetersiz kaldığı anlaşılmıştı. Türkiye onun için bu sefer işi sıkı tutacaktı.

Bu kadarı iyi de, **nasıl** sıkı tutacağı meçhul.

Özal'ın dış politikası

Başbakan Özal'ın ilginç bir dış politika felsefesi var. Bir anlamda devrimci denebilir. Karşı tarafla pazarlığa girişmeden önce -içtenliğini, iyiniyetini ve bir anlaşmaya varma arzusunu belirtmek için olacak- elini masaya açıveriyor. Buna daha önce Yunanistan'la ilişkilerde de tanık olduk.

Artık, bu felsefenin sonucu mudur, yoksa IMF'den biraz daha kredi almak ve ABD'ye biraz daha tişört satmak için midir, ekonomist başbakanımız Amerika gezisinde de aynı şeyi yaptığı izlenimini verdi. Başta **Cumhuriyet** gazetesi, bizim basın tarafından ballandıra ballandıra anlatılan bu geziye daha çıkmadan önce Özal, 1980 Anlaşması'nın uzatılacağını müjdeledi. Gezinin en önemli olayı olarak nitelenen ve başbaşa yapılan Özal-Weinberger toplantısından sonra Amerikalı yetkililer anlaşmanın "hiçbir aksamaya meydan verilmeden ve yeniden müzakeresine gerek kalmadan" uzatılacağının Özal tarafından belirtildiğini söylediler. Özal, aynı görüşmede, Yunanistan'daki Amerikan üsleri oradan atılırsa bunlara Türkiye'nin sahipleneceğini de belirtti (**Milliyet**, 5 Nisan 1985).

Şimdi, Birand'ın dediği gibi, bu koşullarda Amerika ile neyin pazarlığını yapacağız? Hangi kartlarla yapacağız? Üstelik, Amerika gezisinde adamlar sopanın ucunu daha önce göstermişse, yani Çevik Kuvvet'e üs istemişse, Marmaris'te deniz üssü ver demişse, **Amerika'nın Sesi**'ne izin istemişse?

Amerikan sisteminin güçlükleri

Özal'ın, Dışişleri'nin işini zorlaştırmasına gerek yok. Çünkü Dışişleri'nin işi zaten zor.

Çünkü yıllardır kemikleşegelen bir 7/10 oranı ne olacak? Diğer yandan, Dışişleri "daha sağlamcı" davranıp anlaşma yerine antlaşma istese ve böylece Senato'yu diğer yıllar için de bağlamayı amaçlasa, bu lobilerle Senato'dan neyi nasıl geçireceksin? -Amerikalı yetkililer bunları söylerken doğrusu blöf yapmıyorlar.- Yer yerinden oynar.

Zaten, Özal Amerika gezisine çıkarken kartlarını seriverdikten sonra, Amerikalı yetkililer açık açık belirtiyorlar şimdi: Türk istekleri Senato'dan geçse bile oldukça pahalıya geçer. Çünkü Amerika ge-

zisi sırasında çıtlatılan yeni ödünleri vermesi gerekir Türkiye'nin.

Tabiî, Amerikalılar bunu söylerken, Orta Doğu'daki stratejik konumu yüzünden Türkiye'nin bu tür Amerikan isteklerini en azından resmen karşılayamayacağını iyi biliyorlar ve bu nedenle Savunma Anlaşması konusunda içlerini ferah, ellerini yavaş tutuyorlar. Gerçekten, Türkiye birkaç milyon dolar daha almak için nasıl kalkar da Arap ülkeleri ve İran'ın başında Demokles'in Kılıcı gibi sallanacak bir Çevik Kuvvet'e resmen üs verir, resmen SSCB halklarını isyana kışkırtacak bir Amerika'nın Sesi'ne (üstelik kendisi Bizim Radyo'dan yakınıp dururken) izin sağlar? Türk dış politikasının en temel direği olan "kuzeydeki büyük komşuyu tahrik etmeme" politikası ne zamandan beri terkedildi?

Türkiye bugün, 1980'dekinden çok daha fazla şey istiyor. Oysa çok daha az şey istediğimiz 1980 yılında Türkiye bugünkünden daha rahat, Amerika ise, daha sıkışıktı.

Amerika bugünkü durumun devam etmesini istiyor. Haksız olduğu söylenemez.

Çünkü, 1952'den beri yapılagelmekte olan hiçbir anlaşmada, 1954'te, 1969'da, 1976'da, 1978'te, 1980'de şöyle yazmıyor:

"Türkiye'deki Amerikan üsleri Amerikan toprağı satüsündedir; ABD istediğini sokar, istediğini çıkarır, Türkiye karışamaz". Tersine, bütün anlaşmalarda bu üslerin ortak tesis olduğu, Türk devletinin egemenliğinde ve Türk komutanlarının yetkisinde bulunduğu, girecek silahların ve havalanacak uçakların vb.nin Türk makamlarının iznine bağlı bulunduğu yazıyor.

Ama uygulamada, nükleer silah da depo ediliyor, (**Cumhuriyet**, 16 Eylül 1985), U-2'ler ve Kara Kuşlar da her an kalkıp iniyor (**Milliyet**, 12 Temmuz 1985). Biz de önce bunları yabancı kaynaklardan öğrenerek irkiliyor, sonra da allahtan Dışişlerimizin yalanlaması ile rahatlıyoruz.

Şimdi, durum böyleyken, Amerikan yetkilileri neden kalkıp da anlaşma değiştirsin?

Bugünkü durum farklı

Amerika'nın işleri ağırdan alması için daha çok neden var.

Türkiye bugün, 1980'dekinden çok daha fazla şeyler istiyor: Yılda en az 1 milyar 200 milyon dolar güvencesi, her 1 doları geriye 2.3 dolar olarak ödenen FMS (dış askerî satış) kredileri borçlarının silinmesi ve bunların hibeye dönüştürülmesi, 7/10 oranının kalkması, lobilerin **bypass** edilerek yardımın Ermeni olayı, Kıbrıs, haşhaş gibi konu dışı ögelere bağlanmasına son verilmesi...

Oysa, çok daha az şey istediğimiz 1980 yılında Türkiye bugünkünden daha rahat, Amerika ise daha sıkışıktı:

Ermeniler uluslararası örgütlerde Türkiye'nin başına henüz bu denli çorap örmemişlerdi, Türkiye'nin doğu sınırındaki savaş henüz kanserleşmemişti, Türkiye'nin Bulgaristan'la arası gül gibiydi, Suriye ve Libya Kürtleri bu kadar açık desteklemiyordu, hepsinden önemlisi, demokrat Batı dünyası Türkiye'yi insan hakları yüzünden henüz dışlamamıştı.

Amerika ise, Afganistan'ın işgalinden sersemlemiş, en mutemet adamı Şah'ın devrilmesinden grogi olmuş durumdaydı.

Kongre binası: Anlaşmanın kaderi bu binada belli olacak.

Bugün Afganistan'da Sovyetler tam bir Vietnam bataklığına doğru ilerliyorlar. İran devrimi de, her devrim gibi, hızını yitiriyor. Yaşlı Humeyni'ye emr-i Hak vâki olduğunda bu süreç kaçınılmaz olarak daha da hızlanacak ve İran radikalizmi belki Beni Sadr'a doğru yol almaya başlayacak. Türkiye açısından da yukarıdaki tablonun tersi sözkonusu. Üstelik, iç politikada Özal hükümetinin durumu, muhalif sütun yazarlarına "Aman, Sam Amca'yla pazarlık yürütülürken içte parçalanma olmasın" diye yazdıracak kadar nazik.

Bir tek, Papandreu'nun davranışlarının ABD'de yarattığı tepki var bugün Türkiye'nin 1980'e göre avantajını oluşturan. O da kullanılması son derece tehlikeli, ayrıca son derece geçici bir olay. Pragmatist Papandreu'nun en ufak jesti, binlerce yıllık "Grek" mirasını Amerikan insanına anımsatmak için yeter.

Sonuçta

Bütün bunlardan akılda kalması gerekecek iki nokta var.

Birincisi, eğer bu koşullarda da Özal 1 milyar 200 milyon doları ve güvencesini almayı başarırsa, Türkiye yanmıştır.

Evet, yanmıştır, çünkü karşılığında Türkiye'yi cayır cayır yakacak ödünler gizli bir protokolle verilmiş demektir.

İkincisi, Türkiye dış politikasını bir tek ABD eksenine oturtmaya devam ettiği sürece Amerikan yetkililerinin "Siz merak etmeyin, biz sizi Kongre'de kayırırız, olmazsa görüşmelere bizzat Shultz'u yollarız, siz ferah olun"larıyla yetinmek zorundadır.

Türkiye'nin yapması gereken tek şey, ABD etkisini Batı Avrupa ile dengelemektir. Batı Avrupa'ya yanaşıp, onu devreye sokmaktır.

Tabiî, kolay iş değil; Batı Avrupa bizi bu denli dışlamakta ısrarlıyken.

Her şer'de bir hayır varmış.

Eğer Türkiye'yi şu anda bunaltan dış politika sorunları, Tan'ın **Cumhuriyet**'teki karikatüründeki gibi "12 Eylül öncesine dönmek mi istiyorsun?" sorusuna "Hayır, 12 Eylül sonrasına geçmek istiyorum artık" yanıtını en nihayet verdirebilirse, gerçekten de şer, hayır'a dönüşmüş olur.

Peki, hayır'a ulaşmak için illâ ki şer'in bunaltması mı gerek?

"Artık biz demokrasiye geçtik" diye Avrupa Konseyi dönem başkanlığına asılan Türkiye'nin "efendim, geçiş döneminde olduğumuzu unutmayalım" pelesengini artık bırakması, Uluslararası Af Örgütü'nü Bulgaristan Türkleriyle ilgilendiği zaman cici, Türkiye Türkleriyle ilgilenince kaka saymaması, "düşünce suçlusu yoktur cezaevlerimizde" derken başını dik tutabilmesi o kadar mı zor?

Dış politikada adam yerine konmanın, içerde kendi insanını adam yerine koymaktan geçiyor olması o kadar mı gurur kırıcı? ☐

1980 Antlaşması ABD Temsilciler Meclisi'nde nasıl tartışılmıştı?

Mr.Hamilton**: Anlaşma ile para arasındaki bağlantı olup olmadığını açar mısınız?

Mr.Nimetz***: Anlaşma ile herhangi bir miktar arasında bağlantı yok.

Mr.Hamilton: Türkler önümüzdeki birkaç yıl içinde 452 milyon dolar alabilmeyi bekliyorlar mı? Bu miktarın önumüzdeki birkaç yıl içerisinde Türkıye'ye gönderileceğine ılışkin bir beklentıleri var mı?

Mr.Nimetz: Türkler şımdıye kadar beklentılerını gösteren bır mıktar vermediler. Böylesı bır garantının Kongre'nın elınde olduğunu bilecek kadar yasal sürecimizi bılıyorlar. Sanıyorum geçmış deneyımlere ve ihtıyaçlarına dayanarak bırtakım beklentıleri var Bu yüzden askeri yardımı tartışmak üzere anlaşmada bır ortak komite kurduk. Bu komısyon beş yıllık bir projeksıyon yapıp Türkıye'nın askeri ihtiyaçlarını tartışacak, sonra da bız olabildığımız kadar yardımcı olmaya çalışacağız Ne sorduğunuzu anlıyorum. Sanıyorum, en kolay cevap verme yolu şunu demek olacak· Türkıye'de ve hükümetteki hıç kimsenin belli bır mıktar üzerınde dıreteceğını sanmıyorum.

Mr.Hamilton: Anlaşma. Ortadoğu veya Korfez dekı herhangı bır karışıklık durumunda üslerın kullanımını imkânsız kılıyor mu?

Mr.Nimetz: Bu anlaşma sadece NATO kullanımını öngörüyor. NATO faaliyetlerı dışındakı hıçbir şeyle ilgili değil.

Mr.Hamilton: İmkânsız kılıyor mu?

Mr.Nimetz: Bu anlaşmadakı hıçbır şey, Türkiye ile Birleşik Devletler arasındakı karşılıklı anlaşmaları imkânsız kılmaz.

Mr.Hamilton: Ortadoğu veya Körfez dekı bir olayın vuku bulması halinde Amerika'nın bu üsleri kullanıp kullanmaması konusunda sizin tahmininiz nedir?

Mr.Nimetz: Sayın Başkan, bu konuda yorum yapamam. Anlaşma, Türk üslerinden bıze kullanım olanağı sağlıyor. Türk Hükümetı, bu üslerin nasıl kullanılacağı konusunda kendısı karar verır.

Mr.Hamilton: Bu bölgelerde bır olay olursa, her olay için Türk hukumetınden tek tek ızin mı alacağız?

Mr.Nimetz: Evet efendim Normal işlemlerden herhangı bır değışıklık yapmak için Türkıye Hükümetının ızınını almak zorundayız.

Mr.Solarz****: Türkiye'de bir Kürt sorunu var mı?

Mr.Nimetz: Bıldığınız gibi, Türklerin önemlıce bır azınlığı Kürt kökenli

Mr.Solarz: İran ve Irak'takıne benzer bir şekılde, Kürt kökenli Türklerın yoğun olduğu bölgelerde isyan belırtıleri var mı?

Mr.Nimetz: Iran ve Irak'a hıç benzemiyor. Belkı kendısını öyle hısseden Kürtler vardı. Ama Turk ulusuna tehdıt oluşturacak bir ışaret yok

Mr.Solarz: Herhangı bir Islâmî uyanış belırtısı var mı?

Mr.Nimetz: Türklerin büyük çoğunluğu Müslüman Seçımlerde pek başarılı olamayan bır Islamî partı var, ancak sanıyorum Türkıye'de Müslümanlığın gücü dıger ulkelerdekı gıbı değıl

* **Heaving before the Subcommittee on Europe and the Middle East of the Committee on Foreing Affairs House of Representatives 96 Congress Second Session** May 7 1980 US Government Printing Office, Washington 1980

** Alt Komite Başkanı

*** Güvenlik işlerinden Sorumlu Başkan Yardımcısı (Bakan adına)

**** Temsilciler Meclisi New York üyesi.

VATIF

1946'da Demokratlarla Sosyalistlerin gönülsüz ittifakı

Bazen uzak, bazen de yakın siyasi tarihimizin önemli olaylarını birtakım dosyalar halinde ele alıp, bu gibi dönemeçleri hatırlatmanın, yeniden değerlendirmenin yararlı olacağını düşündük. Bu sayıda, bu tür incelemelerin birincisi olarak 1946 sıralarında Demokrat Partililerle bazı sosyalistlerin yakınlaşmasını işledik.

Burada vurgulanacak ilk nokta, sözkonusu yakınlaşmada sosyalistlerin **bireyler** olarak yer almasıdır. Gerçi o zamanlar Şefik Hüsnü çevresi gibi sol birlikler de tek-parti ve Milli Şef rejimine karşı demokratik bir cephe kurulmasından yanaydılar; ama bu konuda toplu bir girişimde bulunacak durumda değillerdi. Zekeriye Sertel gibi ancak çok genel anlamda "sol" sayılabilecek birinin bile "Komünist", "Moskovacı" vb. terimlerle suçlandığı bir dönemde, onların bu yakınlaşmada yer alması mümkün görünmüyordu. Böylece, bazı sosyalistler bireysel tavır alarak bu politikayı desteklediler.

İkinci bir özellik, her iki tarafın da bu politikayı enine boyuna düşünmemiş olmasıdır. Özellikle Demokrat Partililer, ilk tepkiler karşısında hemen ürküp ortaklığı bozdular. Sosyalistler için durum farklıydı. İleri hedefleri sosyalizmdi ama, kapitalizm içinde daha demokratik bir siyasi hayata geçmeyi yararlı görüyorlardı ve bunun için ellerinden geleni yapmaya, seçimden yana olanlarla yanyana bulunmaya razıydılar.

Örneğin Mehmet Ali Aybar bu sıralarda yedek subaylığını yaparken Kayseri'ye tayin edilmiştir. Orada DP'li belediyeci, sonradan milletvekili ve bakan Osman Kavuncu **Doğruyol** adında bir gazete çıkarmaktadır. Kavuncu, Aybar'a gazetesinde kendi adıyla başyazı yazmasını önerir, Aybar da bunu kabullenir. O sırada Refik Koraltan Kayseri'ye gelir, Aybar'ı askeri birliğinde ziyaret eder, partiye girmeye çağırır. Aybar bunu kabul etmez, ama bağımsız olarak DP listesinden birinci aday olarak Bursa ilinden seçime girer. Tartışmalı seçim sayımı sonucu Bursa'da CHP kazanır.

Demokratların Aybar'la bu yakınlığı sürer. İzmir'de çıkardığı **Zincirli Hürriyet** kapatıldığında, **Demokrat İzmir** Aybar'ın yazısını yayımlar.

Ama Sertellerin bulunduğu İstanbul'da ve onların ilişki kurduğu Menderes, Bayar, T.R.Aras vb. arasındaki yakınlık kısa ömürlü olur. Hükümetin tertibiyle **Tan** gazetesinin yıkılması karşısında, DP'liler hemen solcularla ilişkilerini keser, hatta önceki yakınlaşmayı da inkârdan gelirler. Bu, DP'nin demokratik bilincinin düzeyini ve ayrıca bu olaya yeterince düşünmeden, çok pragmatik bir tavırla girdiklerini gösteren bir olaydır. Sonuç bu olunca, DP'nin bu tavrına, çok da planla olmayan bir "kullanma" mantığı demek herhalde çok yanlış olmaz.

Oysa hükümet çevrelerinin paniği, bu yakınlaşma potansiyelinin ciddiyetini vurgulayan bir ipucudur. Özellikle **Tan** gazetesine karşı girişilen devlet zorbalığı, bu paniğin boyutlarını gösteriyor. Tek-parti yazarlarının sert üslubu, başka birçok kuraldışı baskı, CHP'nin, böyle bir ortak muhalefetten ne kadar ürktüğünün kanıtıdır.

Bir başka kanıt ise, Özdemir Evliyazade adlı kişinin varlığı. Menderes'in yeğeni olan bu kişi, nereden geldiği pek de belli olmaksızın ortaya çıkar, hapise atılanların ziyaretine koşar, Cami Baykurt'un gayrıresmî yaverliğini üstlenir, solcularla Mareşal Çakmak arasında bağ kurmaya çalışır, cesur, atak konuşmalarla çevresini coşturmaya çalışır. Aybar ve Serteller, aralarında bu gençten "Özdemiroğlumuz" diye söz ederler. Sosyalistlerle DP'lilerin yakınlaşması olayı sona erince, Özdemiroğlumuz da ortadan kaybolur. Çok sonra, Yassıada mahkemelerinde belirir ve eskiden beri MİT ajanı olduğunu kanıtlayarak beraat eder. Böyle bir ajan provokatöre ihtiyaç duyulması da, yakınlaşmanın tek-parti rejimini ne kadar ürküttüğünü gösterir. □

Murat BELGE

ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞTE

Demokratik Cephe kurma girişimi

RASİH NURİ İLERİ

Atatürk, ölümünden az önce Celal Bayar ve Kılıç Ali beylere, "Dış politikamızın temeli Sovyet dostluğudur, Sovyet dostluğuna zarar vermemek şartıyla İngiltere ile anlaşmakta yarar olabilir" demişti (R.N.İleri, **Atatürk ve Komünizm**, s.318). Ali Fuat Cebesoy'a ise, "Birkaç maceraperest Almanya'nın ve İtalya'nın başında cebren bulunuyorlar... Dünyayı kana bulamaktan çekinmeyeceklerdir... Eski dostumuz Rus Sovyet Hükümeti acizlerle maceraperestlerin yanlış hareketlerinden yararlanmayı bileceklerdir... Dünya durum ve dengesi tamamen değişecektir... Bu devre esnasında en küçük bir hata yapmamız halinde mütareke yıllarından daha çok felaketler gelmesi mümkündür" demişlerdir (**a.g.e.**, s.318).

Bilindiği gibi Hitler, Avusturya, Südetler ve Çekoslovakya'yı savaşsız işgal etti, "aciz yöneticiler" ses çıkarmadılar, Sovyetler'in dayatma önerilerine aldırış etmediler, hatta Polonya'yı ortaklaşa savunma önerilerini reddettiler, onlar adeta Sovyetler'i asıl düşman olarak görüyorlardı, Almanların onlara saldırmalarını özleyenler çoktu.

Bunun üzerine Sovyetler, Almanlarla bir saldırmazlık paktı imzaladılar, onlar oluşan dünya savaşında asıl düşmanlarının kimler olacağından emin değillerdi, en çok korktukları ise İngilizlerle Almanların kendilerine karşı birleşmeleri olanağıydı.

Türk-Sovyet görüşmeleri ve Türk-İngiliz andlaşması bu ortamda yer almaktadır. Sovyetler İngilizlerle yaptığımız andlaşmanın kendi aleyhlerine işlemeyeceği hakkında bir madde konmasını istediler, madde konunca andlaşmayı onayladılar. Böylece Sovyetler'e karşı savaşa girmemiz önlenmiş bulunuyordu, yine de, örneğin savaşın Balkanlar'a sıçraması durumunda dolaylı olarak savaşa katılmamızdan çekiniyorlardı, ilişkilerimiz bu nedenlerle gerginleşti. Oysa Almanların Polonya'yı işgale başlaması üzerine bir ay önce İngilizler ile Fransızlar Almanya'ya savaş ilan etmişlerdi. Polonya orduları yenilince Sovyetler 1919 sınırlarını teşkil eden Curzon hattına kadar ilerlediler. Öte yandan Sovyet - Finlandiya savaşı sırasında İngilizler ile Fransızlar var güçleri ile Finlandiya'yı desteklediler, hatta Baku petrollerini bombardıman etmeye hazırlandılar, bizi de buna alet etmek istiyorlardı.

San Fransisco Konferansı'na Türkiye'den gönderilen heyet.

1940 Fransız yenilgisi karşısında zor duruma düştük, hele Almanların Balkanlar'a inmesi tehlikeyi büsbütün artırdı. Türk Hükümeti gitgide Alman tarafına kaydı, özellikle basında bu çok belirgin bir hal aldı. Hele Almanların 1941 yılında Sovyetler'e karşı saldırıya geçişi, geniş ve hatta resmî muhitlerde adeta bir bayram havası yarattı. Atatürk'ün dış politikası artık terkedilmişti.

İsmet Paşa'nın siyaseti bizi, her ne pahasına olursa olsun, savaş dışında bırakmaktı, hatta en uygun zamanlarda önce Midilli, Sakız, Sisam adalarını işgal etmemiz önerildiği zaman bunu reddettik (Barutçu, **Anılar**, s.182-5). Daha sonra da savaşa girmemiz halinde Rodos ve oniki adaları bize vermek önerisini de kabul etmedik.

Zekeriya Sertel

Sabiha Sertel

Soldan sağa; Fuad Köprülü, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Adnan Menderes

Anti-Faşist Halk Cephesi girişimi

Oysa San Francisco'ya katılmamız, Birleşik Milletler Anayasası'nı imzalamamız için 1 Mart 1945'den önce savaşa girmemiz şart koşulunca son anda Almanya'ya savaş ilan etmek zorunda kaldık.

Katılmadığımız dünya savaşının sonunda bütün millet perişandı, savaşta ekmek bile bulunamamıştı, jandarma halkı eziyordu, bütün gençler yıllar boyu silah altında kalmışlardı. Tek Parti ve Milli Şef rejimine karşı derin bir tepki vardı. Oysa tek politik örgüt CHP idi. Sol kanat yaşamını, ancak gizlilik içinde sürdürebiliyordu. 1944 tutuklamaları solun belini büsbütün kırdı.

tik Cephe'nin kurulması için çaba sarfediyordu, bütün muhaliflerde birleşme eğilimleri gelişti. İktidarın en korktuğu şey bu idi.

Atatürk'ün ilk İçişleri Bakanı Cami Baykurt ile Esat Adil, **Yeni Dünya** gazetesini yayınlamaya başladılar, sol dergiler çıkmaya başladı ve bir gün bir bomba patladı; bu **Görüşler** dergisi idi, yazı kadrosunda dörtlü önergeyi veren CHP'liler, İstiklal Savaşı ileri gelenleri ve tanınmış solcular yer alıyordu. Bunlar Celal Bayar, eski Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Cami Baykurt, Sabiha Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Berkes'ler, Şerif Hulusi Kurbanoğlu, Adnan Cemgil, Esat Adil, Muvaffak Şeref Dosdoğru'lar, Sebahat-

Görüşler dergisinden

telerinin yönetimini kendisine teklif etmişlerdi. 23 Ekim 1945 günü solculuk nedeniyle profesörlükten tard edilen Suphi Nuri'ye Bayar, "Bütün gece Kooperatifler kitabınızı trende okudum, tebrik ederim, aynı fikirdeyiz" demişti, oysa o kitap Marksizm doğrultusunda yazılmıştı.

İlk cephe girişimi böylece önlendi, Milli Şef rejimi şimdilik kurtulmuştu.

Çok partili dönem-seçimler

Az sonra, iki kanun maddesi değiştirilerek partilerin kurulmasına olanak verildi. Önce Milli Kalkınma Partisi, sonra Demokrat Parti kuruldu. Sol Cephe'de ise solun geleneksel lideri Dr. Şefik Hüsnü yeni partiyi mahkûmiyeti olmayanlara kurdurmak gayreti içinde idi. Bu işle Esat Adil Müstecablıoğlu adında solcu, yazar eski bir adliyeciyi görevlendirdi. Derhal eski sol muhalefet Esat Adil'in etrafında kümelendi, kendisinde ise liderlik ihtirasları kabardı. Uzlaşma olamayınca Esat Adil Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu, bunun üzerine Dr. Şefik Hüsnü, Haziran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni eski geleneksel kadrolarla kurmak zorunda kaldı. Seçim aceleye getirildi, artık halk ilk defa için milletvekillerini tek dereceli bir seçimle seçecekti, ancak nisbi temsil kabul edilmemişti, daha kötüsü açık sayım ve hakim güvencesi yoktu, bu nedenlerle TSEKP seçimi boykot etme kararı aldı... ve seçimler yapıldı.

Seçim sonuçları ilan edilir edilmez, 24 Temmuz 1946 günü Celal Bayar şu demeci verdi: "Seçim emniyeti ve namusu bütün memlekette ayaklar altına alındı. İktidar partisi sahte mazbata tanzim etmeye, seçim evrak ve mazbatalarında tahrifat yapmaya mecbur kaldı" (**Gerçek** gazetesi). Hemen bu gibi konuşmaların yapılması ve yayınlanması yasak edildi. Demokrat Parti sustu, direnmeye uğraşanlar ise iki yıl sonra partiden ayrılıp Mareşalin liderliğinde Millet Partisi'ni kuracaklardı.

Yazımızın başında İsmet İnönü'nün dünya savaşındaki dış politikasını sergiledik. Savaştan sonraki durum neydi? Savaşta Atatürk'ün geleneksel Sovyet dostu politikası bir tarafa itilmiş, önce İngilizlerle, sonra da Almanlarla yakın ilişkiler kurulmuştu, zafer yaklaşınca yine İngiliz dostluğuna dönüldü.

Bu durum karşısında Sovyetler Yalta Sözleşmesi'ne de dayanarak Boğazlar rejimi ve doğu sınırlarımız hakkında görüşmek üzere bize arka arkaya iki nota verdiler. Hükümetimiz direndi ve Amerikalılara dayanmak yolunu seçti. Sovyetler isteklerinde ısrar etmediler.

Bu durum karşısında muhalefetin tutumu neydi? Mareşal Çakmak, Sovyet tehlikesine inanmıyordu. "İstiklal Savaşımız'da da bizden taleplerde bulundular, konuştuk, taleplerini geri aldılar, bize yardım ettiler" diyordu. CHP Genel Sekreteri M.Ş.Esendal'la da bu yönde konuştu (Barutçu, *Anılar,* s.282). Dörtlü önergeyi sunan C.Bayar da Sovyetler'le iyi ilişkiler kurmadan yanaydı, bu önerisi kabul edilmeyince milletvekilliğinden ve CHP'den istifa etti. Atatürk'ün Dışişleri Bakanı T.R.Aras da aynı fikirde idi. Oysa, bununla birlikte Sovyet notası büyük bir gaftı, çünkü bu nota İnönü'ye büyük bir fırsat verdi ve muhalefeti en hassas bir konuda güç duruma düşürüyordu.

Faşist Cephe yıkılınca İnönü bir dönüş yaptı, bu kez faşistler, Turancılar tutuklandı, bir toprak reformuna girişildi, çok partili hayata geçmek denendi. Buna karşı ilk tepki CHP'deki büyük toprak ağalarından, Sazak'lardan, Menderes'lerden geldi. İnönü muhalefete lider olabilecekleri kazanmaya uğraştı, Mareşale, Rauf Orbay'a milletvekilliği, Celal Bayar'a görev teklif etti, hiçbiri kabul etmediler.

Milli Şef rejimine, İnönü'ye karşı en büyük tehlike muhalefetin bir Milli Demokratik Cephe kurması, onu suçlaması idi. İki gazete, **Vatan** ve **Tan** muhalefete başladılar. **Vatan** Amerikancı, **Tan** ise solcuydu. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bir Anti-Faşist Cephe kurma eğilimi belirdi.

Dört CHP milletvekili -Bayar, Koraltan, Köprülü, Menderes- bir önerge verdiler. Anayasanın demokratik yönden değiştirilmesini, CHP tüzüğünün aynı yönden elden geçmesini istiyorlardı. Bu istekleri kabul edilmedi.

Eski geleneksel sol da İlerici Demokratin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V. (Çayırhan), Aziz Nesin olarak derginin ilk sayısında ilan edildiler (1 Aralık 1945). Böylece Atatürkçü kadro ile solcular Demokratik Cephe'de birleşmişlerdi. İktidar için bu Cephe'yi yıkmak bir ölüm kalım savaşıydı. Önce el altından Ahmet Emin Yalman'a gözdağı verildi, son anda **Vatan** bir dönüş yaptı. Sonra 4 Aralık günü CHP'li militanlar ve polisler bir gösteri yürüyüşüne giriştiler, önce **Tan** gazetesini, sonra Sovyet Konsoloshanesi'nin yan sokağındaki **Yeni Dünya, La Turquie, Gün** gibi gazete ve dergileri yerle bir ettiler, en sonunda da Taksim'de Sovyet gazete ve kitapları satan Berrak mağazasını talan ettiler. Aynı saatlerde Çankaya Köşkü'nde İnönü, Celal Bayar'ı davet etmiş, ona İstanbul'dan gelen telefon raporlarını dinletiyor, "Bak dostlarının başına neler geliyor" diyordu. Bu, Celal Bayar'a yeterli geldi, hatta sol ile ilişkilerini inkâr etti (R.N.İleri, **Yeni Dünya** dergisi, sayı 3). Oysa birkaç ay önce Dr.Şefik Hüsnü ve Celal Bayar ayrı ayrı Suphi Nuri İleri'ye müracaat etmişler, kurulacak gaze-

...Mareşal, İzmir seyahatinde büyük bir başarı sağladı. Bütün köylerden, kasabalardan gelen halk, otomobilini omuzlarında taşımış, "Sen milletin babasısın, bizi kurtar" diye bağırmıştı. Hükümet ekonomik bir buhran içindeydi. Halk açtı, yoksuldu, bir kurtuluş bekliyordu. Fakat bunların nasıl sağlanacağını bilemiyor, bu sebeple Mareşal'e, Demokrat Parti'ye sarılıyordu.

Mareşal İstanbul'a döndükten sonra pek neşeli idi. Cami Baykurt'la Zekeriya Sertel ve Tevfik Rüştü Aras'ı köşküne çağırttı. Cami Bey bize yanında Evliyazade Özdemir'le beraber geldi. Özdemir, Cami Bey'in talebesindendi. Ona derin bir saygı gösteriyordu. Adnan Menderes'in de yeğeni idi. Cami Bey'in yanından ayrılmazdı. O gün Tevfik Rüştü Aras da bize geldi.

Mareşal'e hep beraber gideceklerdi. Tevfik Rüştü, mazeretler gösteriyor, gitmek istemiyordu. Hepiniz kandırmaya çalıştık. Nihayet Özdemir kızdı:

— Sizler hepiniz böylesiniz, dedi. Dayım Adnan Menderes de, siz de, Bayar da... Hepiniz özel menfaatinizi düşünürsünüz. Hürriyet, demokrasi, halk, bunlar yüksek mevkilere tırmanmak için elinizde birer siyasi pasaporttur. Siz Demokrat Parti listesinden mebus çıkmak için, Bayar'ın koltuğu altından ayrılmıyorsunuz. Onlar da, Mareşal'in İzmir'deki karşılanmasından, sağ gazetelerin hücumundan korktular. Şimdi Mareşal'e yüz çevirmek istiyorlar. Fevzi Çakmak sizin için bir kuvvettir. Halk Partisi bu kuvveti sizin elinizden almak istiyor. Siz de bu tuzağa düşüyorsunuz.

Tevfik Rüştü Aras kızarıyor, bozarıyordu. Nihayet şu cevabı verdi:

— Ben kendi keyfime hareket edemem. Arkadaşlarla bir konuşayım, dedi...

...Cami Bey, Zekeriya, Özdemir, Meraşal'e gittiler. Tevfik Rüştü Aras'la yalnız kaldık. Kendisine neden Mareşal e gitmek istemediğini sordum.

— Mareşal'le beraber çalışmak benim için bir şereftir. Fakat Mareşal'in çıkışı, İzmir seyahati, Halk Partısı ni de, Demokrat Partı'dekı arkadaşları da korkuttu Mareşal in yarın bır Atatürk olmasından korkuyorlar.

— **"İnsan Hakları Cemiyeti" bir siyasi parti değildir. Sizin bu cemiyette yer almanızdan, Mareşal'le beraber çalışmanızdan Demokrat Parti'ye ne zarar gelir?**

— Halk Partısı bunu aleyhimize kullanır. Nasıl ki kullanıyorlar.

— **Dava için, gerekirse kanımızı dökeceğiz, diyordunuz. Böyle ilk hamlede gerilemek olur mu?**

— Ben "İnsan Hakları Cemiyeti"ne girmeyeceğim, demiyorum. Arkadaşlarla bır konuşayım..

...İnsan Hakları Cemiyeti'ne basında yapılan hücumlar o hale gelmişti ki, koca Mareşal kendisine "Komünist" dendiği için hemen soldan geri etti, gazetelere verdığı beyanatta Cemiyetle alakasını kestığını bıldırdı. Arkasından Celal Bayar bu Cemiyetle ılgısı olmadığını açıkladı. Kenan Öner de Cemiyetle ılgisini kestığini bildirdi.

22 Ekim tarihli "Ulus" Gazetesi, olay hakkında şu bilgiyi veriyordu:

"Mareşal Çakmak'ın başkanlığında kurulmuş olan Insan Hakları Cemiyeti bır çıkmaza gırmıştir. Kurucuları olan Mareşal Fevzı Çakmak, Cami Baykurt, Zekerıya Sertel ve dıgerleri daha geçen gün gazetecılere bilgi vermişler, cemiyetin resmen kurulduğunu açıklamışlardı. Mareşal ın gazetecılere verdığı beyanat gazetelerde çıktıktan sonra ışın rengi değışmış, Mareşal yeni bır demeçte bulunmuştur. Cemiyet başkanı bu sefer 'Aşırı solculukla malul kımselerın de kanaat bakımından bir nevi kızıl faşist olduklarını, tek şef sistemine dayanan solculuğun da insanlık ve kanun hanci sayılması gerektiğini' söylemiş ve kendisinin aşırı solcularla ve alelumum mıllı fıkırlerin dışında kanaat besleyenlerle anlaşmasına ve ışbırlığı yapmasına imkân olmadığını ifade etmıştır.

"Oysa Mareşal bır gün evvel 'İnsan haklarını arıyoruz, milliyet ve sıyasi ideoloji bahis konusu değıldır Işaret ettığımız kutuplar insan haklarını aramak konusunda birleşmişlerdir' diyordu Halbukı 'Insan Haklarını Koruma Cemıyetı nin kuruluşunu vılayete bıldıren ıstıdada üç zatın ımzaları vardı: Mareşal Fevzı Çakmak, Tevfık Rüştu Aras ve Kenan Öner." □

Alıntılar Sabiha Sertel'in Roman Gibi adlı kitabından alınmıştır.

Anti-Faşist Halk Cephesi kurulamayınca, Demokrat Parti'nin niteliği bir dereceye kadar değişti. Oysa sol kanatta bunun farkına varmayanlar yok değildi, o derecede ki, sol örgütlerde faal rol oynayan birçok genç, Demokrat Parti'ye girdiler. Sırrı Hocaoğlu Hatay'da, Sıtkı Yırcalı Balıkesir'de, sonradan 1953 TKP davası sanıklarından Erdoğan Berktay Salihli'de Demokrat Parti örgütlerinin başına geçtiler. Hatta Demokrat Parti 1946 seçimlerinde Mehmet Ali Aybar'ı Celal Bayar'ın yanında Bursa listesine almayı aykırı bulmadı. Bu gençler bir partiye girmenin bağlayıcı niteliklerini kavrayamadılar. Erdoğan Berktay ise, ancak, partiden istifasından sonra tutuklanmıştır.

İnsan Hakları Derneği

Seçimlerden az sonra bir Demokratik Cephe kurmanın son girişimi yapıldı. 17 Ekim 1946 günü İstanbul Milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak, Demokrat Parti İstanbul Başkanı Av. Kenan Öner ve arkadaşları San Francisco Bildirisi doğrultusunda **İnsan Hakları Cemiyeti**'ni resmen kurdular. Gazetelere göre diğer kurucular, eski bakanlardan Raşit Erer, Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt, Atatürk'ün genel sekreteri Hasan Rıza Soyak, General Sadık Aldoğan, Hamdi Arpak, Zekeriya Sertel ve Adnan Menderes'in yeğeni, sonradan ajan olduğu anlaşılan Özdemir Evliyazade idi.

Bu kuruluş da bir şok etkisi yarattı, buna karşı olarak CHP'li Nihat Erim ve arkadaşları Ankara'da bir dernek kurdular. Yine de iktidar için asıl büyük tehlike olan demokratik sağ ile solun birleşmesi kesinkes önlemeliydi. Derneğin düzenlediği ilk basın toplantısında sözüm ona bir hukuk öğrencisi solcularla işbirliği ediyor diye Mareşala sataştı. Yaygara karşısında DP, Kenan Öner'in istifasını sağladı. Mareşalin oyuna getirildiği söylendi, oysa aslında Mareşal Sertel'lere eski III. Enternasyonal İcra Kurulu üyesi ve TSEKP Başkanı Dr. Şefik Hüsnü'nün kurucular arasına alınmasını önermişti, gerçek bir Demokratik Cephe istemişti (*) (R.N.İleri, **Yeni Dünya** sayı 3, s.127).

Dernek tüzüğünün 9. maddesi basında ayrıca bir fırtına kopardı. Maddede, "...cins, mezhep, ırk farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlar faşizme fikri ve fiili ile hizmet etmemiş olmak şartıyla cemiyete

...20 Ekim 1946'da İnsan Hakları Cemiyeti resmen kuruldu Cemiyet kurucuları, Mareşal Fevzi Çakmak, Tevfik Rüştü Aras, Demokrat Parti İstanbul Başkanı Kenan Öner, Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, Emekli General Sadık Aldoğan, eski milletvekillerinden Hasan Rıza Soyak, eski Berlin Büyükelçisi Hamdi Artak, meşrutiyet maliye bakanlarından Raşit Karel ıdı.

Cemiyet ilk oturumunu 19 Ekim'de Kenan Öner'in Karaköy Palas'takı yazıhanesinde yaptı Başkanlığa Mareşal Fevzi Çakmak seçildi. Fakat Halk Partisi bu kuruluşu baltalamak için tedbirler alıyordu. İnönü için, Mareşal'in Demokrat Parti ile, sollarla beraber çalışması en büyük tehlike ıdı. Demokrat Parti, İnsan Hakları Cemiyetı munasebetiyle Mareşal'e ve Tevfık Rüştü'ye yapılan hücumlardan korkmuş. Fevzı Çakmak ve Tevfık Ruştü ile münasebetlerini kesmişti.

aza olabilirler", denmekteydi.

Hücumlar o kadar sert oldu ki, T.R.Aras, "Aramızda aşırı solcu, yani komünist, kolektivist, sendikalist (?) kimse bulunmadığı gibi, faşist ve mürteci de yoktur" demek zorunda kaldı. Gerçekten en çok hücuma uğrayan Zekeriya Sertel bile hiçbir vakit komünist olmamıştı. Celal Bayar ise,"'İnsan haklarını korumak çok yerinde bir hareket ve şerefli bir vazifedir. Roosevelt'in dört hürriyetine DP programında yer vermiş bulunuyoruz" dedi (21.1.1946 Cumhuriyet). Yine de hücumlar öylesine sertti ki, cemiyet bir faaliyet gösteremedi (**).

Hücumların derece ve niteliklerini göstermek için Hüseyin Cahit Yalçın'ın bir başyazısından alıntılar yapalım (**Tanin**, 9.11.1946): Onları memnun etmek için "Ziyat Ebuziya'yı, Cihat Baban'ı darağacına mı çektirecektik, Nadi kardeşlerin bodrumlarda enselerine birer kurşun mu sıkacaktık, Akbaba'cıları Çınaraltı'nda mı gömecektik, Son Posta'cıları sürgüne mi gönderecektik" diyebilmektedir. Nadir Nadi ise (**Cumhuriyet**, 20.10.1946) başyazısında, "saman altında su yürütmek hürriyetinden" söz edecek, dernek kurucuları için, "Üç tanesi aşırı sol fikirli ve lüzumundan fazla Bolşevik dostu, iki tanesi koyu milliyetçi ve koyu müttekit, bir ikisi vaktiyle masondu. Cemiyete faşistlerin giremeyeceği kaydını koymakla muayyen siyasi ve içtimai akidelere bağdaşmayacaklarından" dem vurarak Mareşal hesabına üzüntüsünü vurgulamaktaydı. Müttekit Mareşal, mason Raşit Erer, komünistler ise Cami, Tevfik Rüştü, Zekeriya beylerdi (!).

Demokratik Cephe'nin sonu

Az sonra 16 Aralık 1946 günü Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, sol basın kapatılıyor, yöneticileri tutuklanıyordu. Sol kanadı olmayan çok partili bir rejime doğru yol alınıyordu.

Son perde 29 Ocak 1947 günü mecliste gerçekleşti, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, sıkıyönetim tutuklamaları hakkında uzun bir açıklama yaptı, Türkiye Komünist Partisi'nin uzun bir tarihçesini verdi. İleri Demokratik Cephe'nin TKP'nin eseri olduğunu vurguladı. Şefik Hüsnü ve Zekeriya Sertel'in evlerinde ele geçen belge ve mektupları okudu. **Görüşler** dergisi hakkında Tevfik Rüştü Aras'ın Sertel'lere yazdığı bir mektupta, "Celal Bayar vaadini teyit etti, Fuat (Köprülü) bey de sizinle görüştüğünü anlattı, Adnan Menderes ikinci sayı için bir yazı yollayacak" cümlesi yer almaktaydı. Cami beyin Mareşala yazdığı mektubun müsvettesi okundu, Tevfik Rüştü'nün yolladığı mektupta ise Mareşalin cevabı ve "sönmez muhabbeti" iletiliyordu. Sökmensüer dedi ki: "Bu mektup BMM'nin meşru olmadığını millete göstermek için Demokrat Parti meclis grubunu meclisi terketmek hareketine teşvike muvaffak olmayan solcuların DP'den ümitlerini keserek meclisin kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal Çakmak'ı alet olarak kullanmak yolunda ayartıcı teşebbüslere nasıl devam ettiklerini pek açık surette göstermektedir."

Mektuplar okununca Celal Bayar'ın gösterdiği tepki ilginçtir, tutumunu savunmaktansa oturduğu yerden, "Birçok serserilerin mektuplarını getirmiş okuyorlar" diye haykırmaktadır. Mareşal ise cevaba bile gerek görmemek vekarını göstermiştir. Zaten bir yıl sonra Hikmet Bayur, Kenan Öner, General Sadık Aldoğan ile birlikte Millet Partisi'ni kurarak Celal Bayar grubundan tümüyle kopacaktır. Oysa 1946'da Mareşal, Demokrat Parti'nin cumhurbaşkanı adayı idi.

Demokrat Parti ise üç yıl sonra halkın oyu ile iktidara gelecek ve sola karşı, fikir özgürlüğüne karşı on yıllık bir terör dönemini gerçekleştirecektir. □

(*) Aynı Mareşal Fevzi Çakmak, Genelkurmay Başkanı iken Nazım Hikmet davasında ve birçok konuda tam tersi bir tutum içindeydi.
(**) Zekeriya Sertel hatıratında, İHC olayını anlatırken ilk toplantıdaki provokasyonu anlatmakta ve bu toplantıdan sonra "Dernek tasarısı suya düştü" demektedir. Kitabında süreklice yaptığı gibi, burada da hafızanın ne kadar güvenilmez ve tehlikeli bir araç olduğunu kanıtlamaktadır. (Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, s.273).

Mareşal Fevzi Çakmak'ın İnsan Hakları Cemiyeti'nin açılış günü demeci

CEM'İYETİN MAKSAT VE GAYESİ

Cemiyetin maksadı ve gayesi hakkında reis Mareşal Fevzi Çakmak tarafından açılış gününde söylenen nutuk.

— Arkadaşlar,

Bugun bızlerı burada bır arava toplayan saik, memleketın ve mılletin mukudderatı ile ılgili muhım bir davadır. Bugun, "İnsan Hakları Cemiyeti" adını verdığımiz teşekkulün temelini attığımız tarihi gündur.

Adına bakarak bu teşekkülü, büyük Fransız inkılabından sonra bu ıhtıhâl ile elde edilen ınsan haklarını korumak ıçın teşekkül etmış olan Ligue des droits de l'homme cemiyetinin tıpkısı sanmamalıdır. Bu cemiyet onsekızınci asrın demokrasi telâkkilerine göre insan haklarını müdafaa maksadile teşekkül etmişti. Halbukı bız modern demokrasi telâkkilerinden ve bugunun ıhtiyaçlarından mulhem olarak daha geniş anlayışlı bır teşekkul vucuda getirmış bulunuyoruz.

İnsan Hakları Cemiyeti'nin ıkı gayesi vardır:

Birı, Turkiye Cumhuriyeti anayasasile vatandaşlara temin edilmiş olan hak ve hurrıyetlerın meşru sayılan veya sayılmayan yollarla şu veya bu şekilde ihlâl edilmesine ımkân kalmaması ıçın bu hak ve hürrıyetlere hukkiyle rıayet edilmesini temine çalışmaktır. Seçimden evvel, seçim esnasında ve seçımden sonra butun vatandaşlar benden hak ve hürrıyetlerin mudafaasını istediler ve böylece haklarının korunması ışında fevkalâde hassas olduklarını gosterdiler. İşte birıncı vazifemiz, sayın halkımızın sağduyusuyla bize gösterdiği bu yolda yurumek, onun hak ve hurrıyetlerını müdafaada aynı derecede hassas olmaktır.

İkıncısı, Birleşmiş Milletler anayasasına ımza koymuş bir millet sıfatile bu vesika ile memlekette tatbikini taahhut ettiğimiz temel insan hak ve hurrıvetlerinin teşrıî, sıyasî, ıktısadî ve ıçtımaî hayatımızda yer almasını temine çalışmaktır. Birleşmış Milletler teşkilâtına dahil butun milletlerce kabul edilmiş olan bu temel ınsan hak ve hurrıyetleri, Ruzvelt'in dört hurrıveti ısmını taşıyan prensiplerde toplanır.

Bu hurrıyetlerin birincisi söz hürriyetidir. Söz hurrıyetı olmadıkça halk hukûmeti olamaz. Söz hürriyeti bütün hurrıyetlerin başıdır.

İkincisi, vicdan serbestliğidir. Kimse itikadından ve ımanından dolayı muahaze edilemez.

Üçüncüsü, korkudan kurtulma hürriyetidir. Milletlerarası munasebetlerde tecavüz harbi, millî idarelerde gizli polis korkusu kalkmalıdır. Vatandaşlar harp ve gizli polis korkusu içinde yaşamamalıdır.

Dorduncusu, ıhtıyaçtan kurtulma hürriyetidir Butun insanların çalışmak, aç kalmamak ve ihtiyaçtan kurtulmak haklarıdır. İhtiyaçtan kurtulmayanlar hur olmazlar.

Bızım gavemiz bu prensipleri memlekete yaymak, Turk milletinin vicdanında canlandırmak ve hayatımıza ve kanunlarımıza geçirmektir.

Bu gayelere varmak için ıkı yoldan gideceğiz:

Birı, neşrıvat ile, konferanslar vesaır propaganda yollarile bu fıkırleri memlekete yaymak,

Dığeri, anayasa ile muemmen olan hak ve hürrıyetlere vâkı olacak tecavuzlere muttalı olur olmaz bu tecavuzu matbuatta neşrıyat yapmak suretile milletin önune sermek, aynı zamanda resmî teşebbüsler ve Buyuk Millet Meclisi'ne muracaatlarla bu hareketi önlemeye çalışmaktır.

İnsan Hakları Cemiyeti sıyasi bir teşekkül değıldir. Ne seçimlere karışmak, ne de ıktıdar için mücadeleye girmek niyetındedir. O sadece milletin vicdanına tercuman olmak, onun hak ve hürrıyetinin mudafii olarak kalmaya çalışmakla ıktifa edecektir.

İnsan Hakları Cemiyeti bu prensiplere ınanan ve bu uğurda çalışmayı kabul eden kadın-erkek, dın, dil ve ırk farkı gözetmeksizin butun vatandaşlara açıktır. Vatandaşların bu cemiyet etrafında toplanmaları bizim kuvvetimizi artturacak, memlekette hak ve hurrıyet davasının benimsenmesine ve kuvvetlenmesine ve yayılmasına hizmet edecektir.

Bu guzel teşebbüse yardımlarını esırgememiş olan butun arkadaşlarına teşekkur etmek isterim. Hepınize muvaffakıyetler dilerim. Teşebbusumuzun millet ve memleket için hayırlı neticeler vereceğinden eminim. □

GÜNDEMDEKİ AF!

Düşünce suçu yoktur!

MUAMMER AKSOY

Af sorununun böylesine ateşli tartışmaların konusu olduğu bir zamanda açıklayacağım düşüncelerimin, şu ya da bu tarafın görüşlerini desteklemek amacına yönelik olduğu akıldan geçebilir. Bu nedenle, bu konuda daha tartışmaların başlamadığı bir dönemde, Ankara Barosu Başkanı olarak baronun 45. Genel Kurul toplantısını açarken, 7 Ocak 1984 günü yaptığım konuşmamda yer alan ve sıkıyönetimden ötürü gazetelerde yayınlanamayan görüşlerimi yinelemeyi, objektifliği konusunda herhangi bir kuşkunun yer almaması bakımından yeğlerim:

"...kanımız odur ki, bu yeni dönemde 'kinden', 'kardeş kavgası atmosferinden' ve 'eski günlerin zehirli tortularından' yeterince kurtulmak isteniyorsa, geçmişin üzerine mümkün olduğu oranda sünger çekebilme cesaret ve basireti gösterilmelidir. Bunda, büyük toplumsal yarar vardır. Başka deyimle, çeşitli suçlar bakımından af yoluna gidilmesi, kanımızca kaçınılmaz niteliktedir.

Bütün uygar ülkelerde, 'bir dönemin kapatıldığı ve yeni ışıklı bir dönemin açıldığı zamanlarda' özellikle siyasal suçlardan sanık ya da hükümlü olanlar, genel aftan yararlandırılırlar. Çünkü siyasal suçların çoğu, sırf düşünce suçlarıdır. Ve bunlar, başka demokratik ülkelerde ve başka zamanlarda suç olarak sayılmayabilirler. Çoğu kez de, sırf siyasal nitelikteki suçların failleri, ahlâki bakımdan toplumun affedemeyeceği fiilleri işlemiş kişiler değildirler. Düşününüz ki, siyasal nitelikteki suçlar içinde en ağır ceza ile cezalandırılanlar, yani 146. maddedeki fiili işleyenler bile, girişimlerinde başarı gösterirlerse, kahraman sayılırlar; başarı gösteremezlerse idam edilirler. Demek ki siyasal nitelikteki suçlar, tamamen görece-li (izafi) nitelikte olan suçlardır. Bu nedenle, tasarlayarak ve planlayarak adam öldürme gibi eylemlere katılmamış ve sadece görüşlerinden ötürü sanık ya da hükümlü durumuna düşmüş kişileri, sağ ya da sol ayrımı yapmaksızın, son seçimden önce işledikleri fiilleri bakımından affetmenin, toplumumuzda huzur ve barış ortamının ve kardeşlik havasının yaratılmasında büyük katkısı olacaktır kanısındayız. Ama hemen belirtmek isteriz ki, anayasamızın 87. maddesi (yollama yaptığı 14. maddeden ötürü) siyasal suçlarda affa olanak vermemektedir. Ne var ki, iktidar partisi ile ana muhalefet partisi anlaşacak olursa, anayasanın bu hükmü derhal giderilerek, siyasal suçlar için af yolu açılabilir. Gerek bu hususta, gerek öteki suçlar bakımından da, ne ölçüde ve ne kapsamda af yoluna gidileceğinin saptanması için kanımızca en doğru yol, şimdiden af sorununu inceleyecek çok geniş ve çok yönlü bir af komisyonunun kurulmasıdır.

Toplumun yararı

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra hiçbir dönemde, Türk toplumu, 'içsavaşın eşiğine gelecek kadar böylesine büyük bir çalkantı' geçirmemiş ve bu denli çok sayıda kişi, suçlu ve sanık durumuna düşmemiştir. Bu nedenle yasama meclisimiz, af sorununu 'adalete' olduğu gibi 'toplumun da yararına olarak' çözümleyen bir af yasasını gerçekleştirmeden önce, 'tüm üniversite ceza hukuku, krimonoloji ve anayasa hukuku öğretim üyelerinden, emekli Yargıtay başkan ve ceza daireleri başkanlarından, başsavcılarından, Türkiye Barolar Birliği'nin ve büyük kentlerin barolarının temsilcilerinden, sosyologlardan, eğitimcilerden, tanınmış düşünürlerimizden, gazetecilerimizden, büyük deney sahibi siyaset ve devlet adamlarımızdan kurulu büyük bir komisyonun, bugünden af sorununu bütün yönleriyle ele alarak bir an önce bir rapor hazırlaması ve hükümete sunması; oradan da sorunun parlamentoya aktarılması en doğru yol olacaktır.

Biz şimdiden şu kadarını söylemeyi bir hukukçu olarak borç biliriz: Hangi maksatla olursa olsun, tasarlayarak adam öldürmüş kişilerin tamamen affedilmesi kuşkusuz sözkonusu olamaz. Ama bir sosyal barış dönemine geçildiği bir zamanda, geçmişte kalan suçlar yüzünden idam cezalarının artık infaz edilmemesi ve bunun ağır hapis cezasına dönüştürülmesi, her bakımdan yerinde olacaktır. Unutmayalım ki, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kabul edilen çeşitli af yasalarında, 'Hiyanet-i Vataniye Kanunu ve ekleri ve değişikliklerine göre mahkûm edilen suçlular ve İzmir Suikastı mahkûmları ve Kurtuluş Savaşı'nda hükümetin icraatına karşı çıkan ve askeri suçlar işleyen kişiler' dahi aftan yararlandırılmışlardır." (1)

O zamanki görüşlerime şunu eklemek istiyorum: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin birkaç ay önce halkoylaması ile kabul edilen yeni anayasasının 24. maddesinde aynen şu kural yer almaktadır: **Düşünce suçu yoktur.**

Yavru vatanın kabul ettiği bu son derece değerli ve çoğulcu demokrasinin ABC'sini oluşturan kuralın, Anavatan'ca da bir an önce benimsenmesi, uygarlığın ve demokrasinin kaçınılmaz sonucudur. Düşüncelerin değil, ancak eylemlerin cezalandırılması gerekir. Hiçbir uygar ülkede, yani demokraside yer almayan 141-142. ve 163. maddelerin metinleri o denli başarısız ve ögeleri öylesine elastikidir ki, en masum sosyal demokrat görüş, öneri ya da girişimler, 141-142. maddelerin hükümleri içerisine kolayca sokulabilirler. Yine vicdan özgürlüğünün en doğal uygulamaları, 163. maddenin kapsamı içerisine alınabilir. Kısacası, "adlî hata" olanağı bu alanda çok kuvvetlidir.

Ülkemizde yazılmış en başarılı anayasa kitabı bile 142. maddenin kapsamı içine sokuluvermişti.

Ve işte bu elastiki hükümler yüzünden, bugüne dek birçok inanılmayacak davalar açılmış, hatta kararlar verilmiştir. Öyle sözler ya da girişimler hakkında cezalar verilmiştir-ki, "fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür" insanlardan oluşan bir Türkiye'yi amaç olarak ilân eden Atatürk'ün ülkesinde, bu davaları, hele kararları hatırlamak bile hüzün vericidir.(2)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tutanaklarına bakarsak, oradan 141, 142. maddelerin görüşülmesinde, "bu maddelerdeki suçların unsürlarının ne denli kötü formüle edildiğini ve bu yüzden de en masum söz ve eylemlerin bile suç sayılabileceğini" belirten ünlü bazı politikacıların ve hukukçuların, bu maddelerin değiştirilmesi için büyük çaba harcadıklarını görürüz. Bunlardan en ilginç olan dört tanesini anmak isterim: 21, 23 ve 26 Kasım 1951 günlü görüşmelerde Osman Bölükbaşı, unutulmaz "hukukçu siyaset adamı" eski başbakan yardımcısı rahmetli Faik Ahmet Barutçu, Prof. Necip Bilge, hatta bugün Avrupa Konseyi'ndeki Türk Delegasyonu Başkanı olan ANAP'lı milletvekili Prof. Fethi Çelikbaş, bu maddelerde "cebir unsurunun yer almamasının", "çok ılımlı ve masum görüşlerin bile cezalandırılması sonucunu yaratacağını" ısrarla belirtmişlerdir. Rahmetli başbakanlardan Prof. Nihat Erim ise, bu maddelerin bugünkü metinleri aynen kalırsa, komünizmin tek panzehiri olan sosyal demokrasinin mahvedilmesine neden olacaklarını, 25 ve 26 Kasım 1951 günü yayınladığı iki makalesinde, en inandırıcı biçimde açıklamıştır.

Bağlarsak, ülkemizde yazılmış en başarılı anayasa kitabı bile 142. maddenin kapsamı içerisine sokuluvermişti. Bunun gibi düzinelerle gülünç ve korkunç örnekler verebilirim (3). Kısacası, bu maddelerin uygulama alanında "adli yanılgı" kaçınılmazdır. İşte 141, 142 ve 163. maddeleri de kapsayacak bir af, hiçbir anarşik eyleme katılmamış, adam öldürmemiş, yaralamamış olan birçok vatandaşımızın (gencecik insanların), günün birinde Türkiyemiz'de de kaldırılacak olan bu fikir suçlarından ötürü yıllarca cezaevlerinde çürümelerini önleyerek onları topluma kazandıracaktır. □

(1) Ayrı bası halinde de yayınladığım ve **Ankara Barosu Dergisi**'nde yer alan bu cümleleri, konuşmamın 26-27. sayfalarından aynen aktardım.

(2) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (değerli ve bize örnek olacak) bu anayasasını, Mücahitler Dernekleri'nin daveti üzerine, Nisan ayı sonunda Lefkoşe'deki bir konferansta ve bir saat süren bir televizyon konuşmasında savunma onuruna ulaşmıştım.

(3) İsmet İnönü'nün ve zamanın Başbakanı Ferit Melen'in ve Turhan Feyzioğlu'nun bile oy verdiği "milli devlet" ilkesine Kurucu Meclis'te oy vermek (yani bu deyimi "milliyetçi devlet" deyimine tercih etmek); zamanın Başbakanı Nihat Erim'in konferans verdiği ve Başbakan Yardımcısı Karaosmanoğlu'nun kurucular arasında yer aldığı Sosyalist Kültür Derneği'nde konferans vermek dahi, 141, 142. maddelerdeki suçları işlemiş sayılmak için, bazı şahıslar bakımından yeterli görülmüş ve ünlü bir askerî savcı tarafından bu yolda davalar açılmıştır. Bunun gibi, aklın alamayacağı ve değil demokratik zihniyetle, çağın asgari ölçütleriyle dahi bağdaşmayacak nice davanın, 141, 142. maddelere dayanılarak açıldığına (bir kısmının da hükümlülük sonucuna ulaştırdığına) kendi yaşamımızda bile tanık olduk.

İLETİŞİM YAYINCILIK A.Ş.: Klodfarer Cad. No: 7 İletişim Han Cağaloğlu-İstanbul
GENEL DAĞITIM: YA-DA A.Ş. Dr.Şevki Bey Sok. Divanyolu - İST. Tel: 520 74 73

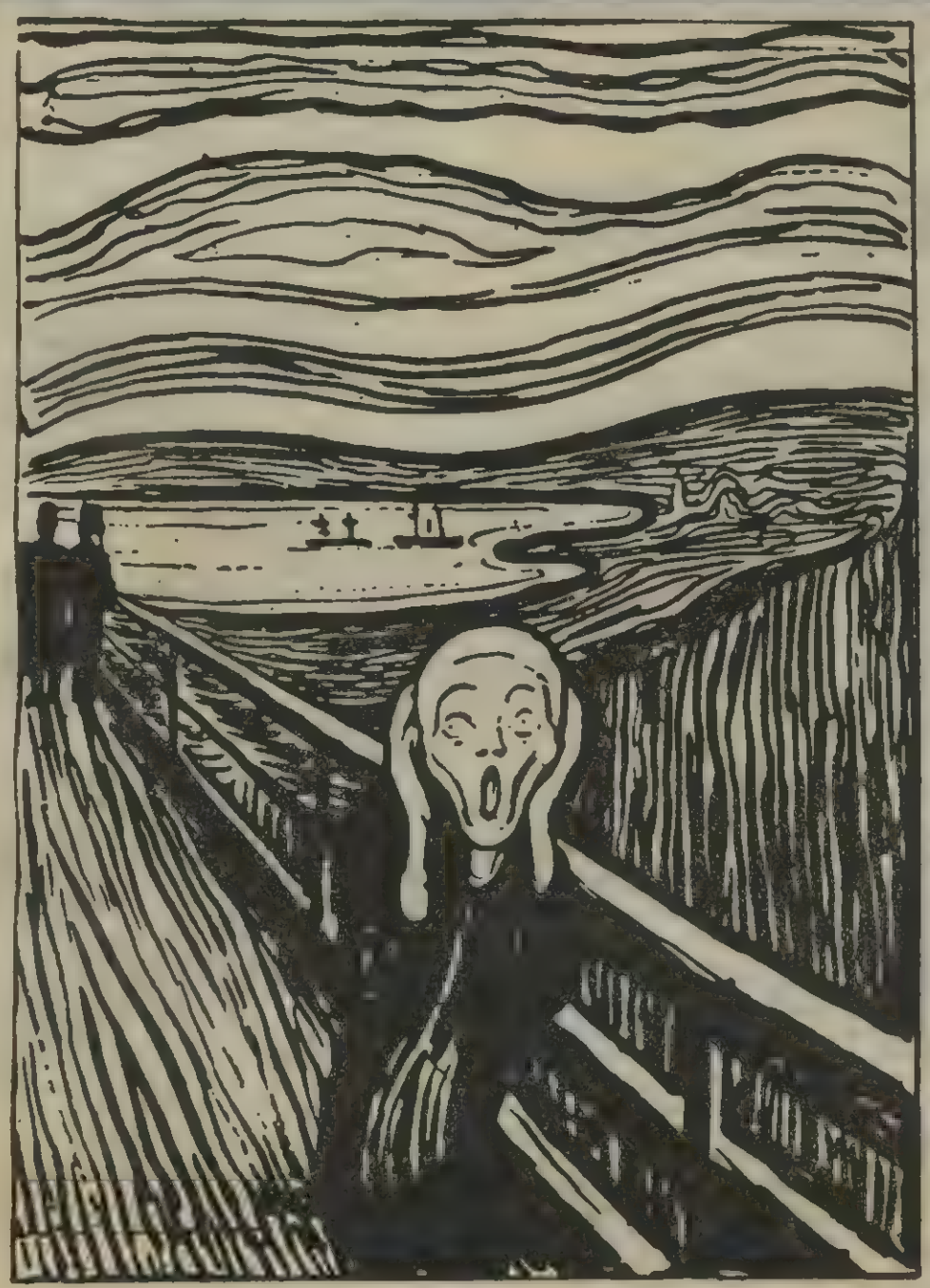

GENÇLİK İNTİHARLARI

ÖLÜME BEŞ KALA

KÜRŞAT İSTANBULLU

"Ben felsefi intiharı değil, kısaca intiharı ele alıyorum. İntiharı, içindeki heyecanlardan ayırıp, intiharın mantığını anlamak, intiharın bir dürüstlük olup olmadığını bilmek istiyorum. Bazılarına göre ölüme atlayış, bizi ölümsüze ve ondan gelen rahata yeniden kavuşturur. Bazılarına göre de bu atlayış aşırı bir tehlike sayılmaz. Tehlike, bana kalırsa atlayıştan önceki o nazik andadır. Bu baş döndürücü keskin çizgi üzerinde tutunabilmek; işte asıl dürüstlük budur, gerisi kaçıştır."

Albert Camus

1980'lerden sonra ekonomik ve politik önemli değişiklikler geçiren Türkiye'de insanlar amaçlarına erişebilmek için bir maratona başladılar. Herkes bu yarışa kendi isteğiyle de katılmadı. Hatta çoğunluk için zoraki bir yarıştı bu. 1981 yılı sonu bu ülkede intihar grafikleri hızla yukarı fırladı ve sonraki yıllarda da yükselişini sürdürdü.

Grafikler yüzde 60'la ilkokul, ortaokul, lise ve yüksekokul öğrencilerinin intiharlarını ilk sırada gösteriyordu. 1984 yılında toplam intihar 1700'e ulaşmıştı. Ülkenin Müslüman olması ve İslamiyete göre intihar eden kişinin cenaze namazının kılınmaması inancı da birçok intihar olayının istatistiklere geçmemesine yol açıyordu. Fakat halâ intihar olayları vak'a-i adiyeden sayılıyor, gazetelerde bile şehir haberleri sütunlarında geçiştiriliyordu. Gerçi intihar haberlerine ayrılan sütunlarda bir artış olmuştu; ama yine de insan hayatı fazla önemli olmadığı için "önemsiz" deyip geçiliyordu.

İntihar nedenleri sanki bu ülkede bir şeylerin iyi gitmediğini söylüyordu. İntihar sebepleri arasında ilk sırada öğrenim başarısızlığı ve sırasıyla geçim zorluğu, aile geçimsizliği bulunuyordu. İyi ama bu gençlere ne oluyordu? Her ülkede intihar olayları olur; ama kendilerine bir ülke emanet edilen bu gençler emanete hiyanet edip neden intiharı seçiyorlardı?

Küçük Cemil maratonun kolejlerle ilgili bölümünde yarışa sokulmuş. Cemil'in önüne kolej sınavları hayatının kilometre taşı gibi konmuş. Camus'nün "dürüstlük" ve "kaçış"ı arasındaki o keskin paradoksu aşamayacak kadar da küçük; Cemil 10 yaşında. Babasıysa emekli olmadan önce yüzlerce kişiyi maratondan geçirmiş bir öğretmen. Şimdi Cemil'i kattıkları maratonu üzgün bir ifadeyle anlatıyor.

"Cemil küçük oğlumdu. Ondan başka bir büyük oğlum, bir de küçük kızım var. Büyük oğlum liseyi bitirdikten sonra okumadı. Onun için Cemil'i koleje göndermek istedik. Ağabeyini çok serbest bıraktığımız için okumadığını düşünerek, onun okumasını istedik. Hem kursa gönderdik, hem de evde çalışıyordu. Fakat galiba annesi çok üzerine gidiyordu. Bu da bir baskı olarak değil, 'ağabeyin gibi bir serseri olup çıkma' gibi sözler. Zaten bu sözlere gerek de yoktu. Kendisi bazen gece yarısı bile kalkar 'bir konuya bakacağım' der, biz yatmasını söylerdik. Sınav yaklaştıkça bir durgunluk başladı. Biz 'geçicidir, bir süre sonra bir şey kalmaz' diye düşündük. Sınav sonuçları açıklandığında biz üzüldük, ama o kelimenin tam anlamıyla yıkıldı."

"Siz ranzaların, duvarların, dolapların gri olmadığı bir dünyayı biliyor musunuz? Bizler okulla kışlamız arasında geçen hayatımızda renkli bir dünyayı çoktan unuttuk."

Sonuç: "Sınavdan bir hafta sonra durumu düzelmişti. Neşesi yerindeydi. Yemekte 'kazansan ne güzer olurdu' gibi konuşmalar geçti, ama yine de neşesi yerindeydi. Gece yarısı bir çığlık sesine kalktık... Hastaneye yetiştirdiğimizde gitmişti".

Kaçış mı? Kaçışa zorlanış mı?

Cemil gibi daha birçok kişi benzer nedenlerle hayatlarına son veriyor. Ancak bu intiharları bir kaçış olarak görmek de zor. Belki kaçışa zorlanıyorlar demek daha doğru. Bir lise müdür yardımcısına göre: "Öğrenci intiharları birinci dönem sonu, yıl sonu bitirme sınav öncesi ve sonrası, üniversite giriş sınavlarında birinci ve ikinci basamak sınavları öncesi ve sonrası görülüyor. Burada bu sınavlar dizisinin bu gencecik insanların intiharında çok önemli rol oynadığını tahmin ediyorum. Çünkü her sınav döneminde ruhi gerginlik nedeniyle okul doktoruna başvurular çok artıyormuş. Birçok öğrenci sınav önceleri uyumamak için ilaçlar alıyormuş. Sonuçta bu çalışma temposuyla öğrenci başarısız oluyor ve zaten aşırı gergin olan öğrenci intihar ediyor."

İnsanın kendi elleriyle kendine bir son hazırlaması ve bu son için kafasında plan yapması; başından sonuna trajik bir süreç. Ama bu trajik sonu yaratan nedenler "kendisini öldürmüş" deyip geçilemeyecek kadar da ciddi. Çünkü son yıllarda intiharların hızla arttığı bu ülkede, bütün yapılar, yurtlar, okullar, resmî daireler, caddeler, sokaklar sanki intiharı teşvik amacıyla oluşturulmuş gibi. Üstelik insanın yarattığı yapay dünyanın, onun biofizik varlığından daha hızlı değiştiği bir çağda, bu değişime uyum sağlamasının güçlüğü de düşünülürse.

Bakırköy Ruh ve Akıl Hastalıkları Hastanesi Başhekimi Dr. Yıldırım Aktuna'ya göre "intiharların çeşitli nedenleri vardır, ama genelde intihar kişinin sorun olarak gördükleri karşısında ölümü bir kurtuluş yolu olarak görmesidir. Gençlerin intiharında da aynı nedenler sözkonusu. Fakat öğrenim başarısızlıklarında ve günlük hayatta, sürekli baskının yarattığı stress, kişinin intihara yönelmesinde daha önemli bir nedendir. Gençleri çok basit olaylar bile intihara yöneltebilir. Sevgilisinden ayrılır 'ah mahvoldum, hayatım bitti' der, gider intihar eder. Çocuğa ilgisizlik genci intihara sürükler. Eğer intiharları tek tek nedenleriyle sıralamaya kalkışırsan her intiharın bir nedeni çıkar. Günümüzde çevrede potansiyel olarak zaten intihara yol açacak bir dizi neden var. Gencin değişim isteği, buna karşı duran unsurlar, aile ve çevre baskısı, artan ihtiyaçlar, amaçlar ve bunların gerçekleşmemesi karşısında duyulan hayal kırıklığı, teknolojik gelişmenin getirdiği imkânlar yanında, yarattığı sorunlar. Teknolojinin hızlı değişimi, insan yapısının bu hızlı değişime ayak uyduramayışı; bunların her biri ayrı ayrı intihar nedeni olabilir."

İntihar Mekânları: Yurtlar ve üniversiteler

İlk anda akla şöyle bir soru gelebilir: "İntiharın da mekânı olur muymuş?" Elbette intiharın belirli bir mekânı olmaz, ama mekânları, kurumları öyle bir düzenlersiniz ki, o mekânlar, kurumlar, hattâ o sıcak aile yuvanız bile intihar üretim merkezi gibi çalışmaya başlar. Türkiye'de eğitim sistemimiz başından bir dizi yanlışı taşımakla birlikte, son yıllarda yapılan düzenlemelerle her kademesi potansiyel olarak intihar nedenlerini taşımıyor mu?

"Her 'oda' da 15 kişi kalıyor. Yalnız kalmak, günün yorgunluğunu biraz olsun gidermek mümkün değil. Sabah kahvaltı yapmak mı? O da mümkün değil. Çayını aldın; ancak yarım saat sonra peynirini, ekmeğini, her neyse alırsın. İsterseniz ben size koğuşlarımızı anlatayım. Biz buraya kışla dediğimiz için, yattığımız yerlere de koğuş diyoruz. Battaniyelerimizin özel bir dürme biçimi var. Terliklerimiz yatağın altında, sol alt köşede bulunacak. Koğuşa sıcak bir görünüm vermek kesinlikle yasak. Banyo yapmamız tam anlamıyla içler acısı. Bin yüz öğrenci iki saatte banyo yapacak. Banyoya girip çıkmak başlı başına bir stres kaynağı. Yataklarda kitap okumak yasak. Sık sık yapılan kontroller gizli okumaya da imkân vermiyor. Radyo dinleyemezsiniz. Koğuşta 15 kişi kalıyorsunuz. Tüm bunların yanında yöneticilerin "çocuklar yatağını düzeltmeyen, kitap okumak isteyen, ışığı saatinde kapatmak istemeyen, kurallarla dalga geçen ve kurallara uymayan, sizin de uymamanızı isteyen olursa, bize hemen bildirin, memlekete de ne gelirse bu tiplerden gelir' sözlerinin öğrenciler arasında, birbirine karşı yarattığı kuşkulu bakışlar. Siz ranzaların, duvarların, dolapların gri olmadığı bir dünyayı biliyor musunuz? Bizler okulla, kışlamız arasında geçen hayatımızda renkli bir dünyayı çoktan unuttuk. Bu renkli dünyaya dışardan bakan seyirciler gibiyiz."

Bu sözler Çemberlitaş Kız Yurdu'ndan bir öğrenciye ait. İşte size bir mekân. Burada yaşamak ister misiniz? Eğer bu mekânda yaşamak istemiyorsanız, size bir başka mekân daha önerelim: Üniversiteler.

Bütün öğrencilerin ilkokuldan itibaren girdiği labirentte bir çıkış yolu gibi görülür üniversiteler. İlkokuldan itibaren başladığı maratonu hiçbir engel çıkmadan üniversiteye kadar sürdüren öğrenci, eğer üniversite giriş maratonundan da bir badireye uğramadan geçerse artık "kefeni yırttığını" düşünür. Halbuki işte o anda sırtında bir kayayı dağın tepesine çıkarmaya mahkûm Sysifus gibi yeni bir dramı yaşamaya başlamıştır. YÖK'le birlikte başlayan yeni uygulamalar karşısında öğrencileri yeni mekânlarında da yeni kurallar beklemektedir.

Kadırga Öğrenci Yurdu'nda kalan İÜ İktisat Fakültesi'nde okuyan Serdar hayatı her yanıyla sevdiğini söylüyor: "Bugüne kadar hiçbir şekilde intihar etmeyi düşünmedim. Hayatı seviyorum. Bu belki de benim her şeyi gırgıra alan yapımdan kaynaklanıyor. Fakat açık söyleyeyim, iki defa psikiyatriste gitmek zorunda kaldım, sigara içmezdim, sigaraya başladım. İçki içmezdim, içkiye başladım. Ne biçim üniversite anlamak mümkün değil. İkide bir sınavlarla insanı intihar ettirmeseler bile tımarhaneye gönderirler. Şu anda ben yine hayatı sevmeme rağmen korkuyorum. Çünkü psikiyatriste gideceğim aklıma bile gelmezdi, gittim. Vizeler, imzalar, sınavlar, yurt parası, kitap parası, yemek parası, okuldan atılma korkusu, bir de bunların yanında memleketten okumaya gelmişiz. Yarın 'okuldan atıldım' diye memlekete dön-

mek, arkadan 'okuyamadı döndü' dedirtmek. Gel bu düşünceler arasında oku."

Üç öğrencinin kısa bir süre içinde ardarda intihara teşebbüs ettiği Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdu'nda kalan bir öğrenciye göre:

"İntiharlar bir sonuç. Çevremizde yoğun olarak öğrenciler tarafından müsekkin kullanılıyor. Yani intihar etmeyenler de hayatlarını bu koşullarda ilaçla idame ettirmeye çalışıyorlar. Fakat bazı kritik noktalar oluyor ki, o noktalarda da intiharlar ortaya çıkıyor. Mesela İÜ Hukuk Fakültesi tek ders sınav sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte yurttaki, okuldaki baskılar ve aile ile ilişkiler de buna eklenince, sonuçta bazı arkadaşlar intihara teşebbüs etmişler. Birçok arkadaşım birçok nedenden dolayı sürekli ilaçlarla ayakta duruyor."

"Yurtlarımız sıcak bir aile yuvası gibidir"

Öğrencilere göre yurtlar, çevrenin, üniversitenin, işin kısacası gündelik hayatın yorgunluklarının atılabileceği hafif bir müzik dinlerken uzanıp bir kitap okunan veya bir iki saat uyunan mekânlar olmaktan çok uzak. Acaba yurt yöneticileri ne düşünüyor? Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdu Müdür Yardımcısı olan ve kendisi söylemese de isminin Çiğdem Önen olduğunu öğrendiğimiz bir yönetici "yurdumuz sıcak bir aile yuvası gibidir" diyor. Bu "sıcak aile yuvası" (!) hakkında Önen'le yaptığımız kısa görüşmeyi aktaralım:

— Yurtta öğrenciler üstünde ne gibi baskılar uygulanıyor?

"Yurdumuzda hiçbir baskı yok. Burada herkes bir ailenin fertleri gibi yaşıyor."

— Acaba yurtta bir odada kaç kişi kalıyor? On beş kişi kaldığı doğru mu?

"Evet, on kişi de kalıyor, on beş kişi de."

— Öğrencilerin yatakhanelerde kitap okumaları, müzik dinlemeleri yasakmış. Ayrıca askeri kışlalardaki gibi yatakları nizamî yapmak zorundalarmış. Bunlar doğru mu?

"Her yerde kurallar olur. Üstelik şu anda yurda girmek için birçok kişi can atıyor. Yurdumuz son derece disiplinli, denetimli bir yurt."

— Yurtta intiharlar olmuş. Bu intiharların nedeni okul ve çevre olsa bile, yurttaki baskılar da intiharı körüklemiş olamaz mı?

İnsanın yarattığı yapay dünyanın, onun biofizik varlığından daha hızlı değiştiği bir çağda potansiyel nedenlerin intihara yol açması çok daha kolay.

"Bizim yurtta intihar olmadı. Bir iki kişinin sinir krizi geçirmesi sonucu ortaya çıkan bir durum. Bunlar yurttan kaynaklanmıyor. İsterseniz gelin yurdu görün, yurdumuz son derece temiz, disiplinli, bir aile yuvası gibidir."

— Olur gelelim. Ne zaman gelelim?

"Bizim genel müdürlükten izin alın gelin"

Bu telefon görüşmesini daha fazla uzatmaya gerek yok. Üniversitelerimizin ve yurtlarımızın yeterince "sıcak aile şefkati (!)" gösterilen yerler; öğrencilerimizin de zaptu rapt altında 'emin eller'de olduklarını öğrendik.

İntihar: Tehlikeli bir oyuncak

Gençlerin intihara teşebbüs etmesine yol açan nedenlerin tek başına kaynağı eğitim sistemi değil. İntiharlarda çok farklı nedenlerin rol oynadığını söyledik. Mesela S.K'nın intihara teşebbüs etmesinin nedenleri, ne küçük Cemil'in sokulduğu maratondaki başarısızlığına, ne de Çemberlitaş Kız Yurdu'nda intihar eden öğrencilerin intihar nedenlerine benziyor. Onun intiharına yol açan neden kadın intiharlarında önemli bir rol oynuyor. Bu neden; psikiyatri kliniklerine başvuran kadınların nedenleri arasında ön sıralarda bulunuyor.

S.K. 23 yaşında. Boğaziçi Üniversitesi'nde okumuş. İntihar teşebüslerinin hikâyesini de kendisinden dinleyelim: "Babam subay, annem ev kadını. Evde görünen bir baskı altında da yetişmedim. Ailemin bana ve ablama karşı fazla ilgili bir aile olduğunu söyleyemem. Üniversiteyi kazanıp İstanbul'a gelene kadar hiçbir erkekle ilişkim olmadı. Evlilik dışı ilişkiyi asla düşünmedim. Üniversitede bir arkadaşım oldu. Bir gün onunla birlikte oldum. O gün benim için her şeyin bittiğini filan düşündüm. Bekaretim gitmişti. Kimseye söyleyemedim, okula gidemedim. Sürekli kafamda ne yapacağımı düşünüyordum. Bir gün nasıl oldu bilmiyorum, kalktım bir tüp diazemi içtim ve bileğimi kestim. Herhalde kanı görünce bağırmış olacağım ki, beni hastaneye götürmüşler. Kendime geldiğimde hastanedeydim."

S.K. evde bu ilk intihar teşebbüsünden sonra o zamana kadar görmediği bir ilgi görmeye başlamış. O da ilginin azaldığını sezdiği zaman intihara teşebbüs etmiş. Dördüncü intiharında Taksim İlk Yardım Hastanesi'ne zor yetiştirilmiş ve o günden sonra da intihar etmekten vazgeçmiş. Tabiî herkes bu şekilde intiharını ağız dolusu gülerek anlatma şansına sahip olamıyor.

Dr. Yıldırım Aktuna bu tip intihar olayları konusunda "gençler arasında sık raslanan bir intihar teşebbüsüdür. Aslında kişi ölmek istemez. İntiharı amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak seçer. Bu intiharlar ölümle oynamak gibi bir şeydir. Kişi ölmek istemez ama ölümle oynar. İleri yaşlarda, 22-23 yaşlarından sonra görülmez. Çünkü bu tip intiharlar ailede ilgisizlik, dikkat çekme, sevgilisinin terketmesi gibi daha çok gençlik sorunlarından kaynaklanan intiharlardır" diyor.

Evet, gençlerin intiharlarında S.K'nın intihar teşebbüslerine yol açan nedenler de önemli bir orana sahip. Küçük Cemil'den S.K.'ya intihar nedenlerinin bireyin kendisinden kaynaklandığını söylemek mümkün mü? Belki bir gün insanlara hayatı bu kadar çekilmez yapan ve onları trajik bir sonu tercih etmeye yönelten nedenler yok edilebilir. Ve insanlar "bu baş döndürücü keskin çizgide tutunabilecek" bir değil, birçok yol bulabilirler. Bunun da bir yolu olmalı?

Ama şimdi sahile gitmeli, Boğazı seyretmeli, Filiz'i de görmeli, tam da palamut mevsimi akşama da bir palamutla iki duble içmeli. □

Amerikan gençliğinde intihar fırtınası

AYŞE KUBLAY

WASHINGTON

Dört kardeşten en küçüğü olan Maria, iyi bir öğrenciydi. Kardeşleri arasında olduğu kadar, arkadaşları arasında da kabiliyetleri hemen belli oluyordu. İnsanları seven, mutlu olan, mutluluk saçan bir yaratılışta idi. Tiyatro okulunu bitirip, oyuncu olmak istiyordu. Çok meşguldu, yoğun bir şekilde çalışıyordu. Aşk hayatı yok sayılırdı. Bir gün ilgi duyduğu birisi ile tanıştı; bir haftalık flörtten sonra evlenmeye karar verdi. Fakat nişanlısı evlenmelerine altı-yedi hafta kala Maria'yı terketti. Buna aldırmadan okuluna devam etti ve başarı ile bitirdi. Sonbaharda Washington D.C'ye bir aile dostlarının yanına gitti. Bir yandan iş aramaya başladı ve ancak beşinci hafta garson olarak bir yere girdi. Yedinci hafta bir sabah kalktı ve bir daha işe gitmemeye karar verdi. Onuncu hafta sonunda Maria ailesinin yanına döndü. Maria'nın büyük bir stress altında olduğu her halinden belli oluyordu. Daha önce hiç ilgilenmediği şeylerle ilgilenmeye başladı, eskiden bütün zamanını harcadığı, çok sevdiği şeyleri hiç yapmaz oldu. On beşinci hafta Maria intihara teşebbüs etti, fakat kurtuldu. Devam eden ümitsizlik saplantısı sonunda ailesi Maria'yı psikiyatrist tedavisi altına almayı uygun gördüler. Ve yirminci haftaya kadar ilaçlarına devam etti. Bir süre sonra genç kız gizlice ilaçlarını almamaya başladı; son günlerde çok iyi görünüyor, hattâ arkadaşları ile yeniden sohbet ediyordu. Fakat çok geçmeden bir gün, arabasına binip içine egzos vererek kendini öldürdü.

Joe, 17 yaşında, akıllı, yakışıklı, arkadaşları arasında popüler bir çocuktu. Ailesinin kendisi ile gurur duyabileceği birçok yönü vardı. Problem çıkaran bir çocuk değildi, kızgın, sıkıntılı, buhranlı gibi olduğu zamanlar hariç. Fakat bunlar iyi zamanlarına kıyasla çok azdı. Joe için gelecek son derece parlak görünüyordu. Ailesi ile oturup ileride nasıl doktor olacağını konuşuyorlardı. Geçen yıl ilkbaharda bunalım belirtileri, içe dönüklük halleri başladı. Odasını kitleyip Rolling Stones'u saatlerce dinliyordu. Dersleri de yavaştan yavaştan kötüye gitmeye başladı. Ailesi bir psikiyatriste görünmenin iyi olacağını düşünmeye başladığı sırada Joe birden iyileşir gibi oldu. İlk bir cumartesi günü öğleden sonra odasını temizledi, bazı mektuplar yazdı, hattâ babasına bahçede yardım dahi etti. Akşam yemeğinde de bayağı iyi görünüyordu. Yemekten sonra tekrar yalnız başına odasına girdi, Rolling Stones plağını son olarak pikabına koydu, babasının silahını aldı ve başına ateş ederek intihar etti.

• • •

a) Her yıl, 1 milyonun üzerinde Amerikan genci evden kaçıyor.

b) Yaklaşık 1.3 milyon Amerikan gencinin içki problemi var.

c) Her yıl 1 milyon genç kız hamile kalıyor (yaşları 13-19). Bunların 30.000 civarında olanlarının ise yaşları 15'den aşağı.

d) Her 9 liseliden bir tanesi her gün esrar içiyor. (3 yılda % 80 artış var.)

e) İntihar oranı gençlerde (13-19) % 124 arttı. Son yirmi yıldır, hemen hemen her yıl 250.000 genç intihara teşebbüs ediyor ve ortalama 10.000'i teşebbüslerinde başarılı oluyorlar.

Maria ve Joe yaşları 15-24 arası olup, her yıl kendisini bu intihar fırtınasına kaptıran 250.000 Amerikan gencinden ikisi. Amerikan gençlerinde ölüm sebeplerinin listesinde kazadan sonra ikinci yeri intihar alıyor. Belki de birinci, çünkü ilgililer genellikle intihar olaylarını, aileleri, moralman korumak amacı ile kaza olarak listeye alıyorlar; öte yandan yine birçok ilgililer kazaların çoğunun intihar olduğundan da şüpheleniyorlar -tek yolcu-lu otomobil kazalarından. Bazı araştırmacılar intihar teşebbüslerinin 400.000 gibi olağanüstü bir rakama vardığını belirtiyorlar. En iyimser istatistikler dahi, Amerikan gençliğinin intihar fırtınasının son 30 yılda 3 misline fırladığını gösteriyor.

Amerika kıtasının halkını doğudan batıya, kuzeyden güneye kat eden intihar dizileri oldu.

Şubat 1984 -New York'un bir bölgesinde 13 yaşındaki bir genç çocuk kasabanın ortasındaki parkta kendini astı.

10 gün sonra -New York'un bir bölgesinde 14 yaşındaki bir genç kendisini evlerinin bahçesinde ağaca astı.

2 gün sonra -New York'un başka bir bölgesinde 19 yaşındaki genç, kız arkadaşı ile olan ilişkiye bir süre ara verme kararlarından sonra tabancası ile kendini vurdu.

Gençlerin hiçbirisinin ötekilerle herhangi bir tanışıklığı veya ilişkisi yoktu, hepsinin şu veya bu sebepten bunalımda, stresste oldukları söylendi. Fakat intihar?

Dallas'ta 7 genç (13-19) 1983 yılının değişik zamanlarında hayatlarına son verdiler.

Tarih boyunca bazen bu tip intihar olayları cereyan etmiştir; örneğin 1774'te Goethe'nin* Genç Werther'in Acıları *adlı romanının baskısı Avrupa'daki gençlikte büyük bir intihar dalgasına sebep olmuştur.

Fakat bu son yıllarda görülen olayların sebepleri daha karmaşık.

İntihar bulaşıcı mı? Niçin gençler bu yolu seçiyorlar?

Bazen sebep tek olabiliyor: aşkın son bulması, işini kaybetmek, kötü bir not gibi.

Bir kişinin hayatını noktalaması o kadar kolay ve basit olamaz. Kişinin psikolojik, sosyal, hattâ biyolojik faktörlerin, kendi çevresinde karmaşık bir şekilde daralıp düğümlenmesi ile belirlenen bir sonuç olabilir. Bu dönemde ABD'de şimdiye dek olduğundan çok daha fazla genç var. Dolayısı ile çekişme, müsabaka, yarışma her zaman olduğundan fazla -üniversitelerde iş bulmak için derslerde, mevki yarışında ilgi, hattâ arkadaşlık ve sevgide. Öte yandan baskının fazlalaşmış olduğu şu gençlere destek azalmış durumda. Amerika'da bugün hemen hemen bütün evliliklerin yarısı boşanma ile sonuçlanıyor. Nerede ise bir o kadar çocuk tek ebeveyn ile büyümesini tamamlıyor, tabiî anne babanın çalıştığı aileler gözönüne alındığı zaman, anne babaların çocuklarına o ölçüde az zaman harcadıkları görülüyor. Uyuşturucu madde ve alkole alışanların sayısı her geçen gün artış gösteriyor. Belki uyuşturucu ve alkol intiharın dolaysız nedenleri arasında değil; fakat bunalım içindeki bir kişiyi, daha derin depresyona sokabiliyor ve belki intihara karşı zayıf düşürebiliyor. Özellikle gençlerde kişisel mücadeleler dünya karanlık görünüyor veya dünya kötüye gittikçe kişisel mücadeleler daha da kötü görünmeye başlıyor.

Fakat hiçbir faktör neden bu kadar gencin hayatlarına kıydıklarını açıklamıyor, çünkü aynı olayları aynı hayat tarzını yaşayan birçok genç intiharı seçmiyor. Gerçek şu ki, intihar eden gençlerin çoğu gerçekten ölmek istemiyor; eğer problemlerine başka bir çözüm yolu bulsa, bunu seçmezlerdi. Depresyon içinde intihara hazırlanan kişi bir tünele girmiş gibi oluyor, acıları, problemleri onu başka çare ve imkânlar karşısında kör ediyor. California-Los Angeles psikiyatristlerinden, gençlerdeki intiharlar hakkında kitap yazan doktorlardan biri, Dr. Peck "acı, üzüntü, boşluk hisleri özellikle, daha fazla dayanamayacağım hisleri geçecek, belki 1 saat, 1 gün, 1 ay, fakat geçecek; her şey normale dönecek ve sen yine hayatta olacaksın ve hayatta olduğun için mutlu olacaksın" diyor. Bazı gençler olduğuna da inanıyor ve belki bu yüzden sıkıntılarını içlerine atıyorlar. California'da yapılan bir çalışma gençliğin en az yarısının lise çağına gelinceye kadar ciddi olarak intihar ihtimalini düşündüğünü gösterdi.

1976'da 16 yaşındaki Californialı genç, bir sabah arkadaşına ben yakında cennete gidiyorum dedi, o gün sınıfın ortasında silahını çıkarıp kendini vurdu. Aynı bölgede kısa sürede intihar eden 12 gençten biriydi. İlk olarak o yıl, "San Moteo bölgesi olaylar ve intihar merkezi" çalışmaya başladı. Bugün ABD'de bu merkezlerden 300 civarında var ve gayet aktif çalışmalar yapılıyor. □

BHOPAL'DEN VIRGINIA'YA

Çokuluslu yatırımların kurbanları

Metropol ülkelerde yaşayanların, gerek kendilerine, gerekse çevrelerine tahribat yapan sanayi dallarından kurtulmak için verdikleri uğraşı anlamamak mümkün değil. Yabancı sermayeyi aşırı taleplerle ürkütmek istemeyen, üstelik bunu günümüz dünya buhranının belirsizlikler ortamı içinde olanaksız gören Üçüncü Dünya devletleri de bu senaryonun önemli aktörleri...

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin nezaretinde inşa edilen ekonomik düzen, sadece metropol ülkeler ve çokuluslu şirketlerin idame ettirdikleri bir düzen değil. Metropol sermayenin üretim kararlarını dünya ölçeğinde aldığı, doğrudan yapılan yabancı yatırımları üzerine kurulu bu düzen, geniş bir consensus tabanı üzerine kurulu.

FARUK TABAK

Geçtiğimiz ay ABD'nin Virginia eyaletinde üç gün gibi kısa bir süre içinde iki kitlesel zehirlenme tehlikesi atlatıldı. Kimyevî maddeler ve tarım ilacı üretiminde uzmanlaşmış **Union Carbide** şirketinin bu eyaletteki fabrikasında meydana gelen gaz kaçaklarının neden olduğu panik, kapanmış gibi durán bir dosyanın yeniden açılmasına yol açacak gibi görünüyor. Fasılalarla da olsa, sanayileşmenin özellikle Üçüncü Dünya'da ihmal edilen güvenlik boyutunun gündeme gelmesi, oluşturduğu tartışma ortamı açısından hayatî bir öneme sahip. Çünkü olayların trajikliği ve vehameti kendiliğinden bu tartışma ortamını canlı tutmak için yeterli değil. Nitekim, 1984 yılının son aylarında patlak veren Bhopal ve Mexico City facialarının dünya kamuoyundaki yankıları da, olayların ilk sıcaklığının yarattığı feverandan sonra, canlılığını önemli ölçüde yitirerek yerini tam bir ölüm sessizliğine bırakmıştı. Hatırlanacağı gibi, Bhopal'de bir haşere ilaç fabrikasının gaz tankından sızan metil izosiyanitin neden olduğu zehirlenme, Mexico City'de ise likid gaz depolarında meydana gelen patlama toplam olarak üçbinin üzerinde can kaybıyla sonuçlanmıştı.

Bu olaylara ilişkin tartışmalar, en hararetli anında bile, önemli bir asimetriyi yansıtıyor: Özellikle Bhopal ve Mexico City olaylarından sonra, Batı dünyası benzer bir senaryonun kendi mekanlarında da sahnelenme olasılığı üzerine yoğun bir tartışmaya tanık olurken, olaylara sahne olan ülkelerde ise bunun tam karşıtı bir suskunluk hüküm sürüyordu. Virginia'da karşılaşılan tehlike kuşkusuz bu asimetriyi daha da güçlendirecek, tartışmaların mihenk noktasını iyiden iyiye Batı'ya kaydıracak. Öte yandan böyle bir tartışma ortamının Üçüncü Dünya'nın biçimsel dahi olsa demokrasi geleneğine sahip nâdir birkaç ülkesi arasında yer alan Meksika ve Hindistan'da bile oluşamaması bu sükûnete özel bir anlam kazandırıyor.

Alabildiğine Batı-merkezci bir perspektiften de olsa, bu olayların bazı çevrelerce sorgulanıyor olması İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan ekonomik işbölümü ve dünya düzenine dair soruları gündeme getirdiği ölçüde önemli. Ancak bu tartışma ortamının metropol ülkelerin yanı sıra dünya sisteminin periferisinde yer alan Üçüncü Dünya ülkelerini de içine alan bir diyaloga dönüştürülmemesi neticesinde, dünya ekonomik işbölümünün uzun dönemli sonuçlarının sorgulanabileceği bir platform oluşamadı. Böylece bu tek-yanlı sorgulama kaçınılmaz sonucunu verdi: İronik gözükmesine karşın, Bhopal ve Mexico City'deki felâketler Üçüncü Dünya'da hiçbir iz bırakmazken, metropol ülkelerde benzer sanayi dallarında güvenlik önlemlerinin artırılmasıyla sonuçlandı.

Kısacası, Hindistan ve Meksika vakalarından sonra, metropol ülke insanlarının kendilerini güvencede hissetmeleri tepkilerin kolayca yok olmasının en önemli nedeniydi. Olayların hemen akabinde çok sayıda çokuluslu şirket Üçüncü Dünya'ya yerkürenin her yerinde aynı altyapı-teknoloji ve güvenlik tedbirleri kullandıklarını anlatırken, Batı'yı böyle bir kazanın kendi sınırları içinde mümkün olmadığına ikna etmeye çalışıyordu. Durumu en iyi biçimde özetleyen herhalde bu söylemin tüm paradoksallığı. Yeni gelişmeler, metropoldeki güvenlik tedbirlerinin daha yakından izlenmesini getirecek beraberinde.

Kısa dönemde güvenlik tedbirlerinin artırılmasıyla sağlanan güvence, uzun dönemde toplumsal ve ekonomik maliyeti yüksek bu tür sanayi dallarının, metropol ülkelerden bu maliyeti suskunluklarıyla düşürecek periferi ülkelere transferiyle maksimum sınırlarına ulaşacak. Metropol ülkelerde yaşayanların, gerek kendilerine, gerekse çevrelerine tahribat yapan sanayi dallarından kurtulmak için verdikleri uğraşı anlamamak mümkün değil. Yabancı sermayeyi aşırı taleplerle ürkütmek istemeyen, üstelik bunu günümüz dünya buhranının belirsizlikler ortamı içinde olanaksız gören Üçüncü Dünya devletleri de bu senaryonun önemli aktörleri... suskunlukları ise en can alıcı replikleri.

Yeni ekonomik düzen

Oysa İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin nezaretinde inşa edilen ekonomik düzen, sadece metropol ülkeler ve/veya çokuluslu şirketlerin idame ettirdikleri bir düzen değil. Metropol sermayesinin üretim kararlarını dünya ölçeğinde aldığı ve uygulamaya koyduğu, doğrudan yapılan yabancı yatırımlar üzerine kurulu bu düzen, geniş bir konsensus tabanı üzerine kurulu. Periferide gerek sanayileşmeden tüm siyasal çevrelerin bekledikleri yeni ekonomik düzen, gerekse ücretli işçi istihdamını çevreleyen politik ve hukukî koşulların toplumsal kapsamı komprador olarak nitelenebilecek gruplarla sınırlı kalmayan bir ideolojik çerçeveyi gerekli kılıyor. Öyle ki, muhalifleri tarafından dünya sistemine yöneltilen eleştiriler, dünya düzenin vaadettiği sanayileşme programından dolayı değil, ama bu vaadi tam anlamıyla yerine getiremediği ve getiremeyeceği teşhisinden kaynaklanmakta.

Pax Americana arifesinde, önce dünya buhranı, sonra da savaş nedeniyle azalan ticaret hacmiyle birlikte uygulamaya konan sanayileşme programları, soğuk savaş ortamında yabancı sermayeye çıkarılan davet sonucunda dünya ekonomisinin gerekliliklerine uygun olarak sürdürüldü bir kısım az gelişmiş ülkede. Savaş sonrası dekolonizasyon döneminde iktidarı ele geçirebilen ulusal kurtuluş hareketleri de, ekonomik bağımsızlık için sanayileşme programlarını siyasal şiarları yaptılar. Dünya ekonomisinin genişleme döneminde her iki strateji de -bağımlı ve otarşik sanayileşme- varlıklarını idame ettirme olanağını buldular. Fakat 1970'lerin başından bu yana hüküm süren dünya buhranı sonucunda, otarşik sanayileşme taraftarları stratejik dönemeçlerle karşılaştı. Buhran, dünya ekonomisinin empoze ettiği işbölümü dışında kalan ekonomilere kumanda edenleri otarşik politikalarını gözden geçirmíe zorunda bıraktı. Bundan önceki dönemde ekonomi politikalarını sanayileşme üzerine kurmuş bu devletler, aynı doğrultuda yol alabilmek için orijinal siyasalarına pek uymayan bir seri yeni düzenleme yapma yoluna gittiler. Böylece, yabancı sermaye yatırımlarına ve uluslararası malî fonlara ulaşma yolu açık tutulacaktı.

Şimdiye dek bağlantısızlar hareketinin önsaflarında yer alan ve iktisadi açıdan otarşik bir yapı oluşturmaya çalışan Hindistan'ın son yıllarda buhranla birlikte takip etmeye başladığı yeni rota -kestirilebileceği gibi- çokuluslu şirketlerin hareket serbestisini sağlamaya yönelik. Uzunca bir süre bu tür şirketlerin operasyonlarını kısıtlama ve denetlemeye yönelik, bir politik stratejiden sonra, bu yön değiştirme, yabancı sermayeyi kendi topraklarına çekmek isteyen pek çok talibin bulunduğu bir ortamda, Bhopal olaylarının hoşnutsuzluğu üzerine feda edilemezdi. Tam yabancı sermaye patlaması beklendiği bir anda, 1947'den bu yana Hindistan topraklarında faaliyette bulunan **Union Carbide**'da (UC) patlak veren bu olay, beklenenden farklı bir patlamaydı. Hintli iş ve iktidar çevrelerinin olaydan ne denli rahatsızlık duyduklarını tahmin etmek güç olmasa gerek. Kazadan hemen sonra UC'nin önerdiği bir milyon dolarlık tazminata karşı, kazazedeler için 15 milyar dolarlık tazminat talebiyle mahkemeye başvuran Amerikalı üç avukattan Melvin Belli'nin San Francisco'dan olay mahalline gitme niyetinden işadamları ve devlet görevlileri rahatsız oldu. Belli'nin bürosuna telefon eden ve eski bir polis görevlisi olduğunu ifade eden meşhul bir şahıs, yukarıda sözü edilen grupların UC aleyhine açılan davadan tedirgin olduklarını ifade ediyordu. Ayrıca, avukatın zi-

Mexico City'deki doğal gaz dolum tesislerindeki patlamanın bilançosu: 452 ölü, 4000 yaralı.

Mexico City'deki patlamanın sonrası: "Sonuçsuz çabalar"

yaretinin gerçekleşmesi halinde hayatının tehlikede olacağını ekliyordu.

Ayrıca 50'li ve 60'lı yıllarda teknisyen ve işgücünü yerli nüfustan istihdam etme koşulu ile üretim faaliyetine izin verilen UC'deki bu gelişme, şirketten çok Hintli teknisyenlerin bir beceriksizliği olarak telakki edilecekti metropol sermaye çevreleri tarafından. Başbakan Rajiv Gandhi olaydan hicap duyduğunu söylerken, öncelikle bunu kastediyordu. Hintli otoriterlerin ve iş çevrelerinin bu tutumları, çokuluslu şirketleri tümüyle periferiye dışsal hedef tahtaları olarak gören anlayışın geçersizliğini vurguluyor. Oysa yabancı sermaye gittiği ülkelerin ekonomik-politik ortamına bir şekilde içselleştirilmiş, yeni ve geniş çıkar grupları yaratmış organizmalar.

Bhopal trajedisi karşısında gösterilen suskunluk sadece iktidar ve iş çevrelerinin tercihlerini ve ekonomik strateji kaygılarını yansıtıyor olsaydı, anlaşılması bir hayli kolay olurdu. Genel seçimler arifesinde meydana gelen böyle bir olay, muhalefet tarafından seçim malzemesi olarak dahi kullanılamadı. Eğer böyle bir facia Batı'da meydana gelseydi, büyük bir ihtimalle hükümetin istifası ile sonuçlanırdı. Oysa muhalefetin kalkınma maddi eleştirisinden ve yabancı sermayeye karşı takınacağı tavırdan bağımsız olarak kullanabileceği önemli deliller vardı elde, politik malzeme olarak. İktidardaki Kongre Partisi'nin Madya Pradeş'deki eyalet yöneticisiyle UC'nin ileri gelenleri arasındaki aşırı yakınlık, daha önce küçük çapta da olsa fabrikada bu tür olayların her an patlak verebileceğine dair ipuçlarının gözardı edilmesi gibi temalar seçim malzemesi olamadı. Başbakan Gandhi'nin ancak ölü sayısı bini aşınca olay mahalline gelmesi bu açıdan çok anlamlı. UC'nin Hindistan'da **25 tane daha** buna benzer fabrikasının varolduğu düşünülürse, tepkisizliğin vehameti daha açık ortaya çıkar. Tabiî aynı neden, muhalefet partisinin böyle bir organizmayla uğraşmanın uzun dönemde kendisine getirebileceği zarardan dolayı susması hipotezini de destekler. Yeni Delhi'de 50 kadar zehirli gaz kurbanının ABD Büyükelçiliği önünde yaptığı protesto gösterisi, olay sonrası kaçan gazın nötralizasyon işlemi için yeniden faaliyete geçen fabrikanın önünde gösteride bulunan 2000 kişinin polis-coplarıyla uzaklaştırılması ve bunlara benzer eylemler, ne kadar cılız olursa olsun, siyasal düzeyde yansımasını bulamadı. Yalnızca, nüfusun yoğun olduğu yörelerde tehlikeli madde imalatının yasaklanacağını açıkladı Rajiv Gandhi. Böyle bir yasa zaten son 10 yıldır yürürlükte. Ancak bu yasaya istinaden hiçbir proje onaydan geri çevrilmemiş bugüne dek.

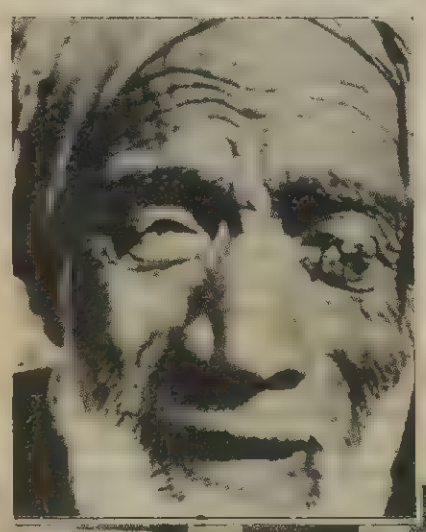

Benzer şekilde, Mexico City'deki devlet işletmesi PEMEX'in (Pétroles Mexicanos) San Juan Ixhantepei'deki sıvılaştırılmış doğal gaz dolum tesislerindeki patlamanın yol açtığı can kaybı (452 ölü, 4000'in üzerinde yaralı) dünyanın hemen hemen her köşesinde yankılar uyandırdı. Ama Meksika basını olayı telegrafik bir biçimde geçiştirdi. Soruşturma görevlileri kazanın aydınlatılması için tanıklık yapabilecek herkesin öldüğünü ileri sürerek başladılar işe. Böyle bir başlangıç sonucunda araştırmaların nereye varabileceğini kestirmek çok güç olmasa gerek. Güçlü bir devletçi geleneğe ve fiilî bir tek-parti sistemine sahip olan Meksika'da muhalif çevrelerin sesinin zaten kısık olduğu da ileri sürülebilir.

Bhopal'de fabrikanın alarm sirenini duyan yüzlerce insan ölümcül gaza doğru koştular.

Emeğin pazarlık gücü

Metropol ülkelerde gerek dünya sisteminin kendi mantığından kaynaklanan süreçlerden dolayı, gerekse tarihsel gelişmenin doğurduğu sosyal yapıdan dolayı emeğin sermaye karşısındaki pazarlık gücü göreli olarak yüksek. Böyle olunca, metropol ülkelerdeki çalışma ve yaşam koşulları standartlarının korunması/iyileştirilmesi sermaye açısından zorunlu oluyor. Öyle ki, Nijerya'dan Yeni Zelanda'ya kadar 38 ülkede üretim birimi bulunan UC, Bhopal olayları sırasında Hint kamuoyundan çok Batı'daki kamuoyuna güvenlik tedbirlerinin yeterli olduğunu anlatmaya çalıştı. UC'nin üretim ağının merkezi olmanın ağırlığıyla Amerika'daki yetkililer eşitlikçi bir diskura girme gereksinimi duyarken, aynı şirketin Fransa Béziers'deki üretim birimi başkanı Heinz Trautmann "Fransa'daki koşulların Hindistan'dakilerle kıyaslanamayacağını" ifade ediyordu. Amerika'da Bhopal olaylarının nedeni anlaşılıncaya kadar metil izosiyonit üretimi ve dağıtımı durduruldu UC birimlerinde; güvenlik önlemleri, denetlemeler yapılarak gözden geçilirdi. Sadece UC'nin rahatı kaçmadı bu olayda. **Dow Chemicals** ziraî ve sınaî kimyasal madde üretiminin bir başka önde gelen ismi, güvenlik önlemlerine ilişkin tüm düzenlemeleri ülke çapından gözden geçirmek zorunda kaldı. **American Cyanamid** şirketi benzer bir operasyonu Texas'tan New York'a kadarki yelpaze içinde gerçekleştirmek zorunda kaldı. Kimya sanayinin devlerinden **Du Pont**'un özel güvenlik timleri yerel otoriterlerle birlikte eğitim ve uygulama programları düzenlediler. Béziers'deki güvenlik önlemlerinin etkinliği ve bu nedenle toksit tehlikelere karşı hazırlanan ORSEC-TOX planı Fransa Çevre Bakanı Huguette Bouchardeau tarafından mecliste tartışmaya açıldı.

Mexico City olayından sonra ise, ABD'de benzer güvenlik paketleri uygulamaya konuldu. New Jersey'deki Linden ve Carteret kasabalarındaki 10 katlı apartman binalarından daha yüksek gaz depolama tankları nedeniyle Newark Uluslararası Havaalanı'nın muhtemelen maruz kalabileceği bir yangına karşı büyük önlemler alındı. Kuşkusuz, her iki olayın da yankılarının en güçlü biçimiyle Amerika'da ses bulması bir rastlantı değil. ABD, böcek ve tarım ilaçları üretiminde ve tüketiminde ilk sıraları alan bir ülke. Hacmi bir milyar tonu aşan üretimi dışında 79 milyon pound da ithal ediyor. Ayrıca 219 petrol rafinerisi ve 250.000 millik bir gaz iletim-taşıma şebekesiyle, 1.3 milyon millik doğal gaz çıkarma yatağı üzerinde oturuyor ABD.

Ekoloji hareketi

Böyle bir şebekenin sosyal baskılar sonucunda, güvenlik için kimya sanayi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 30'unu bulan paylar ayırmak zorunda kalırken, öte yandan tabiatı kirletmesi ve hayatî tehlike yaratması açısından metropol ülkelerde bu tür sanayiler politik ve ideolojik sorunlara neden oluyor. Metropol ülkelerde bu eğilimi en iyi biçimde temsil eden ve çevre sorunlarını politik lügatçeye sokan hareket, ekoloji hareketi. İnsanların hayatlarına dair her türlü süreç üzerinde karar mekanizmalarına katılması fikrinin yaygınlaşmasına öncülük eden ekoloji hareketi Batı'da geniş bir izleyici kitlesi oluşturdu. Ancak, kendi içinde metropol ülkelerde karara katılım ve çevre duyarlılığı yaratma açısından kaydettiği gelişmeler ne olursa olsun, ekoloji hareketi üretici sermayenin alabildiğine uluslararasılaştığı bir dönemde ulusal manevra alanlarıyla sınırlı kaldı: Bu nedenle de, tabiatı ve insan hayatını tahrip eden sanayi dallarının periferiye aktarılması sürecine ideolojik bir formülasyon hazırladı. Üstelik, böyle bir niyeti olmamasına rağmen. Metropolün sınırları dışına itilen endüstrilerin transfer oldukları yerlerde yaratacağı sorunlar, ekoloji hareketinin ilgi sahası içinde değil. Üçüncü Dünya devletlerinin "yeni uluslararası ekonomik düzen" formülüyle bu endüstrilere sorgusuz sualsiz sahip çıkması da bu transferin diğer boyutunu oluşturuyor.

Sermayenin enternasyonalizmi

Oysa ulusal sınırlarla bağlı kalmayan bir örgütlenme modeli, metropol standartlarının dünya ölçeğinde uygulanıp uygulanamadığını kontrol imkânı verir. Bazı sanayi dallarının Üçüncü Dünya'ya transferi metropol ülke insanları için tehlikeli olduğundan dolayı değil, emek-gücünün ucuzluğu ya da pazar olanakları gibi değişkenlere bağlı olarak gerçekleşmeli en kötü ihtimalle. Tıpkı riskli işlerde çalışanların risk karşılığı daha yüksek ücretle çalışması yerine tehlikeyi minimize edecek harcamaları ücret tartışmasının önüne alan sendikacılık mantığıyla ele alınmalı konu. Yoksa, sermayenin enternasyonalizmine ulusal sınırlarla kalan örgütlerle karşı koymaya çalışmak sisteme muhalif gibi görünen hareketleri sonunda amaçladıkları hedeflerden oldukça uzaklara düşmeye mahkum ediyor. Ya devletlerin karşı konulamayan toplumsal ağırlığından dolayı ya da sanayileşmeden umulan medet yüzünden suskun kalan Üçüncü Dünyalıların da güvenliği için, tüm diğer anti-sistemik hareketler gibi ekoloji hareketin de global ölçekli yeni temeller üzerinde oturtulması politik açıdan daha anlamlı. Aksi takdirde, Régis Debray'nin iddia ettiği gibi, Üçüncü Dünya'nın Batı karşısında tek kozu demografik büyümenin kıyas götürmez bir biçimde kendi lehine olması ve bu büyümenin sistemde yaratacağı gerilimler olacak. Tabiî bu da, demografik ögenin Bhopal türü kazalarla önemli kayıplara uğramamasına bağlı.

İdeolojik ve örgütsel bir temelin eksikliği enternasyonalizmi salt dekoratif anlamda sokar politik prâtiğe. Nitekim, Bhopal ve Mexico City olaylarından sonra metropol ülkelerin periferi adına gösterdikleri tepkiler sembolik düzeyde kaldı. Bhopal'de kurban sayısı artarken UC'nin dünyanın dört bir yanında çalışanları bir dakikalık saygı duruşunda bulundular. West Virginia'daki merkezde bayraklar yarıya indirildi ve şirketin tüm Noel partileri iptal edildi. Bu arada Uluslararası Kimya İşleri Sendikaları Federasyonu (ICEF) Cenevre'de yayınladığı bildiride çokuluslu şirketlerin sorumluluklarının bilincinde olmaları ve güvenlik önlemlerinin titizlikle uygulanmasına dikkat etmeleri gerektiği belirtildi.

Kısacası, sermayenin ekonomik enternasyonalizmine karşı politik bir alternatif bulunamadıkça dünya ekonomik işbölümü periferinin aleyhine işleyen yapısıyla sapsağlam ayakta kalacak. Bhopal'de UC'nin çevresindeki insanlar sızıntı nedeniyle hayatlarını kaybederken, fabrika ve içinde çalışan 120 kişinin sağ kalması bu işbölümünün idame ettiğinin belki de en anlamlı sembolü. Avrupa'da 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden tekstil tezgahlarına saldırılar, Luddist hareket ve benzeri akımlar sanayileşmeyle bir nev'i hesaplaşma çabalarıydı, iyi ya da kötü. Bhopal'de fabrikanın alarm sirenini duyunca yüzlerce insanın fabrikada yangın çıktığını zannederek, ölümcül gaza doğru koşuşunun simgelediği ise bambaşka bir mentalite. Albert Hirschman'ın dediği gibi, Üçüncü Dünya sanayileşmeden yepyeni bir toplumsal düzen getirmesini beklemişti, oysa sanayileşme hiçbir şey getirmedi beraberinde: Tabiî, mamul madde haricinde. □

FRANSA: GÖKKUŞAĞI SAVAŞÇISI MI, SOSYALİSTLER Mİ?

Kim yara aldı?

"Gökkuşağı Savaşçısı" Auckland'da battı ama Sosyalistler'i de beraberinde batırdı!

HAKAN KENİ

"Bu durum artık devam edemez." Mitterand'ın bu cümleyle baslayan mektubu Basbakan Fabius'un eline geçtikten 24 saat sonra Savunma Bakanı Charles Hernu ile Dış Haberalma Servisi (DGSE) şefi Pierre Lacoste istifa ediyordu.

'86 Martı'nda yapılacak olan parlamento seçimleri öncesinde Sosyalistleri iyice yıpratan "bomba skandalı" 10 Temmuz'da Greenpeace örgütünün "Rainbow Warrior" (Gökkuşağı Savaşçısı) isimli gemisinin Yeni Zelanda'nın Auckland limanında bombalanması ile başladı. Olaydan bir süre sonra Yeni Zelanda yetkilileri elde edilen kanıtlara göre olaydan DGSE'nin sorumlu olduğunu açıkladılar ve bu servisin üyesi olan Dominique Prieur ile Alain Mafart tutuklandı.

Fransızlar önce bu iddiayı yalanladılar. Fakat özellikle Fransız basınının "rahat durmaması" üzerine hükümet olayı "soruşturmaya" başladı.

Hükümet adına soruşturmayı yürüten Bernard Tricot 17 gün süren çalışmasından sonra 29 sayfayı bulan raporunu Eylül ayının ilk günlerinde açıkladı.

Rapora göre DGSE ajanları, Fransa'nın nükleer denemeler yaptığı Mururoa mercan adası civarında protesto gezisi yapacak olan "Rainbow Warrior" hakkında "bilgi toplamak" ve "gözlemek" üzere Auckland'da bulunuyordu. Sabotaj için değil.

De Gaulle döneminin tecrübelilerinden olan Tricot "politik" olmayı da ihmal etmiyordu: "Rapor, DGSE dökümanlarına istinaden" hazırlanmıştı. Kayıtlara geçmeyen "şifahi direktifler" sözkonusu olabilirdi...

Raporun açıklanmasından sonra Yeni Zelanda Başbakanı David Lange "gerçeklerin üzeri örtülemeyecek kadar saydam" olduğunu söyledi. **Le Monde**'un rapor hakkındaki yorumu ise "inanmak için çok mükemmel"di.

Bu arada geçen ay başında **New Zelland Herald** gazetesinde "DGSE ajanlarının "Rainbow Warrior 'u gözlerken kullandıkları 'Ouvea' adlı yatta patlayıcı madde taşıdığına dair kalıntılara rastlandığı" haberi yer alıyordu.

Tricot'nun raporuna göre bu yılın başında o zaman Nükleer Denemeler Merkezi yöneticisi olan Henri Fages'in, Greenpeace'in bölgedeki faaliyetleri konusunda DGSE şefi Lacoste'u uyardığı belirtiliyor. Fages daha sonra, "Rainbow Warrior"un Mururoa'nun hemen 12 mil açığında "gezinti" yapmaya niyetli olduğunu görünce Mart ayının başında Hernu'ya bir pusulayla "endişeleri"ni iletiyordu.

Fransız basınının iddialarına göre Hernu ile birlikte eski Genelkurmay Başkanı Lacaze, şimdiki Genelkurmay Başkanı Saulnier ve eski DGSE şefi Lacoste olayla ilgili açıklanmayan bilgilere sahip. Son olarak Fabius Hernu ve Lacoste "resmen" suçladı ve emri onların verdiklerini açıkladı.

Olayın en fazla tartışılan yönlerinden biri de Mitterand'ın olayla ilgisi. Hükümet çevrelerine göre Mitterand, iki Fransız ajanının tutuklanmasından (22 Temmuz) bir hafta sonra İçişleri Bakanı Joxe tarafından "bilgilendirildi." Fakat bu tarihle Mitterand'ın Tricot'yu soruşturma için görevlendirmesi arasında tam üç haftalık bir süre var. Mitterand'ın soruşturma için neden bu kadar beklediği merak konusu.

Le Monde'un iddiasına göre ise Mitterand olaydan hemen 8 gün sonra, 18 Temmuz'da Joxe tarafından haberdar edilmiş bulunuyordu...

Üç cephede...

Son olay Fransızların Greenpeace'e karşı ilk saldırısı değil. 1972'de Mururoa yakınlarında Greenpeace gemisi bir Fransız sahil koruma botu tarafından tahrip edilmiş, gemide bulunan örgütün başkanı David Mc Taggart ile arkadaşları Fransız denizciler tarafından fena halde dövülmüştü.

Greenpeace örgütü bölgedeki çalışmalarına devam etmekte ısrarlı. Örgütün bir gemisi daha bölgeye gitmek üzere Amsterdam'dan hareket etti.

Bölgedeki çevre sorunları üzerine en fazla titizlenen Yeni Zelanda'nın sosyalist başbakanı (İşçi Partisi) Lange da olaydan en fazla yararlananlar arasında.

Seçimlerden altı ay önce meydana gelen bu skandal sağ kesim için de önemli bir malzeme niteliği taşıyor. Sağcılar silahlı kuvvetlerin başkomutanı da olan Mitterand'ı yalancılıkla itham ediyor. Sağ kesimden bir politikacı olan Roger Chinaud Mitterand'ı "Nixon'ın Amerikalılara söylediğinden daha fazla yalan söylemekle" itham etti ve son olayla Watergate skandalı arasında benzerlik olduğunu vurguladı.

Yalancılık konusundaki sert eleştirilerine rağmen sağ kesim olayın "savunma"yla ilgisine yönelik eleştiri yapmaktan kaçınıyor.

İstifa eden Hernu orduyla olan "sağlam" ilişkileriyle tanınıyordu. Merkezci olarak anılan Hernu 1977'de sosyalistleri nükleer silahlara karşı çıkmamaları konusunda ikna etmişti.

Mitterand'ın genelkurmay başkanını feda edip, orduyla ilişkilerini bozmamak için Hernu'nun istifasını istediği sanılıyor.

Mart ayında yapılacak seçimlerde Sosyalistlerin parlamentoda çoğunluğu kaybedeceklerine mutlak gözle bakılıyor. Önümüzdeki dönemde parlamentoda çoğunluğu olmaksızın başkanlık görevine devam etmek durumunda kalacak olan Mitterand için bu olayda "şahıs olarak yıpranmamak" da önem taşıyor.

10 Temmuz'daki patlamanın yankıları 18.400 km. ötedeki Paris'i Auckland'dan daha fazla sarsıyor... □

Güney Pasifik stratejisi

De Gaulle'ün "Atlantik'ten Uzallara Avrupa" sloganıyla özetlediği iki süper güçten bağımsız güçlü bir Avrupa hedefi, Fransa'nın dış politikasının temelini oluşturuyor. Bu politikanın inandırıcı olması ise Fransa'nın konvansiyonel silahlar yönünden güçlü olmasının yanı sıra özerk bir nükleer vurucu güce sahip olmasını da gerektiriyordu.

Fransa, 1960'da ABD, SSCB ve İngiltere'den sonra nükleer kapasiteye sahip dördüncü ülke oldu. Gerekli nükleer denemeleri gerçekleştirebileceği tek yer ise Güney Pasifik'teki Mururoa mercan adasıydı. 1966 yılından beri Fransızlar burada 100'ün üzerinde nükleer deneme yaptılar. Bunlardan sonuncusu geçen Mayıs ayında gerçekleştirildi: Hiroşima'ya atılandan 10 kez güçlü, 150 kilotonluk bir bomba... Fransızlar bu adada ayrıca Hades taktik füze başlıkları ile M4 denizaltı füzelerinin denemelerini de yapıyorlar.

Fransız Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Patrick Nicoloso denemelerin vazgeçilmezliğini şöyle açıklıyor: "Fransa'nın savunması için bu denemeler zorunludur. Devam edeceğiz." Genel olarak Fransızlar "ulusal güvenlik" sorunu olarak değerlendiriyorlar bu adadaki nükleer denemeleri.

Bölgede yaptığı nükleer denemeleri 1958'de durduran ABD ise Kwajalein mercan adalarını nükleer başlık taşımayan MX füzeleri için hedef olarak kullanıyor. Son olarak 23 Ağustos'ta Kaliforniya'dakı Vanderberg üssünden fırlatılan 6 başlıksız MX füzesi 6.500 km. yol katederek Kwajalein'deki hedeflerini vurdu. Bu adada ayrıca 1959'da 1 milyar dolara inşa edilmiş olan bir ABD üssü de bulunuyor.

Avusturalya ve Yeni Zelanda Fransa'nın bölgedeki nükleer denemelerine uzun bir süreden beri karşı çıktıkları gibi, bölgeyi nükleer silahlardan arındırma gayreti içindeler. Yeni Zelanda'daki İşçi Partisi hükümetinin başbakanı Lange, bir süre önce özellikle ABD'ye yönelik olarak nükleer silah taşıyan gemilerin ülke limanlarına gelmesini yasaklamıştı. ABD de bu kararından dolayı 1951'de imzalanan ANZUS Paktı'nı ihlal ettiği gerekçesiyle Yeni Zelanda'yı suçlamıştı.

Güney Pasifik'in nükleer silahlar meydanı olmaması yolunda aktif olarak çaba gösteren Lange'ın önerisiyle 11 bölge ülkesi (Avusturalya, Yeni Zelanda, Batı Samua, Tuvalu, Nieu, Fiji, Cook Adaları ve Kiribati, Papua Yeni Ginesi, Tonga, Nauru, Salamon) Rarotonga'da (Cook Adaları) "bölgenin nükleer silahlardan arındırılması" için bir anlaşma imzaladılar. Anlaşma, güney yarımkürenin yaklaşık dörtte birini oluşturan bölgede nükleer silah denenmesini, üretilmesini, depo edilmesini yasaklıyor. Nükleer silah taşıyan gemilerin limanlara gelmesi konusunda ise kararı tek tek ülkelere bırakıyor. Mitterand yönetimi bu konuda şimdiye kadar resmî bir görüş bildirmedi.

Fransa'nın bu bölgede bir de Yeni Kaledonya sorunu var. Geçen yıl Fransa, tam bağımsızlık isteyen adanın yerlileri Melanezyalılara (Kanaklar) kısmi bağımsızlık için 1987'de referandum vaadetmesi bu adadaki kargaşalıkları ancak bir ölçüde engelleyebilmişti. 1984 Kasımı'nda gerçekleşen bu anlaşmaya rağmen daha sonra meydana gelen olaylarda 20 kişi öldü. Hem de bu yılın başında Mitterand'ın adaları ziyaretiyle gösterdiği "iyi niyete" rağmen...

Yeni Zelandalı bir dışişleri yetkilisinin dediği gibi bölge ülkeleri son olayda Fransa'nın tutumunu "yakından izliyor" ve hiçbiri Fransa'nın masum olduğuna inanmıyor. Gene aynı yetkili Fransa'nın bu olayda "yeteri kadar hüsnüniyetli davranmaması" ve bölge sakinlerini dikkate almaksızın nükleer denemelere devam etmesi halinde Avusturalya ve Yeni Zelanda'nın Melanezyalıların Fransa'ya karşı mücadelesine açıkça destek olabileceği"ni söyledi.

Kabak Hérnu'nun başına patladı

Bölgedeki nükleer denemelerin "Fransa'nın savunması için vazgeçilmez" olduğunu savunan Mitterand, Mururoa'yı ziyaret edeceğini açıkladı. 1960'da de Gaulle'ün Cezayir ziyaretinin hemen ardından Mururoa'ya gitmesinden sonra ikinci kez bir devlet başkanı nükleer adayı ziyaret ediyor. □

TAYLAND
500 askerin 9 saatlik darbesi

JÜLİDE ERGÜDER

"Tayland'dan hiçbir zaman tam manasıyla emin olamayız. Bu ülke, Vietnam'a karşı savunma hattımızı oluşturuyor. Ama gelin görün ki, ordudaki subayları, nedense, siyasetle daha çok ilgileniyorlar..."
International Herald Tribune, 11 Eylül 1985. Malezyalı bir öğretmenin son darbeye ilişkin görüşleri.

Tayland ordusu, gerçekten, ülke savunmasından çok, geleneksel olarak siyasetle ilgili. Hindiçini'nin sömürgeleştirildiği dönemde, ülke bağımsızlığını koruyabilmesini, modernleşmeye açık Çakri hanedanı hükümdarlarının başarılı denge siyasetine borçlu. O zamanki adıyla, Siyam İmparatorluğu'nun topraklarında karşı karşıya gelen İngiltere ve Fransa, sağından solundan bazı parçalar (bazı Kamboç toprakları) tırtıkladılar ve Laos ile Malezya üzerindeki himayesine son verdiler. Ama, küçük bir krallığa dönüşen Siyam, bu bölgenin sömürgelileştirilmeyen tek ülkesiydi. Müstemleke dönemin tek yadigârı, haritaya bakıldığında hemen görülen, güneydeki savunmaya son derece elverişsiz şerittir. Bir de tabiî, komşuları Kamboçya, Laos ve Birmanya ile yıllardır ardı arkası kesilmeyen sınır ihtilâfları...

Siyam Krallığı'nı 1932'de meşruti bir monarşiye dönüştüren şey, bir askerî darbeydi. Günümüze kadar, son 9 Eylül'deki dahil, tam 16 darbe ya da darbe teşebbüsü zincirini başlatan da. Hükümdarlığının şarta şurta bağlanmasından tedirgin olan son mutlak kral **Prajadhipok** (Rama VII), güzeller güzeli eşi İmparatoriçe **Rambhai Barni** ile birlikte hem tahttan feragat etmiş, hem de kendisini İngiltere'de sürgüne mahkûm etmişti. Prajadhipok'un oğlu olan şimdiki kral **Bhumipol Aduljadej** (48) ise, dilbilim uzmanı ve sanatçı kişiliğiyle, hele 1951'deki bir darbeyle silahlı kuvvetlere komuta etme yetkisi elinden alındığından beri, vaktinin çoğunu taşrada ve halkın arasında geçirmeyi tercih ediyor. Uzun lafın kısası, meydan biraz orduya kalmış gibi... Ordunun kendi içinde hiziplere bölünüp ikide bir darbeye kalkışmasına yol açan da, muhtemelen bu manevra serbestliği...

Topu topu 5 ölü

9 Eylül 1985 sabahı darbeci askerler başkentteki ikinci ordu karargâhı ile yakınındaki askerî radyo istasyonuna doğru harekete geçtiler. Açılan ateş sonucunda tankların -yani, kendi ölümünün- filmini çeken ünlü savaş muhabiri Neil Davis öldü. Radyoyu kısa bir süre ele geçiren darbeciler, hareketlerine gerekçe olarak, ülkenin iktisadi durumunun kötülüğünü gösterdiler. Birkaç saat sonra da sustular. Çünkü, Başbakan General Prem Tinsulanonda resmî bir ziyaret için Cakarta'da, Kral ve Kraliçe bir güney gezisinde, Veliaht Prens Maha İtalya seyahatinin hazırlığı içinde olmasına rağmen, ordu kumandanları başbakana sadık kalmaya karar vermişlerdi. Darbeci askerler küçük bir tank birliği ile birkaç havacının dışında, kimsenin kendilerine katılmadığını görünce, hemen teslim oldular. Darbenin liderleri olarak açıklanan ve teslim karşılığında Batı Almanya'ya gitmelerine izin verilen emekli Albay Manoon Roupkachorn, kardeşi Manas keza... Darbenin bilançosu 5 ölü, 60 yaralıydı.

Darbe teşebbüsünün perde arkasındaki lideri ise, 1981'deki darbeyi tezgâhlayan "Jön Türkler"in desteklediği eski genelkurmay başkanlarından Serm Na Nakhon idi. Nitekim onunla birlikte, 1977-80 yıllarında başbakanlık ve başkumandanlık yapan Kriangsak Chomanan, eski genelkurmay başkan yardımcısı Krasae İntharatna ve eski kara kuvvetleri kumandanı Yos Thephasdin de, darbenin ertesinde tutuklandı. 9 Eylül haraketine "Jön Türkler" grubunun da katılması bir anda bildik bir senaryoyu çağrıştırıverdi.

Terfilerin önü tıkanınca...

"1 Nisan şakası" gibi pek kısa ömürlü olan 1981 darbesinin iki nedeni vardı. Ama, birincisi daha önemli ve Tayland gibi, generallerin birbirini izlediği bir ülke için çok tipik: 1980 Martı'nda başbakanlığa getirilen General Prem'in, 60 yaşına geldiği halde, emekliye sevkedilmemesi.

Kral, aynı yılın Haziran ayında Vietnam birliklerinin Tayland topraklarına girmesini gerekçe göstererek, subay ve memurların emeklilik yaşını 65'e yükselten bir kanun tasarısını parlamentoya sunmuş ve o zaman Birinci Tümen Komutanı, şimdi de Kara Kuvvetleri komutanı olan General Artkit Kamling Ek'in desteğiyle, tasarının kanunlaşmasını sağlamıştı. General Prem'in beş yıl daha görevinde kalması, terfi yollarının tıkandığını düşünen alt kademelerdeki subaylar arasında derin bir huzursuzluk yaratmıştı. Bu huzursuzluğa, Suudi Arabistan'dan petrol alımı sırasında patlak veren bir rüşvet skandalı da eklendi. Rezalet büyüyünce, Prem'in başkanlığındaki hükümete bakan veren **Toplumsal Eylem Partisi**'ne mensup bakanlar istifa ettiler. Yeni kurulan (1981 Mart sonu) hükümete TEP alınmadı, ama toplam 82 sandalyeyle parlamentodaki en büyük grubu da bu parti oluşturuyordu.

Yaşları 40 civarında yirmi kadar albayın dahil olduğu "Jön Türkler", darbeden önce kendilerine lider aradılar. Prem'e başvurdular, ondan yüz bulamayınca da, Prem'in yerine genelkurmay başkanı olmadığı için fevkalâde gayrımemnun General Sant Chitpatima'nın kapısını çaldılar. Ne var ki, Sant'ın davete icabet etmesi, iktidara gelmesine yetmedi. "Jön Türkler" Bangkok'u birkaç saat ellerinde tutarken, Kral, darbecileri şikayete gelen General Prem'i destekleyince, kelimenin tam manasıyla "düdük gibi ortada" kaldılar. Çoğu teslim oldu, General Sant Birmanya'ya kaçtı. Tıpkı 9 Eylül günü olduğu gibi. Son darbenin gerekçesi olarak ise, siyasi gözlemciler, Tayland'ın sivil yönetime geçme girişimlerinin orduda yarattığı tedirginliği gösteriyorlar. Nitekim bazı Taylandlılar, 1987 genel seçimlerine sağ salim varılabilmesi halinde, sivil yönetimin ülkede biraz daha kök salma fırsatı bulabileceğini ifade ediyorlar.

Ordunun böylesi bir geri itilmeyi hazmetmesi güç... Çünkü, bir kere askerî açıdan ABD'nin vazgeçilmez bir müttefiki. Ordu, Komünist gerillaların kuzeydeki faaliyetlerinin zayıfladığı, Çin yanlısı **Tayland Komünist Partisi**'nin itibarını bir hayli yitirdiği bir dönemde, ülkedeki tek örgütlü güç. Ayrıca, Vietnam Savaşı'na bin kişilik bir birlik gönderen Tayland, Amerikan ordusunun en önemli ikmal üssüydü. Ve bu işlevi, ülkeye bir dönem refah da getirmişti. Yine de, Tayland'daki Amerikan üsleri, sürekli bir askerî yardım anlamına geliyor. Ordunun aleyhindeki tek unsur ise, son darbe teşebbüsünün de gösterdiği gibi, kendi içindeki bölünmüşlük. Üç yılda bir darbe teşebbüsüyle hiçbir kumandan kendisini emniyette hissedemez. □

Dokuz saatlik darbenin ardından avdet eden sükûnet...

Nilgün Cerrahoğlu ile Guernica'dan Gonzales'e;

İSPANYA

-II-

— Bask konusunda bize "ilginç" gelecek neler olabilir?

— Bask ülkesi "doğu"da değil, "kuzey"de. Geleneksel olarak Basklar hiçbir zaman kendilerini İspanyol olarak görmemiş, başka bir dili konuşan, başka bir etnik grup. Franco döneminde İspanya'nın en zengin yörelerinden biri olan Bask ülkesi, Katalonya ile beraber bugün hâlâ ülkenin en sanayileşmiş yöresi. Bask ülkesinin bir başka özelliği de, hemen hemen tüm Ispanya'yı istila eden Arapların hiçbir zaman bu yörede hâkimiyet kuramamış olmaları. Sert iklim şartları ve coğrafyanın da etkisiyle -Bask ülkesini aynı bizim Anadolu'ya benzeyen çorak steplerden dağlar ayırıyor ve bizim Karadeniz'i andırıyor- Basklar toplumsal kimliklerini, öz kökenleri ile övünen, güçlü bir grup bilincine sahip, gururlu, içedönük fakat girişimci bir halk olarak geliştirmiş bulunuyorlar...

Bask sorunu bugün, İspanyol demokrasisinin üzerinde oturduğu bir saatli bomba aslında. Burada herhangi bir ayrılıkçı girişim, hemen bir askerî darbeyi de beraberinde getirecektir. Fakat şimdilik böyle bir olasılığın uzak olduğunu söyleyebiliriz. Sosyalist hükümet, yerel hükümette çoğunluğa sahip olan, sınıflararası Hıristiyan Demokrat nitelikte "Milliyetçi Bask Partisi" ile anlaşmak yolunda bir politika izliyor. Bask sorununu zamanla halletmek ve asırlardan beri Madrid ile Bask ülkesi arasında hüküm süren güvensizlik ortamını gidermek için güdülebilecek tek akıllıca politika da bu zaten. Ayrıca Gonzales hükümeti Bask sorununu giderek halletmek için, gene akıllıca bir girişimle, Fransızlarla anlaşarak ETA terörizmine karşı ortak bir cephe açtı, biliyorsunuz. İşte baskı kullanmadan, bu yöntemlerle kademeli olarak sorunun halline çalışılıyor...

— Guernica, kuşkusuz, yüzyılımızın üzerinde en çok tartışılan ve yine de, her seferinde ortaya daha yeni ve başka büyük sorunlar getiren eşine az rastlanan bir başyapıt. Bu tablonun Amerika'dan İspanya'ya dönüşü sanki özgürlüğün karşılanması gibi gelmişti baha...

— Biliyorsunuz Picasso, İspanya'da demokrasi rejimi tam olarak yerleşmeden bu tablonun ülkesine geri gönderilmemesini vasiyet etmişti. Tabiî İspanyolların bu büyük sanat eserine nihayet üç yıl önce kavuşmaları ve tablonun ünlü Prado müzesinin "Cason del Buen Retiro" diye adlandırılan kısmına yerleştirilmesi büyük olay oldu. Dediğiniz gibi bu tam anlamıyla özgürlüğün karşılanmasıydı. Zaten Picasso'nun yapıtının da ana teması: "Faşizme karşı özgürlük için verilen savaş"tı. Bugün gerçekten İspanyolların yeni kazandıkları özgürlük gibi, bu tablo da bir gözbebeği gibi korunuyor. Prado müzesinin "Cason del Buen Retiro" kısmı, tamamen bu tabloya ve tablonun eskizlerine ayrılmış durumda örneğin. Tablo kurşun geçirmez müthiş bir cam arkasında saklanıyor ve etraftaki koruma görevlileri bu cam perdeye rağmen tabloya fazla yaklaşmanıza izin vermiyorlar. "Guernica"nın bulunduğu bu binaya girmek içinse, havaalanlarında kullanılan kontrol cihazlarından geçmek gerekiyor; gümrükten geçercesine çantanızın içine dek üstünüz aranıyor.

Bunca titizliğin ardındaki ana sebep, tablonon ETA'nın bir saldırısına maruz kalması ya da çalınması olasılığı. Tabloya adını veren Guernica biliyorsunuz Bask ülkesinin tarihî kentlerinden biri. Tablonun İspanya'ya dönüşünden beri Basklar, "Guernica"nın aslında İspanyollara değil, Basklara ait olduğunu iddia ederek, Madrid'den Bask ülkesine transferini istiyorlar...

İşte El Cordobés!

— İspanya deyince "korrida"dan (boğa güreşi) söz etmemek mümkün mü? Korrida deyince de Manuel Benitez El Cordobés'ten?

— Manuel Benitez, ya da boğa güreşi arenalarında tanındığınca El Cordobés, Frankizmin yarattığı bir mitostur: El Cordobés, biraz bizim Türk filmleri gibi, fakir bir İspanyolun nasıl şana şöhrete ve paraya erişebileceğini gösteren bir masaldır. Franco bu masalı sonuna kadar sömürmüş, boğa güreşlerine özel bir merakı olmadığı halde, El Cordobés'i masasında baş köşelere oturtmuş, böylece boğa güreşçisinin ününe ün katmıştır. Çünkü bu yıllarda, yani 60'lı yıllardan söz ediyorum, Frankist İspanya'da yetenekli ve çalışan kişinin önünde hiçbir engel yoktur. İşte El Cordobés mesajı siyasi olarak fevkalade çok satılmak istenen bir mesajdır. Tabiî bu arada El Cordobés'de de hiç iş yoktu, demek istemiyorum. Ama bu işten iyi anlayanlar, El Cordobés'in hiçbir zaman bir Luis Miguel Dominguin, Antonio Ordonez gibi boğa güreşçilerinin (Toreroların) çapına ulaşamadığını, başarılı bir kampanya ile arenalara lanse edildiğini, bu arada şansının yaver gidip Frankist rejimce "seçilen" boğa güreşçisi (Torero) haline geldiğini söylüyorlar. Teknik açıdan boğa güreşi kritikleri, El Cordobés'i vasat bir boğa güreşçisi olarak değerlendiriyor.

— Komünist partisindeki küçülmenin nedenlerinden söz edelim isterseniz... İspanyol halkının temkinli olmasından mı, S.Carillo'nun kişiliğinden mi, yoksa başka nedenler mi var?

— Şüphesiz ki, aynı Yunanistan'da olduğu gibi, İspanya'da da bir içsavaş yaşanmış olması Komünist Parti'nin büyük zaferler kazanmasını önleyen bir unsur oldu. Fakat gene de son genel seçimlerde İspanyol Komünist Partisi'nin oyların sadece % 3.8'ini alabilmesi büyük bir sürpriz oldu herkes için. En büyük sürpriz de Komünist Parti içinde giderek artan bölünmelerdi tabiî. Bunun nedenlerine gelince, Santiago Carrillo'nun kişiliğinin büyük etkisi var elbet. Santiago Carrillo uluslararası platformda "Avrupa Komünizmi" gibi liberal bir çizgi benimsemesine rağmen, parti içinde çok otoriter bir liderdi. Carrillo'nun bu tutumu, direniş hareketinde kendisine yoldaşlık etmiş Manuel Azcarate gibi en yakın arkadaşlarını bile küstürdü. Sonra Carrillo aydınlardan çok işçi sınıfıyla bağlarını sürdürmeye özen gösterdi. Bu, partiye yeni bir kan katılmasını önledi; toplumun yeni güçleri partiye giremediler. Ayrıca Felipe Gonzalez'in, **Cumhuriyet** için yaptığımız söyleşide belirtmiş olduğu gibi, "Carrillo partisini bir sürgün partisi boyutundan hiçbir zaman kurtaramadı..." Komünistlerin sürgünde olduğu dönemlerde İspanya gerçeği çok değişmişti. Bu yıllar İspanya'nın az gelişmiş bir ülke olmaktan çıkıp, gelişmiş bir ülkeye dönüştüğü yıllardı. Carrillo ve arkadaşları işte bu değişen gerçeği yakalayıp, buna ayak uyduramadılar. Bu değişimleri çok iyi kavrayan ve değerlendiren sosyalistler, İspanyol solundaki boşluğu doldurmaya başladılar. Oysa Santiago Carrillo burada da yenildi.

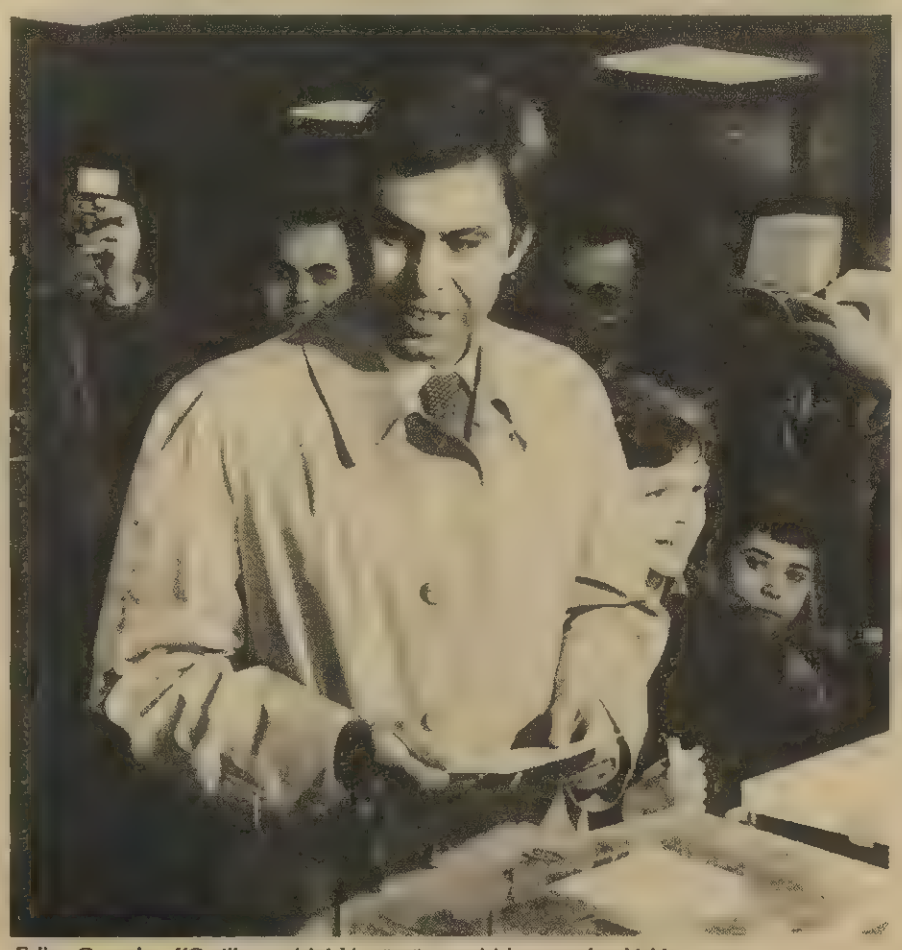

Felipe Gonzales: "Carillo partisini bir sürgün partisi boyutundan hiçbir zaman kurtaramadı..."

Carrillo "çocuk" diye nitelendirdiği Felipe Gonzales ve ekibini fazla ciddiye almadı. O siyasî hasımları olarak, karşısında bir tek İspanyol sağını görüyordu.

— Türk toplumu ile İspanyol toplumu arasında ne gibi paralellikler kurulabilir? Arap kültürünün etkileri... kesin çizgileri? Müziğinde görüyoruz, hareketlerinde de, dilinde de... Peki başka?

— Türk toplumu ile İspanyol toplumu arasındaki paralellikler ilk anda akla gelenden çok daha fazla. Her şeyden önce haritaya baktığınız zaman bir doğuda, biri batıda Avrupa'nın uç noktalarını oluşturan, biri kare, öbürü dikdörtgen iki yarımada görüyorsunuz. Coğrafi yapıları ve konumları bu iki ülkenin çok benzer bazı ortak yanlarını ortaya koyuyor. Anadolu yaylası ve Kastilya fizikman birbirine tıpatıp benziyor. Aslında İspanya'nın üçte ikisi İç Anadolu gibi. İşte belki de bu coğrafya ve sert iklim şartları, kolay kolay eğilmez, katı, gururlu fakat hoşgörüsü olmayan, düş gücü sınırlı bir insan tipi ortaya çıkarıyor.

Tarihî açıdan iki büyük imparatorluğun torunları olan bu iki toplumda, milliyetçiliğin çok güçlü olduğunu görüyoruz. Ayrıca bu şatafatlı "geçmiş".ve zaman zaman bu geçmişe duyulan özlem, gerek İspanya'nın gerekse de Türkiye'nin daha mütevazı olan "şimdi"lerini kabul etmekte güçlük çekmelerine neden oluyor.

Sekiz yüzyıl Arap hâkimiyeti altında kalan, dört yüzyıl boyunca da çehresini Latin Amerika'ya dönen İspanya gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da ilk Batılılaşma hareketleri ancak geçen yüzyılda görülüyor... Türkiye gibi İspanya da belli bir kimlik sorunu yaşıyor. Şu farkla ki, İspanya'nın her şeye rağmen temelde Avrupalı olduğunun bilincinde olmasına karşın, bizde böyle bir bilinç sözkonusu değil. Gene de İspanya'nın "farklılığı" sanatçılar, siyaset adamları tarafından daima vurgulanan bir unsur olarak ortaya çıkıyor. Örneğin ünlü filozof Ortega y Gasset "Avrupa: İspanya'nın tüm sancıları bu kelimeyle başlayıp, bu kelimeyle bitiyor" diyor. Frankist İspanya'nın turizm kampanyasının posterleri ise "İspanya farklıdır" sloganı ile yetiniyor. Özellikle Frankist rejim altında İspanya, Türkiye gibi, büyük bir yalnızlık yaşıyor.

Doğu kaderciliği yok...

Fiziksel bakımdan bize benzeyen İspanyol insanının hayatında da bazı ögeler kültürümüze çağrışım yaptırıyor. Örneğin kadın-erkek ilişkileri. Özgürlüğünü keşfetmekte Avrupalı hemcinslerinden çok geride kalan İspanyol kadını, Türk kadını gibi geleneksel modellere uyuyor. Hattâ meslek sahibi olan, çalışan Türk kadınının İspanyol kadınından daha ilerde olduğunu söyleyebilirim. Ancak Türkiye'de olduğu gibi, İspanya'da da kadının kendini toplumda kanıtlaması, önce parmağına evlilik alyansını takmaktan, ardından da çocuk yapmasından geçiyor. Çalışan kadın için bile işte başarı falan çok sonra geliyor. İspanyol erkeği ise, hem Katolikliğin bağnaz yanlarını hem de Arap-İslam etkisinin getirdiği bazı ögeleri benimsediği için, kadın üzerinde tahakküm etmeyi seven bir yapıya sahip. İspanyol erkeğini tanıyınca, neden tüm Batı dillerine geçen "macho" kelimesinin İspanyolca'dan geldiğini anlıyorsunuz. Yalnız bizim "Doğu kaderciliği" yok İspanyollarda. İspanyollar sonuna dek yaşamayı seven, eğlenmesini bilen, bizim gibi mutluluğu haram saymayan bir toplum...

Arap kültürünün etkilerinin kesin çizgilerini ortaya koymak olanaksız. İspanya aslında Hıristiyan, İslam ve Yahudi kültürlerini potasında eritmiş bir ülke. Size şöyle bir örnek vereyim: Madrid'den önce İspanya'nın başkenti olmuş olan Toledo'ya gidiyorsunuz. Bir "Santa Maria la Blanca" sinagogunu görüyorsunuz. Bu sinagog aslında Arap sanatkârları tarafından inşa edilmiş ve sonradan da bir Hıristiyan kilisesi haline gelmiş. Şimdi bu üç

kültürü böylesine birbirine harmanlayan başka bir örnek düşleyebilir misiniz? Sonra gene aynı Toledo'da ünlü ressam "El Greco"nun evini ziyaret ediyorsunuz. "El Greco" biliyorsunuz, Osmanlıların Girit'i almasının ardından Girit'ten kaçmış bir Yunanlı. Din farkı yüzünden ömür boyu Yahudi sevgilisiyle evlenemeyen El Greco'nun evinde, "kadınlara ayrılan kısım" aynı bir Müslüman evi gibi. "Alcala de Henares"de gene Cervantes'in evine baktığınızda aynı şeyi görüyorsunuz. İnebahtı'da gelip Osmanlılara karşı savaşan ve bu uğurda bir de kolunu kaybeden Cervantes'in evinde, gene bir Müslüman evi gibi yerde minderler var. Oysa bu tarihte Araplar artık İspanya'dan atılmıştı.

Bugünün hoşgörülü, demokratik özgürlüklerine kavuşmuş İspanyası için belki de bir içsavaşı yaşamak şarttı.

Bugüne dek gelen Arap-İslam kültürünün etkilerini böyle pek çok şeyde görüyoruz: Mimaride, müzikte, meze kültüründe, hayatın ritminde, İspanyolların "zaman" anlayışında... Hiç Avrupa ülkesi gibi değil, acelesiz ve geniş zaman dilimleri içinde yaşanıyor burada. Rötar yapmadan zamanında başlayan tek şey boğa güreşi örneğin. Bir iş yemeğine gidiyorsunuz, sadede ancak kahve geldiğinde geliniyor. Pat diye hemen işten söz etmek ayıp çünkü... İspanyolca "İnşallah" kelimesini barındıran (Ojala-Ohalaa okunur) tek Batı dili örneğin. Bunun gibi daha pek çok şey sayabilirim...

İçsavaşın etkileri

— İçsavaşın halk üzerinde etkisi hangi ölçüde olmuştur: Bir korku olarak mı var, yoksa olumlu birtakım şeyleri oldu mu?

— Her ikisi de var. Çok derin izler bırakan içsavaşın etkisinin silindiğini söylemek mümkün değil. Fakat bu dile getirilmiyor. Oldukça yakın bir geçmişte olmasına rağmen, insanlar içsavaş hakkında pek konuşmuyorlar. Televizyonda bu konuda açık oturumlar yapılmıyor, bu konuyu işleyen filmlere, tiyatro eserlerine pek sık rastlanmıyor. Ben beş yıldır İspanya'da yaşıyorum ve bu konuda yapılmış olan ancak iki sergiye rastladım. Bunlardan biri içsavaş fotoğraflarına aitti, öteki de kültür bakanlığı tarafından hazırlanmış, her iki cephe hakkında da ayrıntılı bilgi veren çok ilginç bir sergiydi. Ve sanıyorum içsavaşı konu alan ilk sergi de buydu.

Bütün bunlar bana İspanyolların yakın geçmişlerinden korktuğunu ve eski yaraları fazla deşmek istemediklerini düşündürüyor... Bana, ilk İspanya'ya geldiğimde içsavaşta her İspanyol ailesinin ortalama bir ferdini yitirdiğini söylemişlerdi. Bu ne demektir, düşünebiliyor musunuz? Bunun acısı hâlâ derinlerde bir yerlerde yaşıyor ve geçmişin hortlamasından çok korkuluyor. Geçmişe yönelik korkular İspanyol politikasında daima şiddetten, kutuplaşmalardan, karşılaşmalardan kaçınılmasına yol açıyor. Bu da, aslında hoşgörülü olmayan bir topluma, bir zoraki hoşgörü getiriyor. Bir ülkenin iki nesilde değişebileceğini düşünemezsiniz. Bugünün hoşgörülü, demokratik özgürlüklerine kavuşmuş İspanyası için belki de bir içsavaşı yaşamak şarttı aslında. İçsavaş İspanya için bir aşı oldu bu anlamda.

Şimdiki halde geride bırakılan içsavaş, İspanyolların politikada kendilerini frenlemelerine yol açıyor. Bu açıdan içsavaşın olumlu etkisi, bugünün İspanyası için yadsınamaz bir ağırlık taşıyor. □

FATMA ORAN

NORVEÇ'TE GENEL SEÇİMLER

Zafer solun iktidar sağın

GÜLAY KUTAL

OSLO

Norveç'te 9 Eylül'de yapılan genel seçimden sonra sağcı partiler iktidarda kalmayı başarırken, İşçi Partisi'nin "önlenemeyen yükselişi"ni de kaygıyla izlemek durumunda kaldılar. 157 üyelik parlamentoda 71 sandalye kazanan İşçi Partisi, böylelikle sandalye sayısını 5 artırmış oldu. Muhafazakâr Sağcı Parti'nin 50, Merkez Parti'nin 12 ve Hıristiyan Demokrat Parti'nin 16 üyesinin parlamentoya girmesiyle sağcı koalisyon toplam 78 üyeyle yeniden iktidara geldi.

Sağcı Parti Genel Başkanı Willoch'a göre seçim sonuçları partisi adına bir başarıydı, ancak o da "seçimin gerçekte iki galibi var: Oylarımızdaki gerilemeye karşın iktidarda kalmayı başaran biz ve 71 adayına karşın iktidara gelemeyen İşçi Partisi" derken seçimin gerçek galibini itiraf etmiş oluyordu.

Seçim sistemi

Ülke çapında oyların büyük bir yüzdesini kazanmasına karşın, İşçi Partisi'nin diğer solcu partilerin desteğiyle iktidara gelememesinin bir sorumlusu da "seçim sistemi" olarak gösteriliyor. Nisbi temsil esasına dayalı bir seçim sistemine sahip olan Norveç 19 komüne ayrılmış ve komünler arasında eşitlik sağlamak üzere her komünün çıkaracağı temsilci sayısı önceden belirlenmiş durumda. Buna göre, örneğin, Norveç'in kuzeyinde Samilerin yaşadığı Finnmark komününden bir temsilci çıkarabilmek için 15.000 oy gerekirken, Oslo komününde bunun için gereken oy sayısı 50.000'i geçebiliyor. Belki de sol bir iktidarı önlemiş olan bu sistem, aynı şekilde yüzde 3.1 oranındaki oylarıyla parlamento dışı kalan solcu partinin bu durumuna sorumlu gösterilebilir.

İktidara gelememesine karşın ülke çapında büyük bir zafer kaydeden İşçi Partisi, 1910'larda politik hayatına sosyalist bir parti olarak başlamıştı. 1918-23 yılları arasında, büyük ölçüde Sovyet Devrimi'nden etkilenerek gerçek bir komünist parti kimliğine büründü. Ancak, 1923'te, Norveç Komünist Partisi'nin doğmasına yol açan parti içi bölünmeden sonra, İşçi Partisi'nde kalan ılımlı grup sosyal demokrat bir yol izlemeye koyuldu. Bugün de tipik bir sosyal demokrat parti olan İşçi Partisi, devlet müdahalesine dayalı karma ekonomiden ve "refah devleti"nden yana.

Seçim kampanyasında, "petrol gelirlerini sağlık hizmetlerine aktarmalıyız" sloganıyla seçmenlerin oylarını kazanan İşçi Partisi'nin bu tutumu tarafsız bir yorumla şöyle değerlendiriliyordu: "Willoch hastanelerdeki kuyruklara karşı neden bir şey yapmadıklarını açıklamak zorunda kalırken, Gro buna karşı önlemler alacaklarına dair söz verebiliyordu." İşçi Partisi'nin seçim öncesindeki en etkili sloganlarından biri de "herkese iş" idi. Yüzde 4'le dünyadaki en düşük işsizlik oranına sahip Norveç'te, bu durumun seçim kampanyalarına dek girebilmesi yine Norveç'e özgü bir durum.

Anahtar parti

İşçi Partisi'nin yükselişinde bu türden pek çok etmen rol oynarken, sağcı partilerin çoğunluğu elde etmesinin ardında, geleneksel muhafazakâr oyların dışında kalan pek bir şey yoktu. Willoch'un enflasyonla mücadele programı aynen devam ediyor, köylülerin çıkarını savunan, Merkez Partisi ve Muhafazakâr Hıristiyan Demokratlar da seçim kampanyasına geleneksel kimlikleriyle giriyordu.

Sağ cephedeki önemli seçim sonuçlarından biri de, aşırı sağcı Doğru Adım Partisi'nin anahtar bir parti durumuna gelmesi oldu. İki sandalye kaybına karşın parlamentoda hâlâ iki üyesi bulunan Doğru Adım Partisi, sağcı koalisyon için büyük bir önem taşıyor. Solcu partilerin bir arada 77 üyesine karşın, 78 üyeyle hükümeti oluşturan sağcı partiler, gündeme gelecek her yeni konuda Doğru Adım Partisi'nin desteğini almak durumunda. Ancak Willoch'un, kamuoyunca "ciddiyetsiz" bir parti olarak değerlendirilen Doğru Adım Partisi'ne karşı tutumu şimdilik pek "destek bekler" gibi görünmüyor. Yine de Willoch'un bu tutumuna, Doğru Adım Partisi'nin önemini gereğinden çok abartmaması yolunda bir uyarı, siyasal bir taktik gözüyle bakılabilir.

Füzelere hayır!

Bu arada seçimler sonrasında, İşçi Partisi dışındaki sol partilerin oylarında önemli değişiklikler olmadı. "Mal varlığını bölüşelim" sloganıyla seçimlere katılan Sosyalist Sol Partisi, parlamentodaki temsilci sayısını iki artırarak 8'e yükseltti. Sosyalist Sol Partisi seçimler öncesinde, NATO'yla 1979'da varılan ikili anlaşmaya karşı tutumunu da açıkça ortaya koyuyordu. Avrupa'ya Pershing-2 ve Cruise orta menzilli füzelerinin yerleştirilmesini benimseyen bu anlaşmaya karşı çıkan Sosyalist Sol Partisi, seçim öncesinde, "atom silahlarından arınmış kuzey" sloganını kullanıyordu.

Seçimin en çarpıcı sonuçlarından biri de, Norveç'in en eski partisi Solcu Parti'nin parlamentoda temsil edilme şansını yitirmesiydi. Bundan 101 yıl önce kurulan Solcu Parti'nin daha önce parlamentoda iki üyesi vardı. Almanya'daki alternatiflere karşılık gelebilecek Solcu Parti, seçim kampanyaları sırasında "çevreci" tutumunu sergilerken, kurulacak bir İşçi Partisi hükümetini destekleyeceğini vaadediyordu.

Parlamentoya giremeyen diğer sol partiler, seçimlere Kızıl İttifak adıyla katılan Maocu "İşçi Komünist Partisi/Marksist-Leninistler" ve Sovyet yanlısı politika izleyen "Norveç Komünist Partisi" idi.

Hemen her partinin ilke olarak anlaştığı "refah devleti" ideali varoldukça, Norveç'te -diğer İskandinav ülkelerinde de olduğu gibi- hiçbir seçim "kanlı" geçmiyor. Ülkede tam anlamıyla varolan demokrasi seçimleri, ne pahasına olursa olsun kazanmak adına girilen bir kavga olmaktan çıkarıp, farklı politik görüşlere ve partilere saygı duyulan bir yarışma haline getiriyor. □

Oslo'da "nükleer silahlara hayır" diyen bir gösterici "götürülüyor"...

Meksika'yı bu sefer deprem vurdu

Eylül'ün 19'unda, Perşembe sabahı, yerel saatle 7.18'de meydana gelen bir deprem, Mexico City'i harabeye döndürdü.

Richter ölçeğiyle 7.8 şiddetindeki depremin merkez üssü, 18 milyon nüfuslu başkentten 321 km. uzaktaydı. Depremin Pasifik Okyanusu'nda yarattığı yüksekliği 30'ar metreyi bulduğu bildirilen dalgalar, o bölgede seyreden bazı balıkçı gemilerini yuttu. Mexico City'nin yüzde 35'ini oturulamaz hale getirdi, altı bin kişinin canına mal oldu. On iki-on üç katlı binalar olduğu gibi yan yatarken, depreme dayanıklı bir şekilde inşa edilen 30 katlı bir kule dimdik ayakta kaldı. Kurtarma çalışmalarına Kızılhaç görevlileri ve halkın yanısıra askerî birlikler de katıldı. Ne var ki, 22 Eylül'de meydana gelen ve richter ölçeğine göre bu kez 7.3 şiddetindeki ikinci bir deprem, evvelce çatlamış binaları da yıkınca, kurtarma çalışmalarını büyük ölçüde aksattı. Merkez üssü başkentin yaklaşık 400 km. güneybatısı olarak bildirilen ikinci depremden sonra bir basın toplantısı yapan ABD'nin Meksika Büyükelçisi (eski Hollywood aktörü) John Gavin, ölü sayısının 10 binin üstünde olduğunu, zaman içinde bu sayının 20 bine çıkabileceğini öne sürdü. Mexico City Belediye Başkanı, depremin ilk günü "ölü sayısını tahmine cesaret edemiyorum" demişti. Meksika hükümeti ise, 6 bin kişinin öldüğünü açıkladı. Enkaz kaldırma çalışmaları yavaş ilerlediği ve henüz tamamlanamadığı için kesin bir rakam verilemiyor.

Depremin yarattığı büyük şokun yanı sıra, daha da acıklı bir yönü, enkaz altında kalanların depremin üzerinden iki üç gün geçtiği halde hâlâ hayatta olmasıydı. Yıkıntıların arasından duyulan feryatlara yönelen kurtarma ekipleri, ulaşabildikleri kişilere ince borularla oksijen ve sıvı yiyecek vermeyi denediler. İnsanüstü bir gayret sarfeden kurtarma gönüllüleri, depremin ilk dört gününde, yıkılmış dev binaların altından en az bin kişiyi yaralı halde çıkartmayı başardılar. Bu arada, Mexico City'nin on iki katlı Juarez Hastanesi ile Mexico Merkez Hastanesi'nin altında toplam 1350 kişinin mahsur kaldığı bildirildi. Sürekli çalışmalar neticesinde, Mexico Merkez Hastanesi'nin enkazından 58 yeni doğmuş bebek sağ olarak çıkarıldı. Yetkililer, Meksika'nın bu yüzyıldaki en büyük depreminde böyle bir olayın meydana gelebilmesini "mucize" olarak nitelendirdiler.

Bir yandan kurtarma çalışmaları sürerken, çürüyen cesetlerin yol açabileceği salgın hastalıklara karşı molozlar devamlı olarak ilaçlandı. Kurtarma ekipleri, çürüyen cesetlerin çıkardığı koku yüzünden maskeyle çalışmak zorunda kalırken, depremden kurtulanlara yollarda tifo ve tetanoz aşısı yapılmaya başlandı. Depremden sonra yaklaşık altı bin kişi tedavi olmak amacıyla hastanelere başvurdu. Binlercesi de evsiz kaldı ve göçe başladı.

Meksika Savunma Bakanı Juan Arrevalo Gardoqui bir açıklama yaparak, ölülere kefen bulmakta büyük güçlük çektiklerini, binlerce cesedin nereye gömüleceğinin ise daha büyük bir sorun olduğunu belirtti. Mexico City'de bütün morglar dolunca, bu sefer cesetler stadyumlara yerleştirilmeye başlandı. Depremde yakınlarını kaybedenlerin gelip cesetleri teşhis etmeleri çağrısında bulunan yetkililer, ilk bir hafta içinde cesetlerin yüzde 70'inin teşhis edildiğini belirttiler. Teşhis edilemeyen deprem kurbanlarının ise, topluca genel mezarlığa defnedileceği haber veriliyor.

Deprem, Meksika'nın güneybatı eyaletlerinde de büyük hasar yarattı. Ülkenin dördüncü büyük kenti olan, 4.5 milyon nüfuslu Ciuda Guzman'ın harap olduğu, bu kentin bulunduğu Jalisco eyaletinin de büyük zarar gördüğü bildiriliyor.

Meksika Hükümeti, depremin ilk günlerinde hiçbir dış yardımı kabul etmeme kararı almışken, daha sonra fikir değiştirdi. Çeşitli ülkelerden yağan yardım malzemeleri arasında en dikkati çekeni ve enkaz kaldırma açısından büyük önem taşıyanı, özel olarak eğitilmiş köpeklerdi. İsviçre, Almanya, Fransa, İtalya ve ABD'den getirilen bu köpekler, başkentin yıkıntıları altından 100 kişinin sağ olarak kurtarılmasını sağladılar. Mexico City'de gaz kaçaklarının yol açabileceği yangınlara karşı da önlem alınmasına çaba harcanıyor. Bu arada, Amerika kıtasındaki bazı ülkeler, Meksika ile dayanışma içinde olduklarını göstermek için, devlet başkanlarını gönderdiler. Brezilya Devlet Başkanı Jose Sarney, Peru'nun yeni seçilen genç Devlet Başkanı Alan Garcia ile Başkan Reagan'ın eşi Nancy Reagan, Mexico City'e koşan en ünlü isimler...

Mexico City depremi birinci haftasını doldururken, hükümet yetkilileri depremde en az 11 bin kişinin yaralandığını, 300 bin kişinin de evsiz kaldığını açıkladılar. Evsiz kalanların ancak 17 binine yer sağlanabildi. Geri kalanların bir kısmı başka kentlerde oturan akrabalarının yanına giderken, gidecek yerleri olmayanlar dermeçatma barakalarda yatıyor veya parklarda sabahlıyorlar. Yaklaşık beş bin kişi de kayıp...

Bu arada, Meksika Turizm Bakanı Antonio Enriquez de Sabinac, New York'ta bir açıklama yaparak, dış basının deprem haberlerini fazla abartılı verdiğini belirtti. Mexico City'nin yerle bir olduğu haberlerinin gerçek dışı olduğunu iddia eden de Sabinac, başkentin yüzde 98'inin ayakta olduğunu açıkladı. Nitekim, Uluslararası Futbol Federasyonu, 1986 Dünya Futbol Kupası'nın önceden kararlaştırıldığı gibi, Mexico City'de yapılacağını bildirdi. Örgütün açıklamasına göre, maçların yapılacağı stadyum sapasağlam. □

MISIR

Mübarek Taba için ümitli

İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'in Kahire ziyareti, krallığın devrilmesinden bu yana, Mısır'a ilk kez bir İngiliz başbakanının gelişini simgelemesinin yanı sıra, İngiltere'nin Ortadoğu barış sürecinde ağırlıklı bir rol oynama arzusunu da yansıtıyordu. Thatcher'in ziyareti, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'e, İsrail ile aralarındaki "Taba" meselesine ilişkin görüşlerini açıklama fırsatını da verdi. İngiliz gazetecileri bir arada kabul eden Hüsnü Mübarek, Taba konusundaki anlaşmazlığın halledileceğine inandığını belirtmekle beraber Mısır'ın "uluslararası hakemlik"e başvurulması noktasındaki ısrarından vazgeçmediğini de vurguladı.

Taba, bilindiği gibi, Akabe Körfezi'nde bir kilometrekare yüzölçümünde bir yer. Tam Mısır-İsrail sınırında bulunan bu yer üzerinde her iki devlet de hak iddia ediyor. Taba, boyutlarının küçüklüğüne rağmen, İsrail'in İşçi Partisi - Likud koalisyonunun baş anlaşmazlık konularından biri. Şu anda dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevlerini yürüten İzak Şamir, Camp David Antlaşması'nın da öngördüğü, görüşme, uzlaşma ve hakemlik sürecinin izlenmesinde ısrar ediyor. İşçi Partisi lideri ve Başbakan Şimon Perez ise, Mısır hükümetinin görüşünü paylaşarak, Taba meselesinin uluslararası hakemlik yoluyla halledilmesi gerektiğini savunuyor. Bu konu, milli koalisyon içinde zaten pek çok konuda sürtüşen iki partinin iyice kapışmasına ve hatta kopma noktasına getirecek türden tartışmalara yol açabiliyor. □

Tikhonov: Beklenen istifa...

SSCB:

Tikhonov gitti

Aylardır beklenen istifa gerçekleşti ve Sovyet Başbakanı Nikolai Tikhonov (80) sağlık nedenleriyle, görevinden ayrıldı. Yerine hemen Andropov'un "porteje"si ve Gorbaçov'un yakın arkadaşı olan 56 yaşındaki iktisat uzmanı Nikolai Rizkov atandı. Tikhonov, bilindiği gibi, Alexei Kosygin'in yerine 1980'de başbakan olmuştu. Sovyetler Birliği'nde başbakanlık makamı, parti liderlerinin aldığı iktisadi kararları uygulayan bir yöneticilik niteliği taşıyor. Bu nedenle de, başbakanlığa geleneksel olarak uzman iktisatçılar getiriliyor. Tikhonov'un ayrılmasıyla, Brejnev'in "yakın çevresi"nin hayatta kalan en son temsilcilerinden biri daha sahneden çekilmiş oluyor. □

JAPONYA

Savunma harcamaları artıyor

Japon Hükümeti 18 Eylül 1985 günü, savunma harcamalarının gayrısafi millî hasılanın yüzde birini aşmaması kuralını terketti. Savunma Bakanı Koichi ile Maliye Bakanı Noburu Takeshita arasında devam eden tartışmalardan sonra, 1986-1990 döneminin savunma bütçesi 80 milyar dolar olarak kabul edildi. Yaklaşık 20 milyar yen'i bulan bu miktar, şimdiye kadar sıkı sıkıya uyulan "yüzde bir"lik oranın aşılması anlamına geliyor. Maliye Bakanı Takeshita'nın "yüzde bir"i muhafaza edebilmek için çok uğraştığı, ama başarılı olamadığı haber veriliyor.

Kararın açıklanmasından sonra basına bir demeç veren Savunma Bakanı Koichi, "Çok memnunum. Savunma bütçesine ayrılan miktar bizim için belirlenmiş askerî düzeyi yükseltmeye yeterlidir" şeklinde konuştu. Hükümet yetkilileri ise, Japonya'nın öngörülenden daha hızla kalkınması halinde, yüzde bir kuralının yine de korunabileceğini ifade ediyorlar. Savunma bütçesindeki artışın muhalefet grupları ile iktidardaki Liberal Demokratik Parti saflarında şiddetli tepki yaratması bekleniyor. Savunma bütçesinin GSMH'nın yüzde 1'ini aşmaması ilkesini Japonya, bilindiği gibi, 1976'da kural haline getirmişti.

Japonya'nın askerî harcamalarını artırmasını uzun bir süredir isteyen Washington hükümetinin ise, kararı sevinçle karşıladığı belirtiliyor. Japonya'nın çeşitli sanayi ürünlerindeki ihracat çıkartmasına karşı korumacı tedbirlere yönelmek gereğini duyan ABD, Japonya'nın ihracat hamlesini geriletebilmek için tek çıkar yol olarak bu ülkenin silahlanmasını görüyor. Bunu sağlamak içinse, Sovyetler'in Pasifik Okyanusu'ndaki askerî varlığını durmadan artırdığını iddia ediyor. Başbakan Nakasone hükümetinde en az son iki yıldır sürekli tartışılan 1976 kuralı, Japon savunma bütçesinin her yılın GSMH'nın yüzde 1'inden fazla olmamasını öngörüyordu. Son alınan kararla, savunma bütçesinin ayrı bir rakam olarak belirlenebilmesinin yolu açılıyor, böylece GSMH ile pek bir bağlantısı kalmamış oluyor.

Savunma gücünden saldırı gücüne dönüş mü?

Başbakan yardımcısı ve devlet bakanı Takao Fujinami'nin gazetecilerin sorularını cevaplarken, "1976 kuralına itibar etmeyi isterdik. Yine de, 1976 kuralının gerisindeki düşünceye saygılı olacağız" şeklindeki sözleri, son kararın hükümet saflarında yarattığı tereddüdü yansıtıyor.

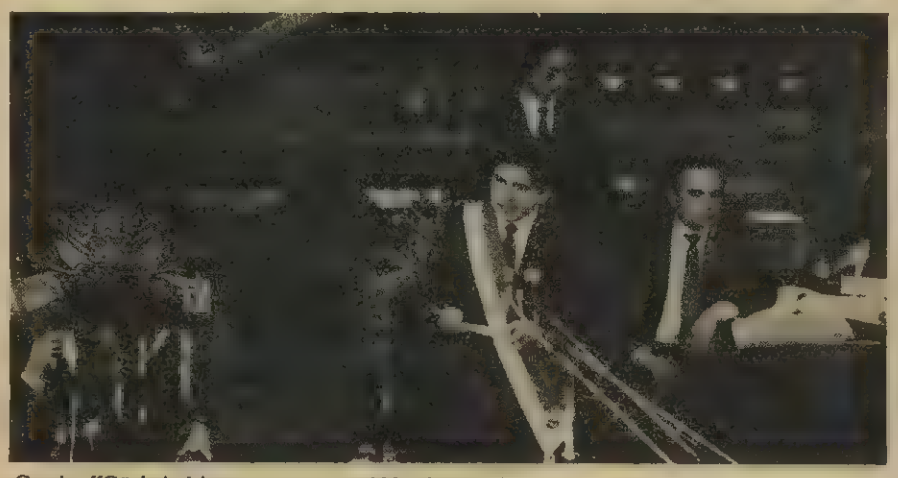

Garcia: "Gözlerimi kapayıp, suça ortaklık edemem."

PERU

"Suçlular cezalandırılacaktır"

"Eli kanlı bir katil değilim, susarak suç ortaklığı etmeye de niyetim yok. Ölümle bir arada yaşayamayız. Aydınlık Yol'un katliam çılgınlığının ya da baskı yönetimlerinin aşırılığının kışkırttığı ölümle bir arada olamayız... Vahşetle savaşabilmek için, vahşileşmek gerekmez. Sorumlular cezalandırılacaktır."

Le Monde, 18 Eylül 1985. Peru Devlet Başkanı Alan Garcia'nın bir demecinden...

Peru'nun en önde gelen askerî yetkilisi, 15 Eylül'de azledildi. General Cesar Enrico Praeli'nin azline gerekçe olarak, "hükümetin yıkıcı faaliyetlere karşı stratejisini değiştirmeye karar verdiği" ve "bu stratejinin aşırılığa kaçmaksızın, ama kararlı bir şekilde sürdürüleceği" gösterildi. Ordu kumandanı, hava kuvvetleri komutanı ve Milli Güvenlik Konseyi üyesi olan General Praeli, "acil durum" ilan edilen 29 eyalette sürdürülen "kirli savaş" ile Ağustos'un ilk haftasında Ayacucho bölgesinde tutuklanan ve öldürüldükten sonra bir hendeğe gömülen 7 kişinin katlinden sorumlu tutuluyor. Ayacucholu yedi kişiyi öldüren üç subay ile şoför de mahkemeye sevkedildi. General Praeli ile ordu mensubu katillerin hakim önüne çıkarılması, Peru'da baskı eylemlerinin ilk kez cezalandırılması anlamını taşıyor.

Hükümetin yeni yaklaşımının bir başka örneği de, başkentteki ikinci bölge kumandanı ve Komünist Aydınlık Yol (PCP-SL) gerillalarına karşı mücadelenin baş yürütücüsü General Sinesio Jarama ile yıkıcı faaliyetlerin beşiği Ayacucho bölgesinin kumandanı General Wilfredo Mori'nin, 17 Eylül'de milli savunma ve parlamento insan hakları komisyonu önünde ifade vermeleriydi. İfadelere konu olan şey, yine And Dağları'nda bir yerleşim yeri olan Accomarca'daki topluluğun katledilmesi idi. Görgü tanıklarının anlattığına göre bu bölgede, 14 Ağustos'ta -yani Alan Garcia'nın işbaşına gelişinden iki hafta sonra- 69 kişi sorgusuz sualsiz öldürülmüştü.

Alan Garcia, yazının başındaki demecinde de vurguladığı gibi, kendisinden önceki yönetimlerin kıyım olayları karşısında sessiz kalmış olmalarını şiddetle eleştiriyor. Garcia, daha da ileri giderek, 28 Temmuz'a kadar iktidarda olan Fernando Belaunde Terry hükümetinin "ağır sorumluluğu" olduğunu öne sürüyor. Peru'da son üç yıldır dehşet salan "kirli savaş"ta yedi bini aşkın insan öldü ve binden fazla kişi de ortadan yok oldu. Garcia'nın bu kıyımın üstüne gitmekteki kararlılığı Peru için ileri bir nokta anlamını taşıyor. □

PAKİSTAN

Sıkıyönetim 31 Aralık'ta kalkıyor

Pakistan Devlet Başkanı Ziya ül-Hak, vaadlerine bir yenisini ekledi. 21 Eylül günü bir açıklama yapan Ziya ül-Hak, sekiz yıldır devam eden sıkıyönetimin 31 Aralık'ta sona ereceğini ve bu tarihte tüm siyasî partilerin yeniden faaliyetlerine başlayabileceklerini belirtti. General ül-Hak, askerî rejimin icraatını aklayıcı ve sonradan koğuşturulmasını engelleyici nitelikte bulunan son kanun tasarısının, mecliste kabul ya da reddedilmesinin, sıkıyönetimin belirlediği tarihte sona ermesini etkilemeyeceğini de sözlerine ekledi.

31 Aralık tarihinin açıklanması, Pakistan için bir yenilik oluşturuyor. Çünkü, Ziya ül-Hak bugüne kadar pek çok kereler sıkıyönetimi kaldıracağı ve tüm siyasî partilerin faaliyetlerine izin vereceğini açıklamakla birlikte, hiçbir zaman kesin bir tarih belirtmemişti. Ziya ül-Hak'ın açıklaması kefalet yasa tasarısının mecliste iyice batağa saplandığı günlere rastgeldi. Pakistan'dan son alınan haberler, meclisteki bağımsız üyeler ile hükümet taraftarı bazı milletvekillerinin yasa tasarısının kabulünü engellemek amacıyla uygun kulis yaptıklarını gösteriyor. Bu arada, Eylül ayı ortalarında bazı milletvekilleri ile hükümet temsilcileri ortak bir komisyonda bir araya gelerek, üzerinde her iki tarafın da uzlaşacağı bir metin için çalışmaya başladılar.

21 Eylül'de İngilizler tarafından İslamabad'da 125 yıl önce kurulan **Lawrence Koleji**'nin yıldönümünde gazetecilerle görüşen Ziya ül-Hak, "Çok kritik bir dönemden geçiyoruz" dedi. Ziya ül-Hak, kefalet yasa tasarısında "makul değişiklikler" yapmaya hazır olduğunu sözlerine ekledi.

Kefalet yasası şimdiki haliyle, askerî rejimin tüm icraatını hoşgördüğü gibi, askerî yetkililerin bu dönemdeki eylem ve girişimlerinden ötürü mahkemeye sevkedilmelerini önleyici hükümler içeriyor. Ayrıca, silâhlı kuvvetlerin işbaşına gelişinden çıkarılan tüm sıkıyönetim kanunları da anayasa metnine ilave ediyor. Ziya ül-Hak, meclisin kefalet yasa tasarısını reddetmesi halinde ne yapacağını henüz açıklamadı. Sadece, "31 Aralık'ta sıkıyönetimi kaldırmamı sağlayacak, doğru veya yanlış, başka yollar düşünüyorum" demekle yetindi. Pakistan meclisindeki bağımsız üyeler, Ziya ül-Hak'ın verdiği demeçlerle parlamentoyu baskı altında tuttuğunu iddia ediyorlar. Toplam 237 üyeli Pakistan meclisinde, bilindiği gibi, hükümete bağlı üyelerin sayısı 190'ı buluyor. □

Meclis Ziya ül-Hak'a onay verecek mi?

Otomobil uçar gider

SADIK ÖZBEN

"Şimdiye kadar araba sahibi olmayışında devrimci bir gerekçe var mı?" Büroda bir çizim üstüne uğraşırken Azmi'nin bu sorusu karşısında kalem elimden ve alt çenem yerinden düştü. Kendimi toparlayınca, "Evet, Azmi," dedim, kararlı bir sesle. "Ben öyle burjuva icadı nesnelere sahip olmam." Önce şöyle bir başını salladı, ses etmedi. Sonra biraz zayıf bir itiraz sesi çıkardı: "Bu bana biraz sekter bir tavır gibi geliyor. Soruna böyle bakarsan, aslında her şey burjuvazinin elinde. İnsanın yaşamaktan vazgeçmesi gerek." Ben de düşünür gibi yaptım. "Haklı olabilirsin, Azmi," dedim. "Ben bazen sekterleşebiliyorum. Bu bakımdan sen beni uyar, sekterleştiğim durumlarda." Yüzünde himayeci bir gülümseme belirdi. "Merak etme, ben seni doğru çizgiden saptırmam" babacanlığıyla başını salladı. "Ben o tarafını düşünmüyorum," dedi. "Sınıfsal bir ayrıcalık olarak bakılabilir mi, bunu soruyorum. Burjuva-demokratik aşamayı tamamlamış, kapitalist toplumlarda araba bir lüks değil, ama bizde sorun nasıl ele alınmalı?"

Evet, gerçekten sorunun kendisinden haberdar olmadığım gibi, nasıl ele alınması gerektiği konusunda da net bir tavrım yoktu. "Düşünmem gerek," dedim. Hayat zor. İnsan Renault mu, Murat mı diye düşünürken, bir de "aşama" sorunuyla uğraşması gerekecek. "İleri demokrasi"de belki Chevrolet sahibi dahi olunur.

"Bir araba almayı düşünüyorum da, ondan soruyorum," dedi Azmi.

"Ne marka?"

"Ancak bir Anadol alabilirim."

Düşünür gibi yaptım. Sonra, "Bana kalırsa, Türkiye'nin bu mevcut aşamasında bir Anadolu alabilirsin," dedim. Bu sırada biraz huylanır gibi oldu. "Dalga geçmiyorsun, değil mi?" Başımı sallayıp devam ettim. "Gerçi demokratik durum çok elverişsiz, Anadolu için bile. Ama üretici güçlerin gelişme düzeyini de bir ölçüt olarak hesaba katmak gerekebilir. O zaman..."

Yok, anladı dalga geçtiğimi ve kızdı. Üstelik bir şey söylemeden çıkıp gitti.

O böyle kızınca ben de bayağı üzüldüm. Ne kadar itişip kakışsak da Azmi'yi severim ve hele hiç kırmak

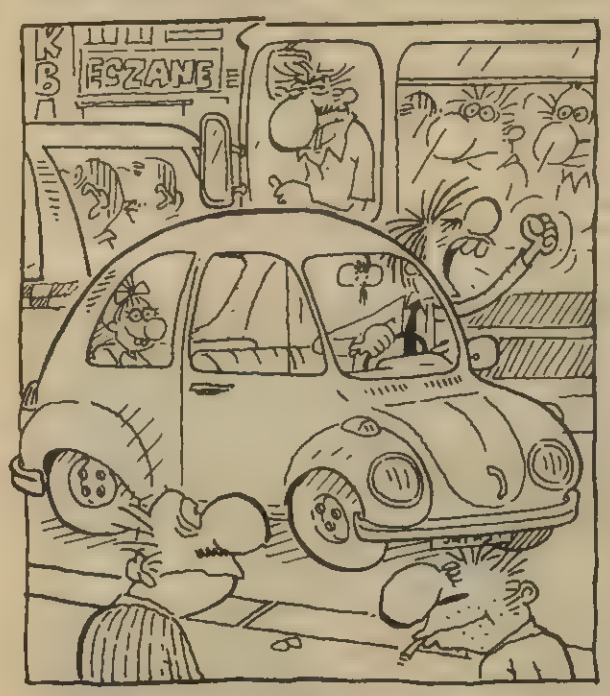

istemem. Hep tek-yanlıdır, şematiktir ama iyi niyetli, iyi yürekli ve dürüsttür. Tamam, şimdi araba almak için bütün bu gerekçeler saçma, ama içtenlikle böyle düşünüyor ve tutarlı, kendi çerçevesinde.

Neyse, aslında Azmi'nin öyle küsme huyu yoktur; yarın bir şey olmamış gibi, yumurtadan civciv çıkmasının evrimsel mi, devrimsel mi bir oluşum olduğunu tartışabilirim. Kimbilir neler söyler, çıldırtır beni? Şimdiden işitir gibi oluyorum. Ve kafasına yumurtayı fırlatacak gibi oluyorum "Al sana diyalektik bir yumurta!" diyerek. Yok, çekilmez bu Azmi!

Hayır, aslında gerçekten iyi çocuktur ve ben gerçekten severim...

Evet, gerçekten bir araba sahibi olmamamın devrimci bir gerekçesi var mı?

Ancak tersinden bir devrimci gerekçem olabilir. Şöyle: param olmadığı için arabam yok ve bu nedenle ezilen kitle arasında yer alıyorum ve bu durum da beni devrimci safa koyuyor.

Fakat numara yapıyorum. İstesem alabilirdim. Ya da, çok istemesem alabilirdim. Daha çok korkumdan almadım. Ben sinirli bir insanım. Bizim memleketin trafiğinde araba kullandığımı düşünemiyorum. Bir seferinde Avrupa'ya gitmiştim. Türkiye'de kısa bir süre bulunmuş bir Güney Afrikalı'yla tanıştım. "Sizin ülkenizde trafik çok ilginç," dedi. "Sağdan veya soldan gitme kuralı uygulanmayan başka hiçbir ülke olduğunu sanmıyorum." Baktım, adam ciddi. Meğerse sahiden böyle bir kural olmadığına inanmış.

İşte onun için, kendimi araba kullanırken düşünemiyorum. Birileri küfredecek, öbürleri üstüme gelecek, hoparlörden biri, sözgelişi, "694, devam et!" diye bağıracak; daha neler neler! Sonsuz imkânlarla dolu bir hayat! Sadık Özben olarak bir saat dayanamam bu hayata.

Bunu evdekilere anlatamıyorum. Ayşe ikide bir de, "Baba, niye bizim arabamız yok?" diye soruyor. İlk seferinde bütün bu sinir bozukluğu ihtimallerini anlattım, ikna edemedim. "İyi ama, baba, sen zaten her an sinir bozukluğu yaşıyorsun. Daha fazla olmaz ki," dedi. "Hayır, kızım, düşünsene," diye ısrar ettim. "Mesela adam seni solluyor, bir yandan da elini kolunu sallayıp küfrediyor..." "Evet, ama sen dolmuştayken de bunlar oluyor ve sen zaten sinirleniyorsun."

O zamandan beri "niye arabamız yok?" diye sorduğunda, "paramız yok da ondan" diyorum. Bu cevap memnun edici değil, ama ikna edici.

Türkiye'de çok popüler bir sohbet türüne katılmaktan yoksun kalıyorum böylece. Şaşılacak bir şey: birkaç araba sahibi bir araya gelince, örneğin saatlerce park yeri konuşabiliyorlar. Taksim'deyken nereye park edilir, Şişli'de hangi sokak elverişli, falan filan.

Bir de bu araba insana kişilik değiştirtebiliyor. Nice akıllı usul adamlar tanırım, arabada direksiyonun başına geçince canavar olurlar. Stevenson zamanında şimdiki gibi otomobiller olsaydı, **Dr. Jekyll and Mr Hyde**'ı yeni araba almış bir adam üstüne de yazabilirdi. Acaba ben de böyle değişir miyim diye düşünüyorum. Gerçi ben sakin, soğukkanlı bir insanımdır, ama dedim ya, belli olmuyor. Bir türlü sapıtacağım kesin, bir de bu türlü sapıtırsam hiç olmaz.

Gene de çok kesin konuşmamalı belki. Bakarsınız toplumca daha burjuva demokratik bir aşamaya geliriz, ben de kendime bir Volkswagen alırım. □

GENÇLİK

Sezon açılırken...

Yüksekokulların açılma zamanı geldi. Böylelikle, gençlerin hayatını bütünüyle öğrenciliğe indirgeyen bir yığın sorun da teker teker basında, sohbetlerde, her yerde gündeme gelmeye başlayacak. Önümüzdeki ay, çeşitli yasalarla ertelenen, açık kapılar bulunarak yumuşatılan "atılma"lar bu kez binlerce öğrenciyi kapsayacak biçimde ortaya gelecek. Hacize varıncaya kadar, şirketler ve borçlar hukukuyla ilgili bir dizi uygulamayı öğrencilerin her an karşılaşabilecekleri kadar yakın ihtimaller haline getiren "harçlar" meselesi epey baş ağrıtacak...

Özünde öğrenci gençleri bekleyen tablo, iki senedir alışılagelmiş bir tablo. Buna yalnızca bir yeni unsurun eklenmesi beklenebilir: artık öğrencilerin de bu konuda derli toplu, düzenli bir biçimde görüşlerini ve tutumlarını belirtmeleri sözkonusu olacak. Sıkıyönetimin olağanüstü hale dönüştüğü illerde fiilen faaliyete geçme hakkı kazanan öğrenci dernekleri, önümüzdeki yıl "üniversite camiasının" İhsan Doğramacı'dan fakülte yazı işleri müdürlüklerine kadar uzanan yekvücut yapısı içinde (aslında herhalde dışında) kendi yerlerini tanımlamaya çalışacaklar.

Akademik olsun olmasın, verili kurumsal yapının her "merci"inin bu yeni unsurunun farkında olduğunu söyleyebiliriz. Egemen bakış açısının öğrenci derneklerine bakarken "masum öğrenci istekleriyle başlayıp ülkeyi felâkete götüren senaryoları uygulamaya başlayacak mihraklar" tarzında peşin bir yargıya sahip olduğunu tahmin etmek de güç değil. Kanıt ve gerekçe arama ihtiyacı dahi duymayacak ölçüde meşru hisseden ve resmileşmiş olan bu yaklaşım herhalde önümüzdeki dönem kendini (sırasında fizikileşen) somut bir **güç** olarak hissettirmeye devam edecek. Siyasal platformda, partiler yönünden birtakım ferahlamalar olurken, üniversitedeki **hayatın** sıkılığının ve aman vermezliğinin giderek kendi başına amaç hale gelerek sürdürülmeye çalışılması beklenebilir.

Bu tablo karşısında öğrenci derneklerinin konumlarını belirlemeleri hayati bir önem taşıyor. Yaza rağmen herhalde **YeniGündem**'in bu sütunu ve diğer sayfaları dışında da devam eden öğrenci dernekleri tartışması bütün bu güçlüklerle uğraşmak, cevaplar bulmak üzere süreceğe benziyor. Dernek kurmanın anlamı ve önemi üzerine aslında hiç de önemsiz olmayan soyut bir düzeyde sürmüş olan tartışmalar, şimdi somut sorunlara ve deneyimlere içselleşecek.

Evet, iki senedir tekdüzeleşen üniversite hayatına şimdi yeni bir unsur katılıyor: öğrenci dernekleri. Uzun süredir susturulan, edilginleşen üniversite gençliğinin söz söylemesini, bir şeylere katılmasını sağlayacak olan derneklerin önündeki en büyük engel, hiç kuşkusuz "söz söyleme", "bir şeylere katılma" gibi kavramların giderek daha kayıtsızca karşılandığı bir ortama gözlerini açmaları. **Gerçek** bir katılım ve işlerlik sağlanması -tıpkı ilk aşamada salt dernek kurmak için uğraşmanın sahip olduğu gibi- başlıbaşına önemli, asli bir sorun oluşturuyor. □

Tanıl BORA/Mehmet ŞENOL

MEHMET ŞENOL

Cüneyt Canver plakçıda "Gençlikten hoş bir seda". (Sol başta, çizgili kazaklı.)

CÜNEYT CANVER: ROCKSEVER BİR MİLLETVEKİLİ

Millet Meclisi tarihi içerisinde, 1983 dönemi, oldukça talihsiz bir yıl oldu. Veto eleği sağa ve sola biraz fazla hızlı sallandığı için olsa gerek, Meclis salonları Galip Dede'lerle, Kastamonulu Şaban Ağa'larla, Sunalp ve Calp'larla doldu taştı. "Yeni milletvekili" tipi isteniyordu ama, bu tipin oluşması için gereken "kaynama süresi"nin en azından üç yıldan fazla olduğu anlaşıldı. Aslında "yeni" politikacı çıktı Meclis'in kürsüsüne. Ama herhalde istenen, kürsünün merdivenlerini çıkarken gömleğini içine tepen, sigarasından son nefesi son basamakta içip izmariti aşağı fırlatan, ağzı acılı lahmacun ve viski koktuğu için yanına pek yaklaşılamayan ve kulağı "Mavi Mavi" ezgileriyle dolu milletvekili tipi değildi. Gerçi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde daha önce de böyle milletvekilleri görülmüştü ama, çoğunluğun bunlardan oluşacağı düşünülmemişti...

Meclis'te bir de (doğal olarak azınlığı oluşturan) garip-icazetli bir grup vardı. Bunlar da geçmişlerinde politika gibi karanlık dehlizlere girmemişlerdi ama önceki hayat tarzlarından dolayı "idealist" yönleri ağır basıyordu. Bu insanlar, milletvekilliğini bir zamanlar kurdukları "kamusal hayallerinin" gerçekleştirilebileceği bir alan olarak gördüler. "İcazetli milletvekilleri", "müsaadeli meclis" vb. suçlamalar, kendi hayallerinin gerçekleştirilmesi için engel değildi. Kendilerini önceleri "solcu" olarak görüyorlardı sosyal demokrat bir partide. Ancak bu kimlik, kendi tarihleri içinde o kadar yeniydi ki, akıllarının yattığı her yöne doğru çekilebilir, yönlendirilebilirdi. Kamusal hayalleri doğrultusunda birer milletvekili olmaya çalıştılar görevleri süresince. Kendilerine ters gelen her konuda kürsüye tırmanıp konuştular; gece gündüz kitap okuyup, soru önergeleri, kanun teklifleri hazırladılar. Daha önceden hayran oldukları aydınlara başvurup yardım istediler; bunlar içinde bulunduğu partinin dışladığı aydınlar olsa bile.

Bu milletvekilleri, bu özellikleri yüzünden olsa gerek, partilerinin adlarıyla değil, isimleriyle "tecessüm" etmeye başladılar. Örneğin Halkçı Parti Meclis'te iyi bir muhalefet örneği veremezken, Aydın Güven Gürkan iyi muhalefet yapıyordu. Cüneyt Canver kürsüde bağırırken ANAP'lılar "ne oluyor be!" diyorlardı. Barış Can, Fikri Sağlar vb. milletvekilleri isimlerinin geçtiği her yerde işkence soruşturmaları, yolsuzluk dosyalarının aralanması, Pişmanlık Yasası'na, Polis Yasası'na karşı çıkışlar akla geliyordu...

Bu idealist yanlarının kaynakları biraz önce de söylediğimiz gibi kendi tarihlerinden geliyordu. Bir kere, yaygın milletvekili ölçütüne göre genç sayılıyorlardı. 30'larda 40'larda dolaşan yaşları, gençliklerinde Türkiye tarihinin en canlı, en hareketli yıllarını yaşadıklarını gösteriyordu.

Belki de bu yüzden, Cüneyt Canver, en çok sevdiği bestecinin Pink Floyd'un başçısı Roger Waters olduğunu, Meclis'te konuşurken arkada Pink Floyd'un çaldığını düşündüğü için iyi konuştuğunu söylediğinde fazla şaşırmamak gerekiyor. Çünkü Cüneyt Canver'in birazdan anlatacağımız geçmişini bildiğimizde bunlar o kadar "olağanüstü" şeyler değil.

"Karga Karga Gak Dedi"

Cüneyt Canver 1952'de Adana'da doğduğunda babası Sümerbank'ta memurdu. Memur çocuğu olmanın 60'ların sonuna kadar devam eden lüksünü yaşayan Canver, Anadolu'da "memur zümrelerin" mekânı olan lojmanlarda büyüdü:

"Lojmanların kendine özgü bir yerleşimi vardı. Adeta halktan soyutlanmıştık. Büyük illerden gelen diğer memur çocukları ile tanışıyordum. Bunlar uygarlığın nimetlerinden daha fazla yararlandığı için daha bilgili, daha kültürlüydüler. İlk plakla bu ortamda tanıştım. Lokalde pd marka bir pikap vardı ve **Beatles, She Loves You** ile ortalığı kasıp kavurmaya başlamıştı..."

Twist ve **Speedie Gonzales**'le devam eden popüler müzik hayranlığı Cüneyt Canver'in 1965 yılında Ankara'ya gelmesiyle daha da hızlandı:

"Ankara'da Cliff Richard salgını ve filmleri ile karşılaştım. Müzik setimiz yoktu. Radyodan gündüz 8.00-8.30, akşam da 9.00-9.30 istekler programını hiç kaçırmıyordum. **Yardbirds, Monkeys, Mama's and Papas, Animals** dinliyoruz ama müziğin romantik devrindeyiz biz hâlâ. Halbuki Avrupa ve Amerika 68'e yaklaşıyor. Müzik yavaş yavaş gençliğin sesi olmaya başlamış. Müzik ile fikir anlatımı Türkiye'yi etkisi altına almış değil henüz."

Cüneyt Canver, o zamana kadar sadece dinleme düzeyinde kalan ilişkisini bu yıllarda "fiiliyatta" da kurdu. Oturduğu semtte, Tandoğan'da, mahalle arkadaşlarıyla **Karga Karga Gak Dedi** grubunu oluşturdular.

"Ben İngilizce parçaları çok iyi taklit edebiliyordum. Kulağım çok iyiydi. Solistin söylediği biçimde yüksek tonda söyleyebiliyordum. Cem gitarist, Tansu basgitar (Tansu şimdi Lokomotif'te çalışıyor), ben de solist. Biz grubu kurduğumuzda Ankara'da iş yapan iki ciddi grup vardı: Biri **Oksijen**, diğeri de **Hitit-4**. Bizim evlerde yaptığımız kendimizi tatmin çabaları bitti ve ilk işimizi Gondola Düğün Salonu'nda aldık. Orkestra olayı çok gariptir. İlk çaldığımızda önce bunun çok beğenildiğini sandım. Sonra salondan birisi bağırıyor, 'Hoop kardeşim yavaş bağır!' diye... Öyle kalıyorsun."

Cüneyt Canver ve arkadaşları istedikleri müziği çalmak için grup kurmuşlardı ama, kendilerinden hep başka tür müzik çalmaları isteniyordu. İlk heyecan yavaş yavaş geçti ve artık çalıştıkları yerde kendi kendilerine prova yapmaya başladılar. Güçlü cihazları yoktu, bir nota elde etmek için ordan oraya koşuşturuyorlardı. Ve tabiî "çalgıcılara" kötü gözle bakıyorlardı.

Cüneyt Canver'in Karga Karga Gak Dedi grubu bu koşullar altında çabuk dağıldı. Üniversite yılları başlamıştı artık. Büklüm Sokak'ta bir arkadaşıyla küçük bir daire tuttu Canver. Evin en önemli, üzerinde en çok titrenen eşyası 153 Dual pikaptı.

Diskjokeylik dönemi

Olanaksızlıklar Cüneyt Canver'e müzikle fiilen uğraşmayı bıraktırmıştı. Sadece dinliyordu yine. Ama hoş bir fırsat, kendisi için müzik dinlemenin yanına başkalarına da dinletmeyi ekledi. Cüneyt Canver diskjokeydi artık...

"Gar Gazinosu'nun diskoteğini yönettim. Günün moda müziklerini çalardım orda. O dönemde yeterince politize olamamış, kapitalist hayatın ekonomik ve siyasi görüşüne uygun bir gencin tam özlediği bir hayattı yaşadığım. Ama belli bir yerden sonra sıkıldığımı farkettim. Müzik yalnızca içki içmek ve eğlenmek için dinlenilmesi gereken bir araç olmamalıydı. İşte **Pink Floyd**'la da o dönemde tanıştım."

"O döneme kadar parçalar hep iki üç dakikalıktı. Dinlenir ve unutulurdu. Crimson'la birlikte senfoninin Rock'ın içinde kullanılmaya başlandığını ve bunun da çok olumlu sonuçlar verdiğini gördüm. **Dark Side Of the Moon** o sıralarda elime geçti. Gerçi grubun daha önceleri vardı ama, bundan benim haberim yoktu. Önce anlamadan dinledim. Sonra tercüme ettirmeye başladım, sonra kendim de anlamaya başladım. Garip bir giz vardı yaptıkları müzikte. Etkisi altında kalıyordum. Sonra geriye döndüm, onları da dinledim. Dikkatimi çekti. Onlar da evrim geçiriyorlardı.

Tabiî yalnız Floyd değil, **Exception** var, **Tangerine Dream** var. Hepsi Rock'un bir başka alanını deşiyor, derinleştiriyorlardı. Ben de kendi doğal evrimimi geçirdikten sonra sözlere daha fazla önem vermeye başlamıştım. Çünkü sözler müziği daha anlamlılaştırıyor, hattâ bazen aşıyor. **Dark Side**'ı dinledikçe müziğin ne şekilde yapılması ve dinlenmesi gerektiğini daha iyi anladım. Tam bir yıl başka da hiçbir albüm dinlemedim!"

Dinlediği müziği, kendi müzik tarihinin en üst aşaması olarak niteliyordu Cüneyt Canver. Çevresinde ve genel olarak Türkiye'de toplumsal muhalefet yükselmeye başlamıştı. '75 yılından sonra daha da hız kazanan bu muhalefet, Cüneyt Canver'i 23 yaşından itibaren etkisi altına almaya başladı. Yurt sorunları, daha iyi dünya özlemi Canver'i okumaya, öğrenmeye itiyordu:

"İnsan müzikten etkilenerek mi, yoksa birikimi arttıkça mı dinlediği türü değiştiriyor? Bunları kesin ayrımlara tâbi tutmak mümkün değil. Ama ben bir şey gözledim. Eğer zengin kızla fakir erkeğin aşkını anlatan filmleri seyredemeyecek kadar aşmışsak, bu birikimimizin artmasına bağlı bir olay. Üç beş dakikalık bir parça belki melodik olarak, o an duygusal olarak veya bir anıyı anımsatarak etkileyebilir, ama asla kalıcı olmuyor. İnsan, daha yüksek düzeyde ve dünyaya eleştirel bakan müzik türlerini dinlemeye itiyor.

Ve 1983 seçimleri...

Cüneyt Canver 28 yaşındayken 12 Eylül harekâtı yapıldı. Toplumdaki politikleşme bir anda dindi, herkes okuduğu ile, yaptıkları ile birlikte uzun bir sessizliğe gömüldü. Canver ise kendi kafasında yarattığı "hayallerin" Türkiye için o kadar imkânsız görülmemesi gerektiği konusunda kendi kendini ikna etmeye çalıştı. Daha çok okudu, daha çok öğrendi. İlk ve çok önemli fırsat 1983 seçimlerinde çıktı. Adana 1 no.lu seçim çevresinden HP'nin üçüncü sıradaki adayı Cüneyt Canver'di. Durum umutsuz gibi görünüyordu: ANAP ve MDP "güçlü" partiler sayılıyordu, HP ise ancak 2 milletvekilliği çıkarır deniyordu ama sonuçlar açıklandığında en fazla oyu Halkçı Parti almış, Cüneyt Canver de Adana milletvekili seçilmişti...

"Müziğin bende kalıcı bir etkisi var. Milletvekili olduktan sonra da hayatımda çok fazla şeyin değiştiğini iddia edemem. Hâlâ herhangi bir tartışmaya girdiğimde veya bir konuşma yaptığımda, fonda etkisi altında kaldığım bir parça varsa, daha yaratıcı konuştuğumu, daha vurucu cümleler seçtiğimi biliyorum. Bazen düşünürüm, çok duygusal bir konuşma yapacağım zaman Meclis'te, Pink Floyd çalsa ne olurdu acaba? Bazen arkadaşlara da bunun esprisini yaparım."

Cüneyt Canver milletvekili olduktan sonra da "değişmedi." Yaptığı çıkışlar, üzerine gittiği konular, milletvekilliği kimliğine bir türlü uymayan özgür davranışları ile "değişik" bir milletvekiliydi.

Milletvekili Cüneyt Canver, görevini kendisini ve kendi tarihini koruyarak yapmaya çalışırken eleştiriler gelmedi mi? Geldi tabiî:

"Beni seven arkadaşlarım 'biraz daha milletvekilliğine yaraşır davransan' diyerek eleştiriler beni. Nedir milletvekilliğine yaraşır davranmak? Yapay davranmak mı? Olduğundan başka türlü görünmek mi? Eğer buysa, buna uyamayacağım mizacım itibarıyla belli. Çünkü çok kolay heyecanlanır, çok severim, çok nefret ederim. Mücadeleci ve kavgacı bir karakterim var. Üzerime gelindikçe tepkim büyür. Bir de çağdaş insanın öğüt dinlemeyeceğine inanmışım. O yüzden, şöyle davransaydın daha başarılı bir milletvekili olurdum, öğütleri beni fazla ilgilendirmiyor. Yine arkadaşlarımla içebiliyorum, istediğim zaman kavga edebiliyorum, istediğim konuşmaları yapabiliyorum. Bunları zaman zaman Meclis kürsüsünden de yapabiliyorum, hiç kimseye danışmadan."

Şimdi Canver müzikle yaşıyor hâlâ. Meclis'e gelirken arabasında dinliyor, Ankara sokaklarında arabayla dolaşıp dinliyor, gece eve geldiğinde dinliyor...

"Müziği işim kadar çok seviyorum. Bazen kendi kendime sorarım, müzik olmasaydı nasıl tahammül ederim diye. Tek kaçış yoludur müzik. Bir parça dinlersiniz, sıkıntılarınız dağılır, güven gelir, umut dolarsınız ve ertesi günkü savaşa yeniden hazırlanırsınız. Şunu söylemek istiyorum: Kimse kendinde olağanüstü güçler vehmetmesin. Veya olduğundan başka türlü görünmeye heves etmesin. Bir benzetme vardır; krallar da tuvalete gider. Yani milletvekilleri de müzik dinlemeli..." □

"Toplumsal beğeninin fragmanlaşması"

Post-modern bir estetiğe doğru

NECMİ ZEKÂ

Kültür alanında uzun zamandır yaygın bir yakınma konusu var: Yazılanlara, konuşulanlara bakılırsa, "yozlaşma", "kültür istilası", "arabeskleşme" vs. olarak adlandırılan vahim bir durum sözkonusu. Kültürel açıdan tam bir "karmaşa dönemi" içinde yaşadığımız görüşüne, hemen hemen herkes katılıyor. Ancak kolayca anlaşılacağı gibi, bu kültürel huzursuzluk, öteden beri alışageldiğimiz -örneğin 50'li ya da 60'lı yıllardaki- yakınmalardan oldukça farklı. Çünkü değişim, istenilenden yavaş, kesintili, sağlıklı vb. oluşunun ötesinde, artık hemen hemen sadece "kötüye gidiş" anlamına geliyor; iyiye yönelme, normale dönme umudu da oldukça az. Pek ayan beyan kabul edilmeyen, genel bir karamsarlığın yaşandığı da bir gerçek. Somut, doğrudan bir "tehdit" seziliyor ne de olsa; siyasal olmayan, estetik bir tehdit. Özellikle "modern Türk aydını"nın gittikçe savunmaya yönelik, daha katı bir tavır alışı, neredeyse püriten bir sol aydın ahlâkının boy gösterişi, bunun belirtileri. Ancak bu rahatsızlığın bir başka yönü de, kırgınlık ve düş kırıklığı; dışardan gelen tehditlerden çok, "modern idealler"in sarsılışı, eski güçlerini yitirmeleri yol açıyor buna. Kısacası, nasıl tepki gösterilirse gösterilsin, "yeni" bir şeylerle karşı karşıya olduğumuz kesin.

Yeni bir estetik yerleşik kültür çevrelerini -özellikle de çağdaş, aydın, ilerici vb. sıfatları üstlenen kanadını- şu ya da bu biçimde tedirgin eden bu süreci, son beş yıldır giderek belirginlik kazanan, **post-modern** (modern sonrası) diye adlandırılabilecek, yeni bir estetiğe geçiş süreci olarak nitelemek mümkün sanıyorum.

İlk bakışta post-modern kavramı, çeşitli nedenlerden dolayı, pek yeterli gözükmeyebilir. Çünkü sözkonusu değişim, modernizmi zamansal olarak izleyişi ya da ona karşıtlığı ile belirlenmiyor sadece. Üstelik post-modern kavramının Amerikan edebiyat eleştirisinde, mimarlıkta ve çağdaş Fransız felsefesinde kazandığı farklı içerikler var; burada önerilenin de, alelacele bir aktarma olduğu sanılabilir pekâlâ. Daha da kötüsü, yerleşik herhangi bir post-modern tanımı esas alınarak, burada söylenenlerin eksik ya da yanlış olduğu ileri sürülebilir. Ancak genel gözleme dayalı böyle bir yazıda, daha yetkin, özgün bir kavramlaştırmanın olanaksızlığı bir yana, temel olarak iki nedenden dolayı, post-modern kavramı bana oldukça uygun geliyor. Birincisi, Türkiye'de, gayet yerinde bir deyimle, modernizmden ve onun estetik süreveninden söz edilebilir sanıyorum. Post-modern kavramının içinde barındırdığı ikilik de, her şeyden önce bu modernizm olgusunu belirginleştirmeye yarayacaktır. İkincisi, teorik açıklama düzeyinde kalan modernist perspektiflerin geçerliliği de, belki bir ölçüde olsun sorgulanabilir böylelikle. Kabaca söylersek, "yaşadığımız tarih" ile 19. yüzyıl Avrupası arasında tıpatıp benzerlikler varsayan modernist perspektiflerin en ilginç olanlarından biri, kuşkusuz, Benjamin'den esinlenerek, günümüz Türkiyesi'nde Baudelaire'ler, Flaneur'ler vb. arayan açıklama tarzı P.Anderson'ın ortaya attığı "konjonktürel" modernizmin açıklaması da, Üçüncü Dünya ülkelerini ilgilendiren yönüyle, bu Batı-merkezci, "evrensel" yaklaşıma bir başka örnek olarak gösterilebilir.*

Batılılaşma

Yeni, değişik -ve çoğu zaman zor anlaşılır- olan her şey için bolca kullanılan, kolaylıkla arkasına gizlenebilen bir sıfat "modern". Ancak burada sözü edilen modernizm, doğrudan "yenilik", "değişme" ile eşanlamlı değil. Özellikle kültürel bir görünüm olarak, Türkiye'de başlangıcı 20'li yıllara, belki de yüzyılın başlarına dek götürülebilecek bir süreç. Modernizm, evrensel olma iddiasında, genellikle ütopik, geleceğe dönük bir söylem. Esas olarak Tanzimat ile başlatılan "Batılılaşma" sürecinden ayrı düşünülmesi de oldukça zor; hattâ modernliğin en önemli "Batılılaşma sorunları"ndan biri olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Akıl-merkezciliği, hümanistliği, bilimsel bilgi ve teori (nesnellik) düşkünlüğü ile, modernizmin doğrudan Aydınlanma söyleminden beslendiği açıkça görülüyor. Bu bakımdan, modern estetik bağımlı bir konuma sahip; pozitivist bir bilimselliğin yol göstericiliğini baştan kabullenmek durumunda. Sürekli bir "ahlaki misyon" yüklenişinin ötesinde, ayrıca bilinen Aydınlanma ideallerini gerçekleştirme çabasından ötürü de, işlevsel bir nitelik taşıyor.

Modernizmin geleceğe dönüklüğü ise, bir yandan "ilerleme" kavramına sarsılmaz bir inanç beslenmesi, bir yandan da geçmişe, "gelenek"e karşı küçümseyici, yoksayıcı bir tavır alınması anlamına geliyor. "Geçmişten ve onun simgelerinden bağımsız analitik bir süreç" olarak modernizm, mimar Portoghesi'nin deyişiyle, "önceki kültüre karşı oluşan bir Ödipus kompleksi" bir anlamda. Bu sürecin genelde en somut ifadesi de, "modern Cumhuriyet insanı miti" kuşkusuz. Diliyle, müziğiyle, geçmişten radikal bir vazgeçişi temsil eden bu mitik insanın tavizsiz "yenilik" arayışı, kararlılığı hemen ilk bakışta göze çarpıyor. Bilinir, güvenilir "yeni bir dünya" yaratma çabası içinde bir insan bu. Dolayısıyla, gerçeklikle olan ilişkisinde, hep bütüncülük (eşitlik, birlik), çelişkisizlik amacı gütmesi ve bunun da zamanla tektipliğe, homojenliğe dönüşmesi bir yerde kaçınılmaz bir sonuç. (Kimine göre, bunun nedeni de "gelenek".)

Ayırdedici özellikler

Sözkonusu modernizmin, yukardan aşağıya, merkezi örgütlenmeler, varolan bürokratik yapılara sıkı sıkıya bağlı oluşu, kısaca resmî bir nitelik taşıyışı, ayırdedici özelliklerinin başında geliyor. Bu da, Batı'da -en azından ilk başlardaki- "skandallar yaratan", "azınlık" olan modern çıkıştan kesin olarak ayırıyor onu. Türk modernist öncülerin (ve takipçilerin) devletin kanatları altında mücadele etmeyi zorunlu saymaları -bu zorunluluğun nedenleri de hâlâ tartışılmakta- en muhalif tavırlarını takındıklarında bile "merkez"den, "çoğunluk"tan** ayrı düşmemeleri bu bakımdan hiç de şaşırtıcı değil. Mimarlık alanında 1920'li yıllarda görüldüğü gibi, Türkiye'deki uygulamaların çoğu, tepeden inmeci ve bir tekrar olmanın ötesine gidemeyen denemeler.

Modernizm deneyiminin ikinci bir ayırdedici özelliği de, solun büyük bir kesiminin modernist perspektifi olduğu gibi (ya da ana hatlarıyla) sahiplenişi kuşku-

Cumhuriyetin insan miti: tavizsiz "yenilik" arayışı.

suz. Gerek "ekonomik nedensellik ilişkileri" ararkenki pozitivist yorumlarda, gerekse ilerleme, evrensellik, insancılık gibi ideallerin savunuluşunda açıkça gözüküyor bu. Sol "program", bürokrat bir yaklaşımın izlerini taşıyan "hiyerarşik kategoriler"i kabullenip, uç noktalara vardırmakla sınırlı kalıyor çoğu zaman. Dolayısıyla bu tavır -hiç tartışılmadan üstlenilen bütüncüllük (consensus) idealinde olduğu gibi- çizgideki sürekliliği sağlayabiliyor ancak. Bu yüzden de örneğin ilerleme süreci programlı bir bekleme sürecine dönüşebiliyor kolaylıkla.

Buraya dek söylenenler kuşkusuz pek yeni şeyler değil; özellikle son beş yıldır çok daha ayrıntılı bir biçimde tartışılan konular. Burada asıl vurgulanmak, hatırlatılmak istenen şey ise, kısaca, modernizmin -etkileri çeşitli alanlarda hissedilen- bir sarsıntı geçirişi. Sosyal bilimler alanında, geleneksel/modern toplum ikiliğine dayanan modernleşme modellerinin "tarih-dışı" yaklaşımlar olarak sorgulanmaya başlamasını da, bu bağlam içinde düşünmek gerekiyor. Ayrıca arabeskin de bir "modern/karşı-modern" ikiliği içinde değerlendirilebileceği bu noktada ileri sürülebilir sanırım. Estetik/etik bir çatışmanın ötesinde, arabeski kente bütünleşme ya da sanayileşme sorunu (geçici bir olgu) olarak gören, modernist açıklama denemelerinin başarısızlıkları da, bu tür bir ayrıma büyük ölçüde geçerlilik kazandırıyor.

Farklı alanlarda...

Burada kısaca açmaya çalışacağım post-modern tavır ise, kendiliğinden, farklı alanlarda eşzamanlı olarak gözlemlenen bir duyarlılık (zihniyet) değişmesi olarak adlandırılabilir. Bu yeni tavrın, modernizme karşı doğrudan, açık bir eleştiri getirdiği, bir protesto niteliği taşıdığını söylemek oldukça güç. Ancak bir "intikam siyaseti" olmasa da, "olumsuzlama gücü" olan bir çıkış bu. Teorik ve pratik düzeylerdeki görünümlerinin farklılığına rağmen, hayat tarzındaki bir değişime işaret ediyor öncelikle. Bu değişimin, modernist bakış açısına bağlı kalınarak anlaşılamayacağı da yeterince açık. Hesapta olmayan, kestirilemeyen her türlü çıkışı, ya dışarıdan bir engelleme -örneğin arabesk istilâsı- ya da geçmişin, eskinin direnmesi, "hortlaması" olarak gören modernist bakışın, bu durum karşısında suçlamalarını artırmaktan öte yapacağı pek bir şey yok. Post-modern çıkışın, gerek "söylem alanı" dışında kalanlara, karanlık bölgedekilere -örneğin Müslümanlığa- duyduğu ilgiyle, gerekse popüler kültür ile kurduğu ilişkiyle bir "karmaşa havası" yarattığı, hemen ilk ağızda belirtilmesi gereken bir nokta. Üstelik yeni bir muhalif, sol tavrın buna bağlanması, hiyerarşik kategorilerin giderek geçersizleşmesi de, ister istemez modernist kesimin bir tür çaresizliğe sürüklenmesine yol açıyor...

Post-modern, öncelikle karmaşıklıklar, çelişkiler üzerine kurulu bir estetik; modernizmin çoğu zaman formalizme varan kesinlik, homojenlik arayışına taban tabana zıt bir tavır. Dolayısıyla bulanıklıktan çok, bir "perspektif zenginliği", bir çokrenklilik olarak değerlendirilmesi gerekiyor.

Dil kullanımı

En somut olarak da sanırım dil kullanımındaki değişmede görülüyor bu farklılaşma. Öztürkçe seçkinciliğinin artık o kadar da doğal, erdemli karşılanmayışı, pek çok nedenin yanı sıra, kuşkusuz yeni bir estetik kaygının ürünü. Arkaik dil kullanımı, teslimiyetçilik, tutarsızlık vb. olarak sık sık yerilen bu tavır, kelime seçiciliğinin yerine üslup sorununa ağırlık verişiyle, genel bir siyasal konum yerine kişiselliği vurgulayışıyla, modern dil kullanımından kesin olarak ayrılıyor. Bir "sapma"dan çok, giderek katılaşan, standartlaşma tehlikesine düşen modern "çoğunluk" diline karşı -dilin sıradan bir müdahale alanı olmasına karşı - bir tavır bu; kısaca; dildeki "sürekli değişkenlik çizgisi"nin korunması olarak da nitelendirilebilir.

Dil kullanımındakine benzer bir gelişmeye -özellikle tarihî, kültürel göndermeler, alıntılara bolca yer verilmesi olgusuna- henüz tartışma düzeyinde de olsa, mimarlıkta rastlanıyor. Pozitivist-işlevci kaygılar gütmeyen, varolan Batılılık ölçütlerine ters düşebilen yeni denemelere doğru bir yönelme sözkonusu. Çoğu zaman küçümseme ile "nostalji" başlığı altında değerlendirilen bu çeşitliliğin, yeni bağlamlar yaratma ve çokyönlü bir etkileşim ortamı oluşturma olanağı kuşkusuz çok fazla. İroni boyutunun da hemen hemen hiç eksik edilmediği bu yeni duyarlığı, iç mekânların düzenlenmesinde -örneğin giderek artan "bilinçsiz" antika merakında- görmek de mümkün.

Giderek artan antika merakının ardında yeni yönelişler yatıyor.

Çeşitli alanlardan örnekler

Moda, tarihselcilik vb. deyip geçemediğimiz bu "bilinçsiz" ironik nostaljiye nasıl bakmak gerektiği, bence oldukça önemli bir soru. Sıradan bir eklektizm mi bu? Yoksa yine "geçiş dönemi"ne özgü olağandışılıklardan biri mi? Foucault'nun Nietzsche'den söz ederken kullandığı bir tasvirden yola çıkarak, şunları diyebiliriz sanıyorum: Artık "bizim malımız, bizim eserimiz olan anıtların olmadığı, yabancı bir dekorasyon içinde" yaşıyoruz belki de. Çünkü "maskeler altında gizlemeye çalıştığımız kimliğimiz de bir parodi" aslında. Dolayısıyla post-modern duyarlık diye adlandırdığımız şey, bir yerde modernizmin (ne pahasına olursa olsun) bir "kimlik" yaratma ve "birey" arama çabalarının sonuçsuz kalışı, kimliğin "çözülüş"ü sayılabilir; bir başka deyişle, ilerleme, evrensellik vb. ideolojilerine karşı, bir tür "süreksizlikleri görünür kılma" süreci olarak bakılabilir bu değişmeye. Aynı zamanda, bugünün ve geçmişin sınırlamaları olmaksızın, her şeye ulaşabilme olasılığını (bir tür "arkeoloji"yi de) içeriyor bu kuşkusuz. Kolaylıkla kendi kendini yiyen bir siniklik (**cynism**)e dönüşse de, resmî ideolojinin, gündelik hayatın parodileri bu yüzden baş köşeyi alıyor. **Tutunamayanlar** romanının -modernist edebiyat çizgisinin ne kadar dışında olduğu tartışılsa da- birdenbire keşfedilişinin herhalde en önemli nedeni bu. Romanın gördüğü ilgide, bir yandan "modern Cumhuriyet insanı miti"nin kimlik çözülüşünü oldukça başarılı bir biçimde verişin, bir yandan da oyun/parodi ve ironi boyutunun payı büyük.

Yine de "post-modern" olarak nitelendirilmeyi hak eden bir ürün varsa, o da kuşkusuz **Sevgili Arsız Ölüm** romanı. Romanın temel olarak aydınlanmacı, modernist roman çizgisinin dışında yeralışı, başarısındaki en önemli etkenlerden biri. Bu açıdan bakıldığında, romanda çoğu kişiyi rahatsız eden popülizmin aslında "farklı bir gerçeklik anlayışı"nın bir parçası olduğu görülüyor. Romanın konumunu belirlemede en iyi ipuçlarını da, romana getirilen eleştiriler sağlıyor zaten: "Taklit" iddiaları, örtük olarak, dünyayı kavrayış biçimindeki genelgeçer ilkeleri hiçe sayan başına buyrukluğu kınama; "arabesk" iddiaları ise, modernist kentleşme, sanayileşme (toplum) modellerine rağbet edilmeyişine içerlenme anlamına geliyor daha çok. L.Tekin'in dışında, ayrıca, A.Yılmaz ile G.Karamustafa'nın buluşması açısından, "Bir Yudum Sevgi" filmi de, atlanmaması gereken bir örnek kuşkusuz.

Bu kadar açık olmasa da, şiirde de benzer bir noktaya varıldığı ileri sürülebilir. Son atılımını hangi tarihte yaptığı tartışıladursun, 60 yıllık kesintisiz modernist şiir çizgisi, "kronolojik olarak okunduğunda" sanıldığı gibi ilerlemeyi değil, tüken-

meyi, sığlaşmayı gösteriyor daha çok. 80 sonrası şiir ise, her şeyden önce, modernizmin (toplumcu/bireyci, açık/kapalı gibi) ayrımlarına sırt çeviren (halk için, insan için vb. gibi) herhangi bir "işlevci" boyut taşımayan, öncelikle akla ve bilime karşı meşruluğunu kazanmaya çalışan bir şiir. "Sokaktaki adam" popülizminden oldukça farklı bir "sıradan"a, yerele, kişisel **(anti-heroic)** olana yönelme, en belirgin özelliği bu çıkışın. Ancak bu çeşitlilikten de, parlak bir yeni şiir çizgisinin çıkıp çıkmayacağı hâlâ ortada. Yine de genelde, Tarkovski'nin bir deyişini aktararak söylersek, "pozitivist-pragmatik bir pratiğin bizden gizlediği hakikata ulaşma çabası" olarak sanatın yeniden değerlendirilişi, değer kazanması sözkonusu. Daha farklı bir düzlemde, kendini "güleryüzlü", "canlı çarpıcı" vb. sıfatlarla sunan basının da -burada **Tan**'dan çok, **Nokta**'yı düşünmek gerek- özellikle alaylı popülistliğiyle, modernizmden kopuş olarak görülebileceği açık.

Fragmanlaşma

Oldukça kabalaştırılarak sunulan bu post-modern tablosunu biraz daha belirginleştirmek için, son olarak Oliva'nın İtalyan Trans-Avangartları hakkındaki iki saptamasını aktarmak istiyorum. Bir bakıma yukarda gelişigüzel sıralanan görünümleri, bağlayıcı bir çaba da olacak bu. Birincisi, post-modern estetik, öncelikle "toplumsal beğeninin fragmanlaşması" ile yakından ilgili. Bütünlükçü estetik sistemlerini reddedilişi, dolaylı olarak, öznel/nesnel ayrımının da farklılaşmasına

Post-modern öncelikle çelişkiler üzerine kurulu bir estetik, modernizmin çoğu zaman formalizme varan kesinlik, homojenlik arayışına taban tabana zıt bir tavır.

yol açan bir gelişme. İkincisi ise, "fragmanların indirgenemezliği" saptaması, ki bu da her şeyden önce "birlik, bütünlük ve dengeyi elde etmenin olanaksızlığı"na ve gereksizliğine işaret ediyor.

Bitirmeden önce şunları da belirtmekte yarar var: Burada post-modern diye adlandırılan şey, iktidarda, çoğunlukta olan bir şey değil; ama bir karşı-kamp özelliği de taşımıyor. Kısacası, post-modernizm ne bir öfke, ne de Lyotard'ın deyimiyle, "modernizmin matemi"; post-modernizm sadece modernizm tarafından belirlenmiyor deyişimin nedeni bu. Ayrıca burada söylenenler, herhangi bir olayı haklı çıkarma ya da ahlaki bir yargı verme çabası değil kesinlikle. Yeni bir model, reçete sunmanın da sözkonusu olmadığı açık. Niyetim "karmaşa", "kültür istilası" gibi ucuza kaçan suçlamalar yerine, daha dişe dokunur lafların, "yeni, farklı yoğunluklar"ın üretilmesine bir ölçüde katkıda bulunmak sadece. □

* Anderson'a göre, modernizm Avrupa'dan yarı-aristokratik bir yönetim, yarı-sanayileşmiş bir kapitalist ekonomi ve yarı-belirgin bir işçi hareketinin keşistiği noktada doğmuştur. Zamanla, geçmiş, bugün ve gelecek ile ilgili bu belirsizlikler ortadan kaybolmuş, "ufuklar kapanmıştır". Bir zamanlar Birinci Dünya'nın yaşadığı bu koşullar bugün Üçüncü Dünya için geçerli olduğundan, Marquez'in **Yüzyıllık Yalnızlık** romanı, Y.Güney'in **Yol** filmi yeni modern çıkışlardır Anderson'a göre.

**Deleuze'a göre, çoğunluk/azınlık ayrımı, niceliksiz bir ayrım sayılmamalı. Sivrisinekler ya da çocuklar, kadınlar, siyahlar sayıca üstün olsalar da, çoğunluk değillerdir. Azınlık yaratıcı bir oluşum, çoğunluk ise ideal bir standar. ölçü, bir değişmezliktir. □

Kadın ve özgürlük

CİHAN OĞUZ

Kadın özgürlüğünden söz edilince, akla ilk gelen olgu "feminizm" oluyor. Tarihsel süreç içinde biçimlenmiş bir demokratik yapı oluşturamayan kitlelere sunulan birçok "görüş" ve "ideoloji"nin varlığı, temelde, kitlesel içerikte başlayan birçok "akım"ın sonradan nasıl değişim gösterdiğine işaret etmektedir. Feminizm akımı, ilk yıllarında toplumda ilgiyle karşılanan bir akım olmasına karşın, kendi içsel dinamiğindeki eksiklik ve yetersizlikler nedeniyle bugün "erkeklere karşı başkaldırı" niteliği taşıyan ilkel bir senaryonun görüntüsü durumuna gelmiştir.

"Mekanik" olarak nitelendirileceğini bile bile şu tezi açıklamadan edemeyeceğiz: Nasıl bireysel özgürlük diye bir olgudan söz edemezsek, kadın özgürlüğünden de söz edemeyiz. Kadın özgürlüğü "erkek egemen toplumu" olarak nitelenen "burjuva toplumları"ndaki kadının bireysel özgürlüğünü hedeflemektedir. Burada akla gelen ilk soru, sözkonusu toplumda erkeklerin de özgür olup olmadıklarıdır. Madem ki, özgürlük yalnızca insanın dış etkenlerle biçimlenmiş bilinci değil, kendi özgür düşüncesi ve "değerleri"dir; o halde, demokratik burjuva toplumlarında kadınların bağırıp çağırmalarına da gerek yoktur; zaten "fikren" özgürdürler. Bu sanıyı, bir sayıltı olarak ileri sürmenin ilkelliğini ve yetersizliğini bilerek, gelişmiş burjuva toplumlarındaki kadının hiç de erkekler tarafından ezilmediğini söyleyebiliriz. Azgelişmiş toplumlardaki egemen otoritenin aileye yansıyış biçiminden kaynaklanan aile tipinde yer alan kadınların "feminizm" diye bir akımdan haberleri bile yokken, Batılı kadınların bu "özgürlükleri"ni kullanarak örgütlenmeleri kimin için öyleyse?

Azgelişmiş ülkelerde kadın, cinselliğini bastırmakla yükümlü bir metadır. Dinsel otorite ve egemen otoritenin varlığı, kadının, toplumda da olmayan bir özgürlükten yoksun olduğunu göstermektedir. Oysa Batılı kadın, demokrasinin verdiği sosyal haklar kapsamında, boşansa bile geçimini sağlayabilecek bir konumdadır. Bu, azgelişmiş ülkelerde ya bütünüyle olanaksızdır ya da sınırlıdır.

Toplumsal özgürlükten yararlanma oranı erkeğe oranla daha çok olması gereken kadın, fiziksel ve toplumsal bir varlık olarak azgelişmiş toplumlarda kendi kişiliğini ve katılım gücünü -zorunlu olarak- sınırlamakta, Batılı toplumlardaysa katılımı toplumsal anlamda değil, **bireysel** anlamda sağlamaktadır. Dünyanın, her geçen gün biraz daha karmaşık niteliğe bürünen ve zorlaşan koşulları karşısında özgürlüğü kendisi için bir **kurtuluş yolu** olarak gören kadının bu yanılsaması, sözkonusu karmaşıklığı ve koşulları biraz daha artırmakta ve zorlaştırmaktadır. Aslolan, kadın ve erkeğin kendi bireysel istemlerinden çok, toplumsal anlamda bir özgürlük anlayışına yön vermeleri gerekliliğidir.

"Erkek egemen toplumu" -feminizm hariç- hiçbir literatürde ve ideolojide yer almayan, dayanıksız bir nitelemedir. Bir toplumda -nedeni ne olursa olsun- genelevler gibi kadının cinseliğini sattığı kurumlar ortadayken, egemen erkek mitosuyla savaşımda bulunmak, gerçekliğin uzağında kalmaktır. Şu da bir gerçek: Reformizme kaymamak koşuluyla, azgelişmiş toplumlardaki kadınların -bağımsız da olsa- katılım ve örgütlenmeyi başarabilmesi, toplumda pasif de olsa bir demokratikleşmenin olmamasına olanak sağlayabilir. Nitekim, ülkemizde "siyasal partiler kanunu"nda yer alan **kadın kolları**, bu korkunun yarattığı bir izdüşüm olarak kaldırılmış, kadının siyasal örgütlenmesi en aza indirgenmiştir. Oysa azgelişmiş toplumlarda kadının yalnızca evde oturmakla ya da sınırlı iş saatleri içinde bulunarak demokratikliğe katkı sağlayamayacağı açıktır. "Kadın kolları" özellikle kırsal alandaki kadının katılımına olanak sağlamakta; onu toplumsal örgütlenme içeriğinde bir sorumluluk duygusuna kavuşturmaktaydı. "Geçmiş deneyimlerden elde edilen sonuç" ya da "aile içinde bile ikilik yarattığı" gibi örtülü gerekçelerle ortadan kaldırılan bu kurumdan sonra, partileşmesi engellenen ve demokrasiden soğutulan kadın, yine kendi içselliğine ve yalnızlığına terkedilmiştir. Gerçi, kadın kolları istenen biçimde bir toplumsal örgütlenme ve demokratikliğe kavuşturmamakla birlikte, toplumu bu erdemlere -kısıtlı da olsa- ulaştıracak bir içeriğe sahipti.

Gelelim, "cinsel özgürlüğün" nasıl biçimlenmesi gerektiği sorununa. Kadın ve erkek, nasıl bir diyalektik bütünlüğün doğal bir kutuplaşması ve aynı zamanda örtüşmesiyse, kadın ve erkeğin bu ortak konumları, toplumun baskın gelenek ve biçimlenişiyle sürdürülen bir içerik taşır. Yani, cinselliğin özgürleşmesi diye bir olgudan söz etmek yanlıştır. Bir toplumda toplumsal özgürlük ne ölçüde yaygın ve demokratikse, cinsellik de buna koşut olarak aynı ölçüde demokratiktir. Ülkemizde, cinselliği sömüren yayın organlarının varlığı ve etkinliği bu kanıyı güçlendirmektedir. İlginçtir, tüm Türkiye genelinde yaygın olarak gazeteler için yapılan bir araştırmaya göre, kültür ve sanata en çok yer veren gazeteler, satışı en düşük olan gazetelerdir. Oysa, cinselliği bir meta olarak kulanan ve sayfalarını bunlarla ilgili ilkel görüntülere açan gazeteler -Ocak 1985 rakamlarıyla- 1 milyona yaklaşan bir satışa sahiptirler. Toplam okur sayısı üç milyonu bile bulmayan ülkemizde, pornogazetecilik bu oranın neredeyse üçte birini oluşturmakta, bu gerçek de bizlere cinsellik alanında ne gibi sorunlar ve doyumsuzluklar olduğunu göstermektedir. Dileriz, porno gazetecilik üzerine bir araştırma yapıldığında, bu gazeteleri okuyanların yaş ortalamasının otuzun üzerinde olduğu gerçeği belirmez. Ne yazık ki, bunu anlamak için birkaç gazete bayiine ya da büfesine sormak bizce yeterli oldu. Böyle bir toplumda, "özgürlüğün temelini insan bilinci oluşturur" nitelemesi, pek çok gerçeğin fantazi olarak örtülmesiyle sonuçlanıyor.

İrdelenmesi gereken bir başka sorun, kadının toplumsal özgürlükten ne ölçüde yararlandığıdır. Bugün, hiçbir özgürlüğün "lütûf" olarak verilmediğini, yıllarca süren savaşımlar sonucunda kazanıldığını gözönüne alırsak, kitlelerin bu özgürlükleri ne dereceye kadar hak etmiş olduklarını sorgulayabiliriz. Özgürlük, eğer katılım ve toplumsallaşma ile biçimleniyorsa, bunları tarihsel sürecin **kendiliğinden** yarattığı bir değer olmaktan öte, kitlenin **bizzat** oluşumuna katkıda bulunduğu bir değerler sistemi olarak algılamalıyız. Egemen otorite, kitleye hiçbir hakkı karşılıksız vermez. Çünkü, değişmezlik ve devinimsizlik ilkesi, egemen otoritenin varlığını sürdüren oluşumlardır. Oysa tarihsel akış içinde özgürlüğünü kazanan kitleler, kendi insansal özlerini ve değerlerini geliştirme olanağını bu özgürlükleri koruduktan ve geliştirdikten sonra bulurlar.

Dinsel ve otoriter anlayışa göre, kadın "şeytan"dır. Kaldı ki, özgürlük ve hak da kadına göre bir değerler sistemi değildir. Buna inanacak olursak, Papa'yı vuran Ağca'nın da cinselliğinden kuşku duymamız gerekecek! Dinsel ve otoriter anlayışların, gelişmesine olanak tanımadıkları ve sınırladıkları toplumsal yaşam içinde, sonraları "tahtlarının" sarsılması karşısında "özgürlük elden gidiyor" diye feryat ettiklerinde, insanın aklına kimi sorular geliyor. Özgürlük, kendi kaderini saptayan bir toplumun ulaştığı bir aşama olduğuna göre, bu aşamanın ertesinde oluşacak bütün yapılanmaların eskisine karşı bir seçenek biçimini alacağı gerçektir. Bu durumda, özgürlükten korkan bir iktidar ya da otoritenin sonraları bu erdemli yapıyı aramaları bile, özgürlüğün önemini açıkça ortaya koymaktadır. □

Bunca emek, bunca yıl
RUHİ SU

Ruhi Su, otuz beş yıl kadar önce halk türküleri üzerine görüşlerini Burhan Arpad'a anlatırken (**Filarmoni** dergisi, Mart 1951), halk türkülerinin en karakteristik yönlerinden biri üzerinde duruyor, yeniden-üretilebilirliğini vurguluyordu. Geçen yıllar boyunca, bu konudaki öncülüğüne sesini de ekleyerek çağdaş müziğimizde seçkin bir yer edindi.

Sözkonusu katkılarıyla gelecekte de anılıp dinlenecek önemli bir sanatçı olan Ruhi Su'yu 20 Eylül günü yitirdik. Gelecek sayımızda onun çeşitli yönlerini ele alan yazılar sunacağız.

Küçük Sahnenin 18.30 saat seanslarında verdiği halk türküleri resitalleriyle büyük bir alaka toplamış olan Ruhi Su, 1328 (1912) Van doğumludur. Musiki tahsilini Müzik öğretmen okulu ve Devlet Konservatuarında yapmıştır. Ankara Devlet Operamızın çıkardığı birçok eserlerde, sahip olduğu bas sese uygun roller oynamış ve daima iyi kritik almıştır. Şimdiye kadar oynadığı operalar ve roller: Bastiyen ve Bastiyenne'de sihirbaz, Fidelio'da Rokko Baba, Bohem'de ev sahibi, Rigoletto'da Sparafiçin ve Çukurova'da Tomasso'dır.

Fakat muhtelif bestekârların çeşitli karakterlerinden müteşekkil bu kabarık repertuarı muvaffakiyetle başarmış olan Ruhi Su'nun bir diğer cephesi, büyük bir başarısı daha vardır. Halk Türkülerimizi, bütün derinliği, güzelliği ve manâsile okuması, hattâ bu işi başarı ile yapan yegane ses sanatkârımız olması.

Ruhi Su, halk türkülerine karşı duyduğu bu derin bağlılığın sırrını şöyle izah ediyor:

— Çocukluğumdan beri, türkü söyleyen halkın arasında yaşadım ve bu türküleri söyledim. Sonra da, bütün müzik tahsilim esnasında bunları hiçbir zaman unutmadım. Hele müzik kültürü kuvvetlendikçe, bu türkülerin üzerinde durmak arzusu da arttı, şiddetlendi ve beni bugünkü faaliyetime sevketti.

Ruhi Su, sözlerinin burasında bir müddet susuyor. Bir şeyler düşündüğü belli. Daha pek çok şeyler söylemek ister gibi bir hali var. Nihayet bir müddet sonra, kelimelerini iyice tartarak şunları söylüyor:

— Halk türküsü üzerinde konuşmak nazikleşti, türkülerden korkulur oldu. Klasik Türk musikisi diye isimlendirilen müziğin taraftarları gibi garp müziği taraftarlarından bir kısmı da, halk türkülerinin yayılmasından korkuyorlar. Hem galiba iki tarafı da bu korkularından kurtarmaya pek imkân yok. Birinci gruba girenlerde, zannederim şöyle bir kanaat yer etmeye başladı: "Bu halk türküleri gittikçe yayılacak ve Türk kompozitörleri, halk türküsü yoluyla yeni Türk musikisini meydana getirecekler ve böylece de kendileri ortadan silinecekler." Batı musikisi ile uğraşanların bir kısmının endişesi ise daha başka. "Bu halk türküleriyle hiçbir şey yapmaya imkân yoktur, bu halk türküleri yolu çıkmaz bir yoldur, hattâ bizleri şarka bağlamak yolunda bir ısrardan başka bir şey değildir." Bu iki korkunun dışında bir üçüncüsü daha var ki, o da halk türkülerinin sosyal muhtevasından duyulan endişedir. Halk türküsü demek halkın hayat şartlarının ifadesi demektir. Bu bakımdan türküleri bir kere gözden geçirince, bu hayat şartlarının pek de memnunluk verici olmadığı neticesine varılır. İşte bu neticeye varış, birtakım küçük politikaları endişelendirebilir. Eğer halk türkülerinin yayılması, birincilerin endişe ettiği gibi, yeni bir Türk musikisinin doğmasına sebep olacaksa, bunda endişeye mucip hiçbir cihet görmemeliyiz. Zira eğer hayatiyleri varsa, ne halk türküleri, ne de herhangi bir başka zorlayış, onları ortadan kaldıramaz. Fakat hayatiyetlerini kaybetmişlerse, yine hiçbir zorlayış onları varolmakta onları devam ettiremez. Halk türkülerinin çıkmaz yol olduğu hakkındaki endişenin yersizliğini de, bugün bütün dünyada gerek halk türküleri ve gerekse yeni musikilerin doğuşu hakkında yayılmış ve kökleşmiş hakikatler, sanırım kafi derecede ispat eder.

Fakat Ruhi Su'yu asıl coşturan ve halk türküsü hakkında en güzel hükümleri söyleten sual, bazı alaturkacılar tarafından zaman zaman tekrarlanılan bir iddia. Onun halk türkülerini aslından başka okuduğu, halk türkülerini bozduğu iddiası oldu. Değerli ses sanatkârımız, bu mevzuda çok hassas:

— Ben bu fikirde değilim. İnsan eğer bir amatör değilse ve sanatı bir amatör işi olarak kabul etmiyorsa, benim gibi yapar ve benim yaptığıma hak verir, kanaatıydayım. Halk türküleri, kendine has ölçüleri içinde zaten her an bozulup, yeniden doğan bir halk sanatıdır, yenileşmeye karşı, kırılması zor bir taassubu ve kaideciliği yoktur. Bu en güzel vasfından dolayıdır ki, muayyen kalıplar içinde donup kalmayan ve bir kültür devrinden diğer bir kültür devrine kolaylıkla intikal edebilen bir üstünlüğü vardır. Bugün aramızda yaşamakta olan Âşık Veysel'e kadar gelip geçmiş bütün âşıklar da halkın kendisi de, bu türküleri bozup bozup yeni baştan dökmektedirler. İşte ben de aynı yoldan gidiyor ve halk türküsünün bu imkânlarından faydalanıyorum. Madem ki, halkın yetişmesi diye bir şey vardır, o halde sanatkârın da yapacağı bir şey var demektir. Bence korkulacak olan nokta, halk türkülerini bozmak değil, bozup da yeni bir şey yapmamak, halk onu istemiyor şunu istiyor diye eski zevkinden bir santim dahi olsun ileriye götürememektir. □

RUHİ SU

Doğumu: Van. Sesi: Bas.

Tahsili : Müzik Öğretmen Okulu ve Devlet Konservatuarı.

Oynadığı operalar: Bastiyen Bastiyenne de Sihirbaz. Fidelyoda Rokko Baba. Satılmış Nişanlıda Kezzal. Figaronun Düğününde Bartolo. Bohemde Ev Sahibi Benva.

Şimdiye kadar oynadığı operaların hiç birinden fena kritik almamıştır. Kendine has bir sesi vardır. Ayrıca halk türküleri üzerindeki çalışma ve konserleri ile de tanınmıştır.

IRMAK

Ağaç demiş ki baltaya
Sen beni kesemezsin ama
Ne yapayım ki sapın benden
Bak şu ağacın bilincine sen
Ölen ben öldüren benden

Bunca analar ağlayıp durur da
Akıp gider gelinciklerden
Kör müdür sağır mıdır bu ırmak
Ölen ben öldüren benden

Her yerde böyle olmuş bu
Önce dağa taşa ağaca söyletmiş halk
Sonunda sabahın bir yerinden
Uyanıp kalkmış ayağa ırmak
Ölen ben öldüren benden

BAŞLASIN

Dünyaya gel
İnsan başlasın
Tanrıyı bul
Korku başlasın
Ağalık beylik
Bir bir başlasın

Bin yıl on bin yıl
Bunca emek bunca yıl
Karun bitirsin
Süleyman başlasın!

Sen ki dünyayı cennete çevirdin
Dünyaya hükmün başlasın

KİTAPLAR

TARİHSELCİLİĞİN SEFALETİ

Karl R. Popper
Çev: Dr. Sabri Orman (İnsan)

Popper'in yapıtı, ikinci savaşı ve yıkımı yaşamış Batılı bir aydının, tüm bu olayların nedeni olarak gördüğü faşizm ve sosyalizmin düşünsel temellerine karşı yazılmış bir kitap. Popper, bu iki akımı doğuran olgunun, "Tarihselcilik" **(Historicism)** olarak adlandırdığı bir tarih ve toplum felsefesi olduğunu öne sürüyor. Yapıt, bu yanıyla polemiksel bir niteliğe sahip. Bununla birlikte bu niteliği, yapıtın değerini azaltmıyor.

"Tarihselciliğin Sefaleti" adıyla daha sonra kitap haline getirilecek olan metinler, ilk kez 1944'te **Economica** dergisinde okur karşısına çıktı. **Tarihselciliğin Sefaleti**, yazarın daha sonra yayımlayacağı **Açık Toplum ve Düşmanları** (Türkçe çeviri, Mete Tunçay ve Harun Rızatepe, Ankara-1967-1968, 2 clit) adlı kitabında yaptığı araştırmaların bir sonucu niteliğinde. Diğer bir deyişle **Açık Toplum ve Düşmanları, Tarihselciliğin Sefaleti**'nin bir ön çalışması. K.R.Popper'e göre, totaliter siyasi rejimleri oluşturan düşünsel temel, toplumbilimlerin, toplumların tarihsel gelişimlerini önceden bilebileceklerini öne sürmeleri; çünkü bu düşünce örtük olarak belli bir eylem düzeyini de içeriyor. Popper, toplumun gelişimi hakkında öndeyide bulunmayı "tarihselcilik" olarak adlandırıyor.

Tarihselciliğin Sefaleti dört bölümden oluşuyor; ilk iki bölümde doğalcılık karşıtı ve doğalcılık yanlısı tarihselcilik öğretileri tanımlanıyor ve yorumlanıyor. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise bu iki öğreti eleştiriliyor. Popper, fizik biliminin yönteminin sosyal bilimlere uygulanabileceğini savunan görüşleri "doğalcılık yanlısı", aksini savunanları ise "doğalcılık karşıtı" öğretiler olarak tanımlıyor. Popper'in Tarihselcilik olarak adlandırdığı görüş ise, sosyal bilimlerin temel amacının "tarihsel öndeyi" olduğunu öne süren ve tarihî gelişimin temelinde yatan, ritmler, modeller, kanunlar ve trendleri ortaya çıkarmayı amaçlayan yaklaşım. (Türkçe çevirisi, s.31)

Popper'in çalışmasının tümünden çıkan sonucu kendi deyişiyle şöyle özetlemek mümkün: İnsanlık tarihinin akışı, insan bilgisinin gelişiminden önemli ölçüde etkilenir. Oysa, gerek akılcı gerek bilimsel yöntemlerle insan bilgisinin gelecekteki konumunu önceden bilmek mümkün değildir. Sonuç olarak, kuramsal fizik gibi, kuramsal bir tarih biliminden söz edilemez. Öyleyse tarih neden söz edecektir? Popper'e göre, "Tarihin ayırıcı özeliği kanunlar veya genellemelerden çok fiili, tekil ve spesifik olaylarla ilgilenmektedir" (s.188)

Popper'in yapıtının sınırlarını belirlemek kolay değil. Yapıt, klasik anlamıyla bir tarih felsefesi araştırması olmadığı gibi, bilimsel yöntem üzerine yazılmış bir yapıt da değil. Bir anlamda bu iki alanın sınırında yer alıyor. Popper aslında bir mantıkçı ve bilim felsefecisi. Asıl ününü de bu alanlardaki çalışmaları ile yaptı. Baştan beri Viyana çevresi olarak bilinen okula eleştirel bir tavır almasına karşın, ilk önemli yapıtı **Bilimsel Bulgu Mantığı** 1919'da bu çevrenin yayınları arasında çıktı.

Popper'in tarih felsefesinde açtığı yol, daha sonra başta Sir Isaiah Berlin olmak üzere çeşitli yazarlarca izlendi. Bu yazarlar tarihte determinizmin rolünü tümden reddettiler ve rastlantıların önemini aşırı abarttılar.

Popper'in tezleri, gerek tarih felsefecileri, gerek bilim felsefecilerince eleştirildi. Tarih felsefecileri en basit anlamda, tarihte nedenselliğin bulunmadığı yolundaki tezleri biraz da hafife alarak eleştirdiler. Ünlü tarihçi E.H.Carr, **tarih Nedir?** adlı yapıtında bunu "tarihte determinizm ya da Hegel kötülüğü", "tarihte raslantı ya da Kleopatra'nın burnu" diye ironik bir ifadeyle tanımladı. Bilim felsefecilerinden gelen en önemli eleştiri ise, Popper'in "doğrulanabilirlik" ilkesinin yerine önerdiği "yanlışlanabilirlik" ilkesine yöneltildi.

Bu eleştiriler arasında Kuhn'un görüşleri oldukça önemli. Kuhn'un geliştirdiği "paradigma" kavramı çevçevesinde ele alınacak olursa, bilimsel kuramların tek tek karşı örneklerle yanlışlanabilmesi mümkün. Ama kuramın tümünden vazgeçilmesi için bu yanlışlamaların belli bir düzeye ulaşması gerekli. Bu, bir paradigmadan diğerine geçişin önemli koşullarından biri.

Tüm bunlara karşın Popper, yine de gerek bilim, gerek tarih felsefesi üzerine önemli şeyler söylüyor, Popper'in üzerinde durduğu kavramlardan biri de "açık toplum"; bu, özellikle "sivil toplum" kavramının tartışıldığı günümüz açısından önemli. Bu nedenlerle **Tarihselciliğin Sefaleti**'nin okunmasında yarar var. Tabiî, **Açık Toplum ve Düşmanları**'nın yeniden okunmasının da. □

Mustafa PİRİLİ

Gün gelecek, çocuklar bile gülecek üç bin, dört bin basılan kitaplara.

Gün gelecek hiç kimse 'utanmayacak' okuduğu kitaptan.

Yangından ilk kurtarılan kitaplar olacak.

bir ütopya

Yıl 1985. O günlere hazırlanalım.
Bir ütopyayı gerçek kılalım.

Bu akşam eski dostları karıştıralım.
Yarın yeni bir kitap alalım.

'kitabı geri getirelim'

DÖRT MEVSİM SONBAHAR

Ahmet Altan (Can)

Dört Mevsim Sonbahar, yeni bir kitap değil; gene de, ikinci romanı **Sudaki İz** bir best-seller olmaya doğru giderken, Ahmet Altan'ın bu özellikle anlatım biçimi açısından son derece zarif ilk romanının erdemlerini anmakta yarar var sanıyorum.

Bir romanı nitelemekte kullanılması tehlikeli bir sözcük belki ama, zarif sözcüğü gerçekten yakışıyor bu romana. Benzetme mâzur görülürse, **Dört Mevsim Sonbahar** şeffaflığıyla dışı cam olduğu için içindeki bütün mekanizmayı gösteren saatleri hatırlatıyor okuyucusuna. 'Tanrı olmak istediğini' açıkça söyleyen bir anlatıcısı var ve bu anlatıcı romanını gözlerimizin önünde, ara sıra roman kişilerine danışarak, onlarla tartışarak kuruyor. Biçimdeki güzel şeffaflığın uzantısı olarak, romanın tanrı-anlatıcısı durumundaki genç adam da tanrılıklarını gizli gizli, çaktırmadan ifâ eden kimi tanrı-romancılar gibi kötücül, küçük hesapçı ya da ahlâkçı değil. Hayatın kendisine ve romanında ele aldığı hayatlara oyunsu, şakacı çocuksu (ama üstüne basa basa naif değil) bir bakışı var, ayrıca çok alttan alta sezdirmekle yetindiği derin bir organ hüznü... Romanın genç tanrı-anlatıcısı, kahramanlarını, kendi de dahil olmak üzere beklenmedik (ya da çok beklendik) anlarda ve değişik biçimlerde öldürmeye düşkün. Ne var ki, ölüm biçimlerinin oldukça ayrıntılı anlatımlarına karşın, **Dört Mevsim Sonbahar**'daki ölümler bizi pek irkiltmiyor. Romanın tümüne egemen olan hikâye kurmahikâye bozma tekniği, her şeyin sonuçta bir boz-yap, bir şaka olduğu bilinciyle sarıp sarmalıyor okuyucuyu. Oysa şaka çok ciddi tabiî; bir başka düzlemde, olup bitenler kara, kapkara. **Dört Mevsim Sonbahar**'ın belki de en büyük erdemi, bu şakacı teknik yolu ile arasına belli bir mesâfe koyduğu karamsarlığın, insan varoluşunu temelde bir mutsuzluk değilse bile bir hayalkırıklığı olarak algılamanın romanını yepyeni bir gözle yazabilmesi.

Ahmet Altan, sürüp giden çelişkileri, mutsuzlukları, ironileri ile kucak kucağa, bu toplumda, Türk toplumunda yaşamayı sürdürürken şakayı da, şakacılığı da, alayı da, hüznü de yeni biçimlerde kavramamızı, tanıyıp sevmemizi sağlayan bir Türk **modern**'inin, Oğuz Atay'ın etkilerini biçen yazarlardan biri. **Dört Mevsim Sonbahar**'da yazarının denediği ve başardığı, ulaştığı yazarca zerâfet yabana atılacak şeyler değil. □

Fatih ÖZGÜVEN

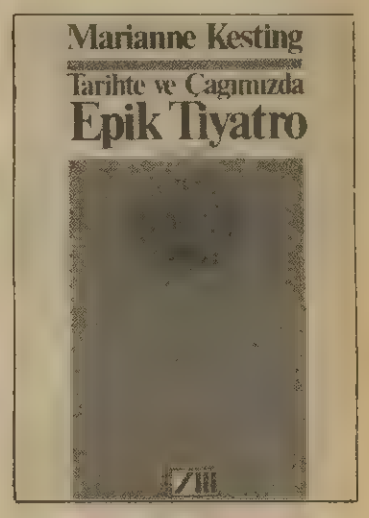

Tarihte ve Çağımızda EPİK TİYATRO

Marianne Kesting
Çev: Yılmaz Onay (Adam)

Marianne Kesting, zamanımızın en önemli tiyatro araştırmacıları arasında yer almakta. Bu araştırmacının doğrudan epik tiyatroyu, bu türün geçmişini ve bugününü konu alan yapıtının dilimize çevrilmesiyle, epik tiyatro üzerine Türkçe yazın, çok önemli bir kaynağa kavuşmuş oluyor.

Kesting, epik tiyatroyu çağdaş tiyatronun yapısal bağlamı içerisinde ele alırken, önce tarihi kökenlerden yola çıkıp, modern epik tiyatroyu hazırlayanları irdeleyerek Brecht'e varıyor. Brecht'in ardından ise,çağımızın tiyatrosu Paul Claudel, Tennessee Williams, Thornton Wilder, Lorca, Ionesco vb. aracılığıyla, geniş bir panoramayla sergileniyor.

Yılmaz Onay, yapıtı dilimize son derece titiz ve kavramların karşılıklarını vermek bakımından kılı kırk yararcasına bir çalışmayla dilimize aktarmış; ancak çevirmen, kitabın sonundaki bölüme "dip notları" diye başlık koymakla, sanırım kendi çalışmasını küçümsemiş. Çünkü bu "dip notları", gerçekte en az Kesting'in metni kadar değerli bir bilimsel çalışma niteliğinde. Bu notlarda Yılmaz Onay, önce ana metindeki çeşitli açıklamaları tarihsel bağlamlara daha ayrıntılı biçimde oturtarak, bir gelişme sürecini daha belirgin kılmış. İkinci olarak, Kesting'in atıfta bulunduğu kaynakları daha da açarak, atıfta bulunmadıklarını ise ekleyerek, okura çeşitli karşılaştırma ve bilgilerini tamamlama olanaklarını sunmuş. Bu çalışmalarında Yılmaz Onay'ın belli bir dünya ve sanat görüşü doğrultusunda tutum aldığı, yadsınamaz bir gerçek. Ama çevirmenin bu çabası, kimi görüşleri körü körüne **dışlayıcı** değil, tam tersine, daha sağlıklı biçimde tartışmaya götürücü nitelikte.

Kesting'in **Tarihte ve Çağımızda Epik Tiyatro** başlıklı yapıtı, tam anlamıyla bir temel kaynak. Ama böyle bir çeviri çalışmasıyla, daha doğrusu, Yılmaz Onay'ın gerçekleştirdiği gibi, dört dörtlük bir bilimsel çalışmayla birlikte yayımlanınca, sözü edilen temel olma niteliği daha da yoğunlaşıyor. Yılmaz Onay'ın çalışması, bu türden yapıtların çevirisine örnek oluşturacak düzeyde. □

Ahmet CEMAL

TELEVİZYON

Televizyonda şenlik

Üstte: Ernest Borngine ve Betsy Blair Marty'de, solda: Sophie'nin Seçimi

Ekim'in ilk yarısında televizyonda peşpeşe nefis filmler izleyeceğiz. Ekrandaki sinema şenliği 1 Ekim'de **Merhaba Dünya** ile başlıyor. "Eve Dönüş" ve "Dünyanın Kaderi" gibi başarılı yapıtlarının yanı sıra, yönetmen Hal Ashby'nin 1979'da yaptığı bu filmi de sinemalarımızda görmüştük. Ashby bu filmi Polonya'dan ABD'ye göç etmiş ama Batı'nın -özellikle ABD'nin- düzenini de göç sonrası yapıtlarında şiddetle eleştirmiş olan Jerzy Koscinski'nin "Being There" adlı romanından sinemaya aynı isimle aktarmıştı. Yazarın bu kara-mizah romanı 1979'da Türkçe'de de "Orada Olmak" adıyla yayınlanmıştı. Başarılı yazar-yönetmen ve senaryocu zincirine son derece yetenekli ve deneyimli üç de oyuncu -Peter Sellers, Shirley MacLaine ve Melvyn Douglas- eklenince ortaya seyrine doyulmayan bir film çıktı. Doğduğu günden, patronunun ölümüne dek hiç evden çıkmamış, dünyayı ve toplumu yalnızca televizyon programlarından tanımış olan bahçıvan (Peter Sellers), yaşlı döneminde topluma ilk kez karışmak zorunda kalır. Geçirdiği hafif bir kaza sonucu, ABD'nin en zengin iş adamıyla tanışıp onun güvenini kazanır. Sonunda olaylar başkanlığa aday gösterilmesine kadar gider. Günümüz Amerikası'nda kitle iletişim ortamlarından siyasi katılım mekanizmalarına, politika yapma biçimlerinden gizli haber alma servislerine, insan ilişkilerindeki kopukluklardan cinsel doyumsuzluklara dek birçok konuya keskin bir gözlem ve alaycılıkla yaklaşan film, genç yaşta -55'inde- ölen büyük güldürü ustası Sellers'ın son yapıtıydı.

3 Ekim'de İtalyan üstad Michelangelo Antonioni'nin 1966'da yönettiği, Vanessa Redgrave ve David Hemmings'in rol aldığı, 1968'de ülkemizde de gösterilmiş olan **Cinayeti Gördüm** (Blow Up) yayınlanacak. Metafizik konuları birçok izleyiciye ters gelse de zaman ve mekan kullanımıyla seçkin ve özgün estetik değerler yaratmış olan Antonioni, bu filmde ünlü bir fotoğrafçının zevk için parkta çektiği fotoğrafları büyütürken bu cinayeti farketmesini, ama cesedin bulunmaması nedeniyle buna kimseyi inandıramamasını anlatıyor.

5 Ekim Cumartesi günü, Amerikalı büyük mizah yazarı Mark Twain'in (1835-1910) evden kaçan bir çocuğun serüvenleri çevresinde 19. yüzyıl sonu ABD'sini anlattığı -bugün bir çocuk klasiği sayılan **-Huckleberry Fin'in Serüvenleri** yayınlanacak. Yöneten Robert Totten, oynayanlar Ron Howard ve Donny Most.

6 Ekim'de 1978 yapımı bir Walter Matthau filmi daha izleyeceğiz: **Küçük Bayan Marker.** Yöneten, McCharty komisyonunun hışmına uğrayıp mahkum edilen, film yapımcılarınca kara listeye alınıp dokuz yıl boyunca kendisine iş verilmeyen, 1976'da o baskı dönemini anlatan "Cephe" (The Front) filminin senaryosunu yazan eski senarist yeni yönetmen Walter Bernstein. Aynı zamanda filmin yapımcısı da olan Matthau'nun rol arkadaşları Julie Andrews ve Tony Curtis. Bu şirin komedi de izlemeye değer. Boş zamanınız varsa, aynı gün yayınlanacak olan serüven filmi **Katil Balıklar**'ı da izleyebilirsiniz. Anthony Dawson yönetiyor, Lee Majors ve Karen Black oynuyor.

8 Ekim gecesi, sık sık söz ettiğim Actors' Studio'dan yetişme oyuncu yönetmen Mark Rydell'in 1981'de yönettiği, Katherine Hepburn ve Henry Fonda'nın oynadığı **Altın Göl** (On Golden Pond) gösterilecek. Ünlü oyuncuların son filmi olan **Altın Göl**, 1982'de her iki sanatçıya da Fonda'nın ilk, 11 kez aday gösterilmiş olan Hepburn'un ise üçüncü en iyi oyuncu Oskarını kazandırmıştı.

10 Ekim'de Yale Tiyatro Okulu mezunu Delbert Mann'ın 1955'te çektiği ilk filmi **Marty** yayınlanacak. Film 1955 Oskarlarından üçünü -en iyi film, yönetmen ve aktör ödüllerini- kazanmıştı. Ernest Borngine ve Betsy Blair'in oynadığı bu filmi de kaçırmayın.

12 Ekim'de Mann'ın yeni filmlerinden bir Erich Maria Remarque uyarlaması, **Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok** gösterilecek. Borgnine bu filmde de var; yanında ise Richard Thomas oynuyor. "Marty"nin aksine, bu film eleştirmenlerce hiç beğenilmemişti. Yine de, savaş karşıtı edebiyatın klasiklerinden ve sinemaya en çok uyarlananlarından biri olan bu güzel romanı Mann'ın nasıl yorumladığı benim gibi sizin için de merak konusu ise, izlemek gerekir.

13 Ekim'de hafif güldürü ve müzikallerin ünlü yönetmeni George Cukor'un (1899-1983) 1956'da çektiği **Bhowani İstasyonu** yayınlanacak. 1964'te "My Fair Lady" müzikaliyle en iyi yönetmen Oskarı alan Cukor'un filmografisinde, izleyeceğimiz yapıtı gibi "My Fair Lady"nin de pek önemi yoktur. Yine de, Ava Gardner-Stewart Granger ikilisini başarıyla oynattığı bu hafif güldürü tam pazarlık keyifli bir film.

15 Ekim Salı akşamı da lütfen televizyonda sinemayı kaçırmayın. Sinemaseverlerimizin yabancısı olmayan Alan Pakula'nın 1982'de yapıp yönettiği **Sophie'nin Seçimi** (Sophie's Choice) gösterilecek. Bu yaz televizyonda yayınlanan Karel Reizs'ın görkemli filmi "Fransız Teğmenin Kadını"nda müthiş oyununu alkışladığımız, "Julia"daki -ilk oynadığı filmdeki- küçücük rolüyle dikkat çeken, "Geyik Avcısı"ndaki ve "Fransız Teğmenin Kadını"ndaki oyunlarıyla Oskara aday gösterilen Streep, bu filmde 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD'ye göç etmiş bunalımlı bir Polonyalı yahudi kızı yine büyük başarıyla canlandırmıştı. Çevresine yaydığı "Auschwitz Toplama Kampı'nda akıl almaz çileler çekmiş kız" imajının sarsılıp gerçeğin ortaya çıkması üzerine bunalımı derinleşen kızın öyküsünü mutlaka görün. Pakula'nın usta üslubuyla öyküsünü geliştirip kahramanının kişiliğini açıklayıcı ögeleri büyük beceriyle değiştirmesine siz de hayran kalacaksınız. □

Ahmet GÜNLÜK

SİNEMA

Fırat belgeseli

"Aşağı Fırat Projesi"ne bağlı barajların göl suları altında kalacak olan tarihî eserlerle bu bölgedeki maddi-manevi kültür varlıklarımızın belgelenerek günümüz ve geleceğin kuşaklarına aktarılması amacıyla hazırlanmakta olan Fırat belgeselinin çekimine başlandı.

Toplam 300 dakikadan oluşacak belgesel dizide, aynı zamanda "Aşağı Fırat Projesi"nin sosyo-ekonomik ve kültürel hayatımızda oynayacağı önemli rolün de altı çizilecek. Dizide ayrıca, bölgenin binlerce yıla yayılmış kültürel değerleri günümüze uzanan kalıntılarıyla sunulurken Fırat boyunda yıllardır sürdürülen kazı çalışmalarıyla bu kazıda görev alan ve bu sezon son kazılarını yapmakta olan yerli ve yabancı bilim adamlarının bilgi ve bulgularına da yer verilecek.

Araştırma çalışmaları Ülge Göker başkanlığındaki bir ekip tarafından sürdürülen belgeselde tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, sanat tarihi, mühendislik ve mimarlık alanlarındaki uzmanlarla da işbirliği yapıldığı açıklandı.

Alan araştırması ve tekrarı mümkün olmayan bazı olayların çekimi amacıyla bölgede geçen ay çalışmalara başlayan MTV'ye bağlı bir film ekibinin yanı sıra, önümüzdeki günlerde yine MTV'den ikinci bir ekip daha çalışmalara başlayacak ve Elazığ, Malatya, Adıyaman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep il sınırları içinde yeni çekimler gerçekleştirilecek. Çekim çalışmalarının Ekim ayında da süreceği ve on bölümde oluşacak bölgeselin yedi ayda tamamlanmasının planlandığı belirtiliyor.

Yönetmenliğini Suha Arın ve Hasan Özgen'in birlikte gerçekleştirdikleri dizinin laboratuvar işlemleri Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-TV Merkezi'nde yapılıyor. □

Aşağı Fırat Projesi'nin çekiminden

Kadınların sineması

Yazın bunaltıcı sıcaklarında sinemaya gitmek "pek akıl kârı değil" gibi gözükebilir. Ama, birkaç haftalığına bir yerlere gidip, günlük yaşamın rutinliğinden kurtulma imkânın yoksa; ufak kaçamaklar yapma fırsatını bulsan bile -İstanbul'un hali malum- girecek deniz bulamıyorsan; videon yoksa, karanlık bir odaya kapanıp başka dünyalara gitme hakkından da yoksunsun demektir; kitaplar üzerinde yoğunlaşacak isteğin de kalmamışsa yapacak bir şey kalıyor: Moda Sineması'na gidebilirsin.

Bir zamanlar sevebileceğini tahmin ettiğin halde kaçırdığın filmler için; ya da daha önce seyrettiğin bazı filmler sende unutamadığın bazı sahneler bırakmışsa; tekrar o sahneleri anımsamak, daha önce farketmediğin başka sahneleri de keşfedebilme umuduyla sinemanın yolunu tutabilirsin. Hele, ayrıntılardaki güzelliği seviyorsan, ve -işin kötüsü- bunları günlük yaşamında yakalama fırsatını pek bulamıyorsan: Fransız, İtalyan filmleri haftası kolay ele geçmez tadlar yakalamanı sağlayabilir. Visconti'nin **Masumlar**'ını, Tavianni Kardeşler'in **Babam ve Ustam**'ını.

Ben yaz başından beri hemen her hafta gidiyorum... Başlangıçta pek aldırmamıştım sinemada yalnız kadınları gördüğümde. Ama arka arkaya düzenlenen film haftalarıyla birlikte çok sık rastlamaya başladım yalnız kadınlara, üstelik arttılar da... Bazılarıyla hep aynı seanslara geliyoruz artık. Gelenler salt genç-öğrenci kadınlar da değil. Orta yaşlı, kilolu, 2-3 çocuk annesi olduğunu düşündürten kadınlara da rastlıyorum artık.

Yalnız kadınların bazılarında, yalnız olmanın hüznünü gördüm ben. Etekli, hafif makyajlı, gömlekli, saçları çoğunlukla özenli taranmış kadınlar bunlar. Eve, işe kapanmanın zorlayıcılığından kurtulmanın verdiği rahatlıkla sinemaya geliyorlar. Sanki filmlerle çoğalıp, filmlerde yaşayarak yalnızlıklarını unutmak istiyorlar. Bazıları için ise, "yalnız olma" diye bir sorun yok. Blucinli, gözlüklü, makyajsız, bisiklet yakalı penye bluzlar giyen, kendilerine güvenen davranışlarıyla diğerlerinden hemen ayrılan tipler bunlar. Onlar için bilinçli yapılmış bir seçim sanki yalnız olmak. C.Sauted'in **Hayat Bağları**'nı, C.Lelouch'un **Yeni Yıl**'ını seyrederek filmlerde yalnız yaşamayı bir üslup olarak seçmiş insanların kendileriyle, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde çıkan sorunları, güzellikleri görmek için geliyorlar sanki. Gözde filmleri Paul Mazursky'in **Yalnız Bir Kadın**'ı olmalı. Çok iyi film geldiği takdirde yukarıda sözünü ettiğim sinemalara da gitmeyi göze alabilirler. -Üzülerek belirtiyorum- bunlar azınlıkta kalan grup! Dikkatimi çeken diğer grup ise "ev kadınları". Bunlar ellerinde poşetleriyle, fileleriyle geliyorlar. Sinema yöneticisinin anlattığına göre: bazen diğer filmle olan uzun arada alışveriş yapmak, yemek yemek için dışarı çıkarken filelerini, paketlerini müdüriyete bırakıyorlar. Yöneticilerinin rahatlatıcı davranışlarına bakılırsa -belki- yakında çocuklarını da bırakmaya başlayabilirler. Ev kadınlarına daha çok hafta içi 12.00 seanslarında rastlanıyor. Kocalarını işe, çocuklarını kreşe yolladıktan sonra geliyor olsalar gerek. Belki 12 seansının 200.-TL olmasının da payı vardır bunda. Birinci gruptakilere ise 18.45'te rastlamak mümkün. İş çıkışında geliyor olmalılar. "Yalnızlığı bilerek seçmiş" gibi görünenlere de hemen her seansta rastlanabiliyor. Onların belirli bir kuralı yok gibi. 21 seansı yalnız kadınların en az görüldüğü seans; ama bu seansta da ikili, üçlü kadın gruplarına rastlanabiliyor.

Bunları bir pazar günü 12 seansında düşündüm ben. Sıkıntılı duygularla geç saatlerde kalkmış; yasak savar gibi bir kahvaltı yapmış, Romy Schneider'in sıcak, içten gülümsemesiyle dünyamı biraz aydınlatmak için gitmiştim sinemaya.

Romy, M.Piccoli'ye.

"Yorgunum, Pierre. Seni sevmekten yorgunum" dedi.

"Ben de."□

Ömer FARUK

MEHMET SÖNMEZ'in
YENİ KARTLARI ÇIKTI

İstanbul/Akademi, Sander, Gençlik, Türkü Kitabevleri. **Ankara** Dost Kitabevi. **İzmir**/İleri Kitabevlerinde.

Dave Holland

KONSER

Bilsak Caz Festivalinin ardından

Caz sevenler namına BİLSAK'a teşekkür ederiz. Türkiye'de ilk defa 9 caz grubunu birden dinleyip, izleyebildik. Bizden olan 3 grup da babaların yanında söz sahibi olabildiklerini kanıtladılar.

Tabiî ki, hepimizin koşa koşa gidip dinlemek istediğimiz, en başta Elvin Jones ve arkadaşları idi. Ama (bize göre) ondan çok iyileri vardı. John Aber-Crombie üçlüsündeki Peter Erskine (ben daha evvelki gelişinde maalesef izleyememiştim) ve Dave Holland beşlisinin davulcusu Marvin Smith bence baba Elvin'i biraz geride bıraktılar. İspanyol davulcu Salvador Font da çok iyiydi. Önder Focan'ın davulcusu Deniz Dündar bize Türkiye'de çalınan en temiz ritmin örneğini verdi.

Bir de Tuna Ötenel'in tenor saksofonunu dinledik ki, ben şahsen festivaldeki en iyi saksofon dersem kızmayın. Acaba niçin bütün tenorcular bu kadar Coltrane yolunda? Ben Pat La Barbera'dan daha fazla kendi kişiliği olan Sonny Fortune'u yeğliyorum. Avusturyalı Karl Heinz Miklin de Roland Kirk yollarında fena değildi. Zaten bu grup başçısıyla davulcusuyla oldukça enteresan ve iyi müzik yaptılar.

Basçıların en iyisi ve çok iyisi Abercrombie'nin Marc Johnson'u idi. "Tarihi bas"ına lâyık olduğunu kanıtladı. Avusturyalı Ewald Oberleitner çok iyi fakat Marc kadar "jazz" olmayan bir "bass"çıydı. Daha sonra Dave Holland'ı ve bizim Selçuk Sun'umuzu sayacağım.

Piyanist olarak Elvin Jones'un Japon piyanisti Fumio İtabashi'den ve Mc Coy Tyner'vari çalışından pek zevk alamadım. Buna karşı bizim genç Ali Aşkın'ımız gelecek vaad ediyor. Emin Fındıkoğlu çok mütevazi çalışıyla pek bir şey anlatamadı ise de kompozisyonları ve aranjmanları ile harika idi.

Neşet Ruacan altılısında fluegolhorn çalan Şenova Ülker her zamanki gibi dikkatimizi çekiyor ve bizi ümitlendiriyor. Dave Holland grubundaki trampetçi Kenny Wheeler de değişik tarzıyla iyi bir müzisyen. Julian Priester trombonda ve Steve Coleman saksofonda vasatın pek üstünde değildiler. Bir de Alman Rainer Winterschladen vardı ki, sanki cazı ve trompeti tanıyan bir adamcağız gibi... Fakat o grubun çaldığı ne idi öyle?... Caz desem değil, müzik desem hiç değil!.. Salonun yarısı bu "Blue Box" denilen üçlü çalmaya başlayınca dışarı çıkarken öbür yarısı salonu alkıştan inletiyordu. İşte zevklerin ve renklerin tartışma kabul etmeyişine en güzel örnek. Onlara göre bizler, bizlere göre onlar cazdan müzikten hiçbir şey anlamayanlar...

Önder Focan beşlisi biz eskilerin zevkine en uygun müziği yaptı. (Zaten biz bu "standard caz" müziği çok iyi öğrenmeden yenisinin uygulanmasını yanlış bulanlardanız.) Grubun genç şarkıcısı Nükhet Aruca'yı çok beğendik. Yalnız akompanyemansız solo şarkı söylemek çok zor ve çok iddialı bir iş. Gerçi Don't Blame Me'yi söylerken Nükhet tonu kaybetmedi ve pek fazla detone olmadı. Bu da çok büyük bir başarı ama bunu yapmasaydı daha iyi olacaktı bizce...

İş iyi idi ve Egemen Bostancı da çok memnun, gülümsüyordu. Bu arada o da elektronik müzikten nefret ettiğini, bizlere ağzından kaçırıverdi. Kendisine Türkiye'de gerçek caz müziğinin de böyle salonlar dolusu dinleyici bulabildiğini söyledik. Bize hak verdi. Belki Egemen kardeşimiz de bundan böyle biz caz sevenler için birtakım şölenler düzenlemeyi düşünebilir. Çünkü BİLSAK'ın bize vaadettiği her yıl bir festival müjdesi ne kadar mutlu bir olay ise de yeterli olacağını sanmıyoruz. Daha başka organizatörlerin de caza gereken önemi vermeleri dileğiyle BİLSAK'a tekrar tekrar teşekkür ediyoruz. □

M.Altan İRTEL

yasak

Dünya yasaklarla dolu.
Bir de biz
kendi kendimize
kitabı yasaklamayalım.

Bu akşam eski dostları karıştıralım.
Yarın yeni bir kitap alalım.

'kitabı geri getirelim'

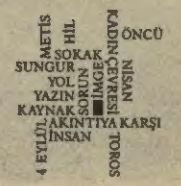

RESİM

Anılarda daha çok resim

Leonardo da Vinci'nin "Eğer yalnızsan, kendinden başkasına ait değilsin," yolundaki sözlerini İbrahim Çiftçioğlu'nun Beyoğlu Vakko Sanat Galerisi'nde (1-31 Ekim) sergilenen otuz kadar yağlıboya resmini izlerken düşündüm. Çiftçioğlu, "Maltepeli Ressamlar" diye adlandırılan grubun içinde yer alıyor. Bu, ikinci kişisel sergisi.

Resimlerinde insan yok. Fakat kökü toprak dışında kalmış ağaç gövdeleri insana özgü tüm duyguları yaşatabiliyorlar. Yalnızlık, hüzün ve birazcık umut. İzleyenle ressam arasındaki ilişkileri başlatan işte bu ağaç gövdeleri. Öyle ki, bunlar, ressam için her çeşit yaşantı anının yerini tutabiliyor. Bu, ressamın yaşantı fotoğrafçısı olduğu anlamına gelmemeli.

Çiftçioğlu'nda Rönesans ressamlarının figürü merkeze almalarını yorumlayarak yeniden sunan bir tavır sezinliyoruz. Bu kez seçilen obje değişik. İsyan eden, kıvranan, acı çeken ağaç gövdeleri. Işık, görülmesi istenen objede yoğunlaşmıyor. Işık, yüzeyin her yanında dengelenmiş. Ressam klasik pentür mirasının ötesinde kararlı bir fırçaya sahip. Özün lehine biçimi feda etmemiş. Masalımsı göletlerde ve uzaysal gökyüzlerinde verilen bildiri dramatik izlerden uzak. Sanatçı burada ne tanıklık ediyor ne de topluma ayna tutuyor. Kendisini "anlatımcı bir ressam" olarak niteleyen Çiftçioğlu'nun yalın tavrı ilgi çekici: Çizgide doğalcı anlayışın dışında, yeryüzü görünümlerinin yıkılışını uzaysal derinliklerde mi gizliyor, yoksa kahverengiyle mavinin yüzyıllardır denenmişliğinde mi?

Kendisini ifade etmeyi seçmiş bir fırçayla karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz. Biçim, aktif romantik özden bağımsız bir özen-

Madam Butterfly'da Zuhal Dinçer ve Nejat Boren

Binbir Gece Balesi'nden...

lilikte. Mekân düzenlemede yakaladığı armoni plastik söylemin içselleştirilmesinde kendini gösteriyor. Gizemin hareketliliği resmin her yanında izleyene yansıyor. "Seyircidir ovanın büyücüsü hekimi, can tahtamdan iştahlı bir çoban soluğu" adlı resmi de insanoğlunun evrensel yalnızlığını unutturmuyor.

Geçmiş ve yaşanan acılı günlerin bilinçaltına yuvalandığı uçuk izler diyebilir miyiz, bu ağaç gövdelerine? Biraz da içimiz ürperek insanlığın ortak yazgıları üstüne düşünüyoruz. Bu ağaçlar göksel isyanlar da taşımıyor değiller ya. Sonsuzluk içindeki yerimize, anılarımızın gölgesine daha çok resim biriktirmeliyiz. Bu sergide "insan" yok ama "insan"dan geçilmiyor.□

Şükran MORAL

HABER

1985-86 sezonuna girerken

Değişik sanat merkezleri, 1985-86 dönemi programlarını açıklamaya başladılar. Bu sezonun daha şimdiden gerek tiyatro, bale ve opera, gerek de konserler açısından oldukça yoğun geçeceğini söyleyebiliriz.

Perdelerini 10 Ekim'de Rossini'nin Doğu romantizmini Batılı ölçülerde işlediği "Cezayir'de Bir İtalyan Kızı"yla Atatürk Kültür Merkezi'nde açacak olan İstanbul Devlet Opera ve Balesi yeni mevsimde, 12 opera, 5 bale, bir çocuk oyunu ve Devlet Tiyatroları ile birlikte hazırlanacak bir müzikal sergileyecek. İstanbul Devlet Opera ve Balesi repertuvarında Rossini'nin "Cezayir'de Bir İtalyan Kızı"ndan başka Okan Demiriş'in "Karyağdı Hatun", Mozart'ın "Sihirli Flüt", Bizet'in "Carmen", Çaykovski'nin "Maça Kızı", Verdi'nin "Travatore", "Macbeth", "La Traviata" ve "Attila" Puccini'nin "Madam Butterfly", Pergolesi'nin "Hanım Olan Hizmetçi", Donizetti'nin "Rita" operaları yer alıyor.

Bu sezon 25. yılını da kutlayacak olan İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin sergileyeceği eserlerden "Karyağdı Hatun"un dünya prömiyesi yapılacak. Bu arada "Cezayir'de Bir İtalyan Kızı", "Sihirli Flüt", "Maça Kızı", "Hanım Olan Hizmetçi" ve "Rita" operalarını İstanbul seyircisinin ilk defa izleyeceğini belirtelim.

İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin bale programındaysa "Kuğu Gölü", "Romeo-Juliet", "1001 Gece", "Paquita-Leyla ile Mecnun" baleleri yer alıyor. Ayrıca "Uyuyan Güzel" çocuk oyunu da bu sezon yeniden izlenebilecek. İstanbul'da baleseverlerin ilk kez izleyeceği "Romeo-Juliet"i konuk sanatçı Rudolf Nureyev sahneye koyacak.

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın her yıl olduğu gibi bu dönemde programı hayli yüklü. İlk olarak 4 Ekim'de Ferit Tüzün'ün "Türk Kapriçyosu", Saint-Saens'ın "2. Piyano Konçertosu" ve "3. Senfoni-orglu"sini seslendirecek olan orkestrayı bu dönem İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası Genel Müzik Direktörlüğüne getirilen Romen Şef İonescu Galati yönetecek. Bu dönem konserlerin önemli bir bölümünü yönetecek olan Galati'den başka Dudarova, Conta, Strugala, Balta, Sinaisky, Gutter, Brooks, Pereira da bu dönem orkestrayı yönetecek şefler arasında. Gürer Aykal, Erol Erdinç, Hikmet Şimşek, Rengin Gökmen de orkestrayı yönetecek yerli şefler arasında bulunuyor.

Bu sezon Ergican Saydam, İdil Biret, Suna Kan, Güher-Süher Pekinel Kardeşler, Engin Babahan, Melih Balçık, Celal Akatlar, Ayşegül Sarıca, İhsan Kartal, İsmail Aşan, Güler Aksöz, Gülsin Onay, Tunç Ünver, Ergun Tekinson, Gülşen Tatu, Hülya Saydam gibi solistlerimiz yanında Dancovska (keman), L.Wetherill (flüt), F.Schmidt (çello), F.Badakbeyli (piyano), V.Georghiu (piyano), A.Diaz (gitar), V.Hudaçek (keman), A.Civil (korno), R.La Bonte (piyano), B.Slokar, B.S. Gelber (piyano), K.Jackovich (keman), D.Evninhudo (piyano), J.Berger (Çello) gibi yabancı solistler de yer alıyor.

İstanbul Senfoni Orkestrası'nın bu dönem konser programında yer alan yapıtlar arasında Brahms'ın "Keman Konçertosu", "2. Senfoni", Schoenberg'in "Nurlanan Gece", Mozart'ın "Flüt Konçertosu", "Piyano Konçertosu", Beethoven'ın "2. Senfoni" ve "7. Senfoni", Drovak'ın "Violonsel Konçerto", Moussoigski'nin "Bir Resim Sergisinden Tablolar", Bach'ın "İki Piyano İçin Konçerto", Liszt'in "Megisto Valsi" (iki piyano), Çaykovski'nin "Romeo ve Juliet Uvertürü", Prokofiyef'in "1. Piyano Konçertosu", Rahmaninof'un "Senfonik Danslar", Wagner'in "Rienzi Uverturü", Şostakoviç'in "10. Senfoni", Berlioz'un "Fantastik Senfoni", B.Britten'in "Genç Adamın Orkestra Rehberi", George Enosco'nun "1. Romen Rapsodisi", Jaquin Rodrigo'nun "Aranjuer Gitar Konçertosu" ile birlikte C.Reşit Rey, Ferit Tüzün, E.Zeki Ün ve Cenan Akın'ın da yapıtları bulunuyor.

İstanbul Devlet Tiyatroları da sahnelerini üç yeni oyunla açıyor. Gösterilerine AKM Oda Tiyatrosu ve Taksim Sahnesi'nde devam edecek olan Devlet Tiyatroları sahnelerini, 8 Ekim'de Oda Tiyatrosu'nda Sevim Burak'ın yazdığı Can Gürzap'ın sahneye koyduğu "Sahibinin Sesi" adlı oyunuyla ve aynı gün Taksim Sahnesi'nde Orhan Asena'nın yazdığı ve Faik Alnıaçık'ın sahneye koyduğu "İlk Yılları Roksalanın"la sahnelerini açıyor. Bu dönem Devlet Tiyatroları'nın repertuvarında "Hüzzam", "Kızılderililer", "Sevgili Doktor", "Derya Gülü" adlı oyunlar sahnelenecek. Bu yılın Gençlik Yılı olması nedeniyle Turgut Özakman'ın yazdığı, Rüştü Asyalı'nın sahneye koyduğu "Ah Şu Gençler" de bu sezon sahnelenecek oyunlar arasında. Geçen yıl da sahnelenen Shakespeare'in "Julies Ceasar"ı bu dönem yeniden izlenebilecek. □

Kürşat İSTANBULLU

İbrahim Çiftçioğlu'nun bir tablosu

TİYATRO

Bilsak'ta tiyatro kursları

BİLSAK-Tiyatro, bu yıl da, 2 yıllık "atölye-laboratuvar-eğitim ve üretimi" kapsayan tiyatro eğitimi çalışmalarına ekim ayında başlıyor.

Ayla Algan, Beklan Algan, Taner Barlas, Cevat Çapan, Metin Deniz, Ahmet Güngören, Müge Gürman, Nihat İleri, Yekta Kara, Erol Keskin, Macit Koper, Ahmet Levendoğlu, Levent Öktem, Osman Senemoğlu, Haluk Şevket ve Süleyman Velioğlu'ndan oluşan eğitmen kadrosunun yönlendireceği BİLSAK-Tiyatro, çağdaş insan-çağdaş tiyatro anlayışının üretim içinde yaygınlaşması olarak özetlenen çalışma amacını, ekim ayından başlayarak 2 yıl boyunca sürecek bir program içerisinde yürütecek. □

İnsana dair...

OSMAN BALCIGİL

Bütün balıkçı mekânlarında olduğu gibi Kumkapı Balık Hali'nde de, eğer sahildeyse, balıkçının gözü hep ufuktadır.
Sahildeki balıkçı: "Kim geliyor?", "Acaba ne getiriyor?", "Çok mu, az mı?" gibi soruları döndürürken fıldır fıldır kafasında; uzaklardan kopup gelen balıkçı da, yol boyu, bir sahildekileri, bir kendini düşünür durur: "Acaba benden evvel dönenler ne tuttular?", "Ne kadar tuttular?"
Özellikle denizin kesat bir zamanıysa ve iş büyük ölçüde ustalığa, azıcık da şansa bağlıysa, yukarıda sözü edilen sorular daha da bir meşgul eder balıkçının kafasını.
Öyle ya: Ağını atanın, oltasını sallandıranın boş çekmediği bir dönemde, ne âlemi vardır insanların birbirlerinin ağlarını, birbirlerinin oltalarını, "Kim?", "Ne kadar?" gibi sorularla kontrol etmelerinin?

* * *

İşte, uzaklardan Fethi Reis'in teknesi göründü: "Ne tuttu acaba bu gece Fethi Reis?", "Yoksa teknesi boş mu dönüyor?"...
Sorulardan da anlaşılacağı üzere, demek ki bu günlerde denizler pek verimli değil...
Fethi Reis yaklaşıyor bu arada. Yaklaşıyor, yaklaşıyor...
Fethi Reis şiir gibi yanaştırıyor teknesini kıyıya...
Fethi Reis'in tayfaları, büyük bir gururla kaldırıyorlar brandayı:
On tane, koca koca orkinos.
Kıyıdakilere göre: "Bu ne şans?"
Fethi Reis'e göre: "Ustalık bu, ustalık!"

* * *

Halbuki verimli olsa denizler; o zaman, kimse kimsenin ne ağıyla, ne oltasıyla ilgilenir... Acaba mı?
Acaba sahiden öyle mi olur? Kimbilir? Belki de... □